

Uniunsregiunalas

Romania

Uniun dals Grischs

Uniun rumantscha da Surmeir

Renania

Uniunsurregiunalas

Societad retorumscha

Uniun da scripturas e scripturs rumantschs

Cuminanza rumantscha da radio e televisiun

Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa

Giuventetgna Rumantscha

RAPPORT ANNUAL 2001
LIARUMANTSCHA

© LIA RUMANTSCHA 2002 CUIRA

cumposiziun e stampa: Spescha e Grünenfelder, Glion
550 exemplars

Fotos: Lia rumantscha

Cuntegn

1. Pled sin via dal president	5
2. Organs da la LR	10
3. Rapport da lavur	
3.1 Lavur dals organs LR	21
3.2 Rapport tenor program da lavur	
3.2.1 Uniuns affiliadas	22
3.2.2 Collavuratur regional	23
3.2.3 Scolaziun e furmaziun	23
3.2.4 Integraziun	25
3.2.5 Rumantsch grischun	27
3.2.6 Post da linguatg	33
3.2.7 Post da translaziun	35
3.2.8 Servetsch d'infurmaziun e documentaziun	37
3.2.9 Meds da massa	41
3.2.10 Teater rumantsch	42
3.2.11 Chant e musica	44
3.2.12 Ediziuns LR 2001	45
3.2.13 Sling	48
3.2.14 Contacts/autoritads	49
3.2.15 Persunal, finanzas, administraziun	52
4. Documents	
4.1 Posiziun da la LR davart il sboz da la constituziun chantunala	55
4.2 Concept «Gruppa rumantscha dal Cussegl grond» (GrCG)	61
4.3 Posiziun da la LR davart la lescha da linguas federala (Lling)	63
4.4 Interpellaziuns parlamentaras	71
Interpellaziun Bezzola en il cussegl naziunal – EXPO.02	
5. Defunctas e defuncts 2001	75
6. Rapports da las uniuns affiliadas	
6.1 Societad retorumantscha (SRR)	78
6.2 Romania + <i>rapport dal collavuratur regional</i>	82
6.3 Uniun dals Grischs (UdG) + <i>rapports dals collavuratur regional</i>	95
6.4 Renania + <i>rapport dals collavuratur regional</i>	104

6.5	Uniun rumantscha da Surmeir (URS) + <i>rapport dal collavuratur regiunal</i>	108
6.6	Uniun da scripturas e scripturs rumantschsAs (USR)	116
6.7	Cuminanza rumantscha da radio e televisiun (CRR)	119
6.8	Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa (URB)	123
6.9	Giuventetgna Rumantscha (GiuRu)	115
6.10	Rapport da la Cuminanza da mussadras rumantschas (CMR)	131
7.	Rendaquint da la LR	133

1. PLED SIN VIA DAL PRESIDENT

Patratgs actuals ord la Rumantschia

Il rapport annual pertutga l'onn passà – en differents aspects in bun onn per la Rumantschia:

Fundaziun da la fracziun rumantscha en il cussegl grond/ferm resun da la populaziun sin las propostas da la LR pertutgant la nova constituziun chantunala/ils forums rumantschs avant la votaziun e la clera acceptanza dal pievel dal rumantsch grischun sco lingua administrativa/Sling sco nov servetsch da traducziun/il CCM a Laax che mussa la via da l'avegnir en la collavuraziun regionala/la professura da rumantsch a Turitg/il pledari grond sin CD Rom cun las conjugaziuns da tut ils verbs rumantsch grischun sco novum linguistic/nov persunal giuven ed engaschè en chasa rumantscha ed en la collavuraziun regionala/ferma preschientscha dal rumantsch a l'EXPO.02. tut quai dat forza e curaschi. – La primavaira 2002 ha dentant er purtà novs quitads: las cifras da la dumbraziun dal pievel/las decisziuns da Veulden, Sched e Valendau a favur dal talian en scola sco conseguenza da la nova lescha da scola/discussziuns intensivias cun interpellaziuns politicas davart l'instrucziun da rumantsch en las vischnancas al cunfin linguistic/nagin resguard dal rumantsch en la marca grischuna – e memia savens l'impressiun dad ina indifferenza da nossa populaziun nua che il rumantsch vegn negligì en vischnanca, regiun e chantun. En la situaziun dada na fai betg senn da far in rapport mo retrospectiv senza entrar en la situaziun actuala da la Rumantschia.

La situaziun actuala

Il resultats da la dumbraziun dal pievel han chaschunà in schoc: be anc 30 000 Rumantschas e Rumantschs, il rumantsch n'è betg pli quarta lingua en Svizra, mabain figurescha suenter portugais, spagnol ed autras. La cifra è entant vegnida curregida, perquai che ils emprims resultats da la statistica èn stads fauss – i na vegn dentant betg a sa midar bler: il rumantsch è vinavant en regressiun. Senza vulair embellir la situaziun stuain nus dentant dir: La dumonda da l'uffizi da statistica davart la lingua ch'ins sa il meglier n'è betg faira per ina minoritad linguistica. Rumantschas e Rumantschs èn dependents da savair bain er autras linguas e dovran quellas en scrit bler pli savens – ina lingua minoritara vegn darar ad esser la lingua ch'ins sa il meglier. La Rumantschia na consista betg be da stgettas Rumantschas e Rumantschs, ma er da tut quellas dunnas e quels umens ed uffants che discurren mintga di rumantsch ed han per part schizunt emprendì noss linguatg. La Svizra pretenda da ses convischins plurilinguitad – e l'unic pievel che viva davaira questa plurilinguitad e sa communitgar en tut las linguas naziunalas na vegn betg erui endretg. Quai na va betg! Ussa avain nus da spetgar la resposta,

quantas personas che discurren regularmain noss linguatg. Ed autras cifras dattan curaschi: tenor las retschertgas da la SSR chapeschan passa 100 000 personas rumantsch e var 50 000 decleran rumantsch sco lingua materna. Sco consequenza dals resultats da la dumbraziun dal pievel ha ina grup-paziun ordaifer la LR organisà in manifest rumantsch adressà a la confederaziun ed al chantun. Quest manifest pretenda spezialmain dal chantun dapli responsabladad ed ina politica da linguatg pli activa ed è vegnì sutscrit da passa 2700 personas.

Lavur politica

La situaziun dal rumantsch mussa la necessitad dad ina lavur politica persvadenta ed effizienta. Quella succeda sin plirs stgalims:

Sin basa federala è en elavuraziun la **lescha da linguas** (*Lescha federala davart las linguas naziunalas e la communicaziun tranter las cuminanzas*) – ina lescha sco consequenza da l’art. 70 da la constituziun federala acceptada dal pievel 1996. Gia en la elavuraziun dal sboz da la lescha èn ils interess da la Rumantschia stads represchentads cun il directur da la Pro Helvetia da lez temp Bernard Cathomas e cun il collavuratur en l’uffizi federal da cultura Constantin Pitsch. Per la consultaziun s’ha la LR laschada cussegliar dad ina grupp competenta dad experts politics, giuridics e linguistics. Per la Rumantschia è dad impurtanza speziala che ils chantuns vegnan dumandads en la consultaziun quant che la plurilinguitad custa. La LR elavura ensemen cun il departament da cultura in’instanza cun las mesiras novas che fan da basegn ed èn per part urgentas.

La **nova constituziun chantunala** è il project d’emprima prioritad per la Rumantschia. Er qua ha la LR engaschà ina grupp dad experts. La posiziun da la LR è vegnida communitgada en las medias. Punct central è per nus l’interpretaziun giuridica da l’art. 70 al. 2 da la constituziun federala «*Ils chantuns determineschan lur linguas uffizialas*». Munta quai ch’ils chantuns ston far quai sez u pon els delegar quest’incumbensa a las vischnancas? Per la LR èsi d’impurtanza centrala che questa dumonda na vegnia surlaschada unicamain a las vischnancas ed als circuls che pon midar lur lingua uffiziala e da scola cun decisiuns mintgatant casualas, ma che questas decisiuns possian vegnir tratgas be en collavuraziun cun il chantun. La LR ha dentant er ulteriuras propostas ed ha discutà quellas intensivamain cun noss deputads rumantschs e fatg lavur da lobi er tar auters. La discussiun politica n’è betg be impurtanta ord interess giuridic – ella ans sforza er da dumandar concretamain: Nua stat la Rumantschia oz e tge sustegn dal stadi – e sa chapescha dals Rumantschs sezs – dovra ella per surviver. – Fitg salidavel esi era che dunna E. Widmer ha empermess a la fracziun rumantscha ina lescha da linguas er per il Grischun.

La fundaziun da la **fracziun rumantscha dal Cussegl grond** l’atun passà – dal rest la fracziun la pli gronda da noss parlament – è natiralmain dad immensa impurtanza en questa fasa decisiva. Be cun lavur coordinada la la LR, da la politica e da las medias pudain nus avair success.

Giuridicamain vulain nus cuntanscher ina formulaziun optimala per la protecziun e promoziun dal rumantsch, politicamain vulain nus preparar il terren da maniera che las deputadas ed ils deputads rumantschs van cun ina posiziun unida en la debatta parlamentara.

Sin champ regional e communal cuntinueschan las discussiuns per il **regulativ da linguatg**, cun il qual las vischnancas s'obligheschan da fixar il rumantsch – u per vischnancas bilinguas rumantsch e tudestg – sco lingua da l'administraziun e da scola.

Questas activitads mussan l'impurtanza d'in engaschament decisiv da la LR per ina politica linguistica efectiva. La situaziun actuala mussa che il rumantsch na sa lascha betg mantegnair e promover be cun animaziun culturala. Per l'acceptanza dal rumantsch tras la populaziun è la politica da linguas dal chantun decisiva: la posiziun dal rumantsch en scola ed en l'administraziun communal, regionala, chantunala e federala – la preschientscha dal rumantsch en il mintgadi.

Politica da lingua da la LR

Las discussiuns intensivadas da questa primavaira sco consequenza da la dumbraziun dal pievel ed en connex cun la constituiziun chantunala mussan cleramain che la politica linguistica da la LR sto basar sin duas pitgas: Promover la **responsabilidad politica** cun ina basa giuridica adequata per il rumantsch ed ina politica da lingua pli activa dal chantun – e rinforzar la **responsabilidad individuala** cun il plaschair da Rumantschas e Rumantschs da discurre e scriver rumantsch tant sco pussaivel e mantegnair e promover uschia lur lingua. Igl è memia simpel da crair ch'i basta cun in *u l'auto*. Questas duas pitgas s'influenzeschan e sa cundiziuneschan vicendaivlamain. Sco en mintga autra chausa po er il plaschair da duvrar ina lingua vegnir creà: ina ferma posiziun dal rumantsch en tut ils secturs da la vita promova il plaschair da duvrar quel u era d'al emprender sco segund linguatg chantunal – da l'autra vart sto la populaziun rumantscha exprimer cleramain ses plaschair e sia voluntad a la politica da vulair duvrar la lingua. E las Rumantschas ed ils Rumantschs ston surmuntar las barrieras regionalas ed acceptar projects cuminaivels sco il rumantsch grischun e La Quotidiana. Tant la situaziun tar la pressa rumantscha sco la votaziun pertutgant il rumantsch grischun han mussà che l'identitad rumantscha è en emprima lingua regionala ed idiomatica. Nus duvrain fermas ragischs en las regions, là nua che il rumantsch viva ed è ferm. I na basta dentant betg pli dad esser mo Sursilvan, Vallader, Surmiran, Puter u Sutsilvan (nus avain er anc ils Jauers) – ina identitad surregionala è indispensabla per la Rumantschia sch'ella vul avair la forza da surviver.

Politica da scola

En scola sa mussan il pli ferm las consequenzas da las decisiuns politicas dals davos onns:

Veulden, Sched e Valendau han decidì da midar il segund linguatg dal

rumantsch al talian – e declerà quai cler sco consequenza da la nova lescha da scola. Al **cunfin linguistic** datti pliras vischnancas cun scola primara rumantscha u cun rumantsch sco segund linguatg che mainan in stgalim aut cuminaivel en in consorzi pluriling; en scola reala e secundara vegnan ensemen scolars che han gì en scola primara rumantsch cun quels che han gì trais onns talian. Il concept da linguatg pretenda talian sco rom obligatori sin il stgalim aut. Perquai è il squitsch grond dad avair tut ils scolars sin il medem level e dar a tuts talian tempriv. Las temas exprimidas en la debatta dal Cussegl grond avant l'introducziun dal talian tempriv sa mussan sco giustifitgadas. Oz che nus vesain las consequenzas da questas decisiuns sto la regenza reagir. Ella sto far tut il pussaivel per impedir che autras vischnancas suondian la midada. – Sper la dumonda dal segund linguatg en scola primara esi impurtant che era en quels consorzis restia il rumantsch obligatori per scolars da scolas primaras rumantschas tenor la tavla da lecziuns per scolas rumantschas. La regenza sto segirar questa instrucziun. Cun la revisiun da la lescha da la scola media è vegnì aboli il seminari da scolasts. Sco cumpensaziun dal seminari cun ina ferma instrucziun da rumantsch e plirs auters roms instruids en rumantsch è vegnida creada la **maturitad bilingua**. Ella segirescha ina scolaziun adequata per las futuras scolastas ed ils scolasts rumantschs. A las scolas medias privatas porta la maturitad bilingua custs supplementars che quellas han per part difficultads da purtar. Igl è pussaivel che quellas instituziuns privatas stoppian desister da la spierta dad ina maturitad bilingua. Per la scola rumantscha fiss quai insupportabel. La scolaziun da scolastas e scolasts è ina incumbensa dal chantun ed il chantun sto segirar quella. Oz pli che mai, suentar che era nossa regenza ha ditg avant la fracziun rumantscha dals deputads che la mancanza da magisters rumantschs vegnia ad esser in dals gronds problems da la Rumantschia. Ella vegn ad avair raschun: questa mancanza sentin nus gia oz.

... ed autras novitads

La lavur en ed ord chasa rumantscha è stada intensiva. Il manaschi tradiziunal chargia fermamain il persunal e la suprastanza – ultra da quai esi adina dapli da stizzar fieus nua ch'ì brischa. Quai na po betg cuntentar. La LR dovra estructuras per pudair agir e betg mo reagir. Perquai ha la suprastanza decidì dad analisar las estructuras da la Lia rumantscha sut la dumonda: «*Tge incumbensas ha ina organizaziun per la promoziun da lingua e cultura d'ina minoritad en il temp dad oz, e cun tge strategias e estructuras sa ella ademplir questas incumbensas ?*» En in emprim pass duai la gruppa da project ANINT incumbensada da la suprastanza far ina analisa ord perspectiva interna e prender sut la marella l'atgna chasa. Per evitar «tschorvada da manaschi» vegn questa gruppa accumpagnada dad ina persuna professiunala externa e da persunas che surpiglian il controlling dal project. En in segund pass vegn integrada la vista externa: Co vesan instituziuns e persunas ordaifer la LR nossa lavur? Co pudain nus optimar la collavuraziun

cun autras organisaziuns culturalas e linguisticas, cun gremis politics, cun las medias euv.?

L'emprima fasa duai esser a fin l'atun 2002.

Mancanza da respect envers las minoritads en Grischun han mussà ils responsabels per la marca «Graubünden – The Heimat Feeling». La LR ha pretendi gia en connex cun la proposta «Bündnerland» ina marca che resguarda la trilinguitad grischuna. Il num da noss chantun na sa lascha betg reducir sin in logo tudestg – anglais. La nova societad aviatica «swiss» ha integrà las quatter linguas svizras en ses logo ed en la reclama. Nus spetgain che era il chantun Grischun resguarda sias linguas, sche l'entira populaziun duai s'identifitgar cun la nova marca. I na basta da dechantar la trilinguitad grischuna e da far reclama cun nossa varietad culturala, quella sto er vegnir vivida. – Nus sperain da survegnir dapli forza en dumondas che pertutgan la trilinguitad en Grischun tras ina collavuraziun anc pli intensiva cun la PGI, la Walservereinigung e la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna. Bun sustegn avain nus gi er da las medias – ellas ans han pussibilità ina communicaziun efectiva cun la Rumantschia.

Allegraivla è stada er l'onn passà la buna collavuraziun cun las uniuns afiliadas e lur collavuratur regiunals. En chasa avain nus vinavant persunal zunt engaschè che è adina pront da surpigliar responsabladad e lavur supplementara e che s'identifitgescha en moda exemplara cun nossa instituziun. Era per il grond engaschi en suprastanza e dal secretari general sun jau engraziaivel – a tuts va mes cordial grazia fitg.

Il president: Jost Falett

2. ORGANS DA LA LR

Suprastanza

<i>President</i>	Jost Falett, Bever
<i>Vicepresidenta</i>	Rita Killias-Cantieni, Laax
<i>AssessurAs</i>	Martin Cantieni, Donat Mengia Mathis, Malans Rina Steier-Peduzzi, Savognin
<i>Suppleants</i>	Werner Carigiet, Dardin Lina Frei-Baselgia, Lai Cristian Joos, Cuira Martha Lemm Peter, Bever

PresidentAs da las societads affiliadas

<i>Romania</i>	Martin Cabalzar, Cumbel
<i>UdG</i>	Roman Andri, Müstair
<i>Renania</i>	Vreni Caprez-Spreiter, Trin
<i>URS</i>	Corsin Farrér, Stierva
<i>SRR</i>	Cristian Collenberg, Cuira
<i>USR</i>	Mevina Puorger, Turitg (– 15-3-2002) Giovanni Netzer, Savongnin (+ 15-3-2002)
<i>CRR</i>	Luregn M. Cavelty, Cuira
<i>URB</i>	Cilgia Vital, Goldach
<i>GIURU</i>	Armin Duff, Turitg

Ils presidents da las societads affiliadas furman ensemen cun la suprastanza il *Cussegl da la Lia rumantscha*.

Radunanza da delegadas e delegads

Ella sa cumpona da delegadas e delegads da las uniuns affiliadas (69 del.), dals 9 presidents da quellas e dals 5 commembers da la suprastanza (total: 83 vuschs)

Societad retorumantscha (SRR) (5 del.)

Felix Giger, Cuira
Roman Caviezel, Cuira
Cristian Joos, Cuira
Chasper Pult, Pasqual
Arnold Spescha, Cuira

suppleants:
vacant
Gion Gaudenz, Puntraschigna

Romania (18 del.)

Erwin Ardüser, Laax
Nicolaus Caduff, Vella
Pieder Caduff, Sagogn
Giusep Capaul, Mustér
Orlando Cathomas, Domat
Giusep G. Decurtins, Falera
Gion T. Deplazes, Domat
Miriam Manetsch-Berther, Glion
Beatrix Bislin, Sagogn
Toni Hess, Cuira
Martin Schnoz, Rueun
Brida Sgier, Vignogn
Duri Sulser, Domat
Erwin Vincenz, Vella
Claudio Vincenz, Cuira
Sora Florentina Camartin, Laax
Jacinta Candinas, Sumvitg
Gion Lechmann, Sagogn

suppleant(a)s:
Linus Collenberg, Sevgein
Daniel Candinas, Surrein
Evelina Giger, Curaglia
Curdin Jeitziner, Segnas
David Carigiet, Glion
Angela Lombris, Vella
Astrid Mazzetta, Rabiun
Paul V. Solèr, Lumbrein
Vitus Dermont, Laax

Uniun dals Grischs (UdG) (14 del.)

Fadri Häfner, Guarda
Claudia Thom-Parli, Ardez
Irma Egler, Lavin
Steivan Gaudenz, Zernez
Claudia Bauer, Schlarigna
Andri Linsel, Scuol
Constant Pazeller, Tarasp
Elvira Pünchera, S-chanf
Martha Lemm Peter, Bever
Philipp Walther, Champfèr
Renata Bott, Tschierv
Annemieke Buob, La Punt-Chamues-ch
Robert Giacometti, Lavin
Herrmann Thom, Susch

suppleant(a)s:
Lina Blanke-Florineth, Ftan
Annamaria Fisch, Bravuogn
Ladina Meyer, Bever
Andri Fenner, Samedan
Jacques Guidon, Zernez
Felix Alexander, Scuol
Ida Toutsch, Tschierv

Renania (7 del.)

Johann Clopath, Trin-Mulin
Hanspeter Meiler, Flem-Vitg
Christ Casper Dolf, Vargistagn
Barbara Riedhauser-Riesch, Ziràn
Peter Janki, Luven
Anita Clopath, Maton
Carl Caflisch, Trin

suppleant(a)s:
Leni Fontana, Flem
Paul Frigg, Prez
Michael Magnasch, Andeer

Uniun rumantscha da Surmeir (URS) (7 del.)

Martegn Caspar, Riom
Daniela Cina, Tinizong
Ida Fravi-Baselgia, Lantsch
Pia Plaz, Savognin
Filip Dosch, Cunter
Anita Simeon, Lantsch
Joachim Wasescha, Savognin

suppleants:
Marlis Jegher, Savognin
Rudi Netzer, Savognin
Christian Schnöller, Vaz

Uniun da scripturas e scripturs rumantschs (URS) (5 del.)

Clo Duri Bezzola, Oetwil am See	<i>suppleant(a)s:</i>
Peder Cadotsch, Lucerna	Aita Dermont-Stupan, Laax
Erica Lozza, Lucerna	Jon Nuotclà, Cuira
Giovanni Netzer, Savognin	Oscar Peer, Cuira
Göri Klainguti, Samedan	Gion Peder Thöni, Riehen

Cuminanza rumantscha da radio e televisiun (CRR) (5 del.)

Remi Capeder, Casti	<i>suppleants:</i>
Natalia Gliott, Laax	Curdin Foppa, Favugn
Martin Quinter, Mustér	Remo Godly, Cuira
Bernard Cathomas, Cuira	Theo Haas, Domat
Claudia Willy-Bazzi, Ftan	Paul Michael, Cuira
	Norbert Vinzens, Sedrun

Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa (URB) (3 del.)

Clau Derungs, Malter	<i>suppleant(a)s:</i>
Sigisbert Lutz, Berna	Jachen Sarott,
Erica Vonmoos, Turitg	Chesalles-sur-Moudon
	Not Janett, Buchs
	Wolfgang Solèr, Lucerna
	Deuber Lidia, Hünenberg

Giuventetgna Rumantscha (GIURU) (5 del.)

Zegna Dosch, Cunter	<i>suppleantAs:</i>
Isabelle Jaeger, Tarasp/Cuira	Andreas Horber, Samedan
Eliane Cathomen, Schnaus	Ivo Huonder, Mustér
Eveline Nay, Laax	Erwin Huonder, Alvaschein
Flavia Caduff, Vella	Chasper Valentin, Sent

Cumissiun da gestiun LR

Revisurs Andri Linsel, parsura, Scuol
Magnasch Michael, Andeer
Duri Sulser, Domat

Suppleants Paul V. Solèr, Lumbrein
Joachim Wasescha, Savognin

Controlla da finanzas

Arno Lanfranchi, controlla da finanzas
dal chantun Grischun

Commembers d'onur da la LR

Reto Florin, Cuira/Tschlin (suprastant LR 1944–1960)
Toni Cantieni, Lai (viceparsura LR 1970–1973; parsura LR 1984–1991)

Cumissiuns, gruppas da lavur e gremis spezialas

Cumissiun da chant

Iso Albin, parsura, Cuira
Ernst Bromeis, Ardez
Albert Gaudenz, Zuoz
Alexy Nay, Vella
Rudi Netzer, Savognin
Marcus Zarn, Landquart
Andreas Gabriel, secretariat LR, Cuira

Cumissiun d'ediziun per carnets OSL

Surselva: Michel Andriuet, parsura, Mustér
Surmeir: Petra Uffer, Casti
Engiadina: Madlaina Schloeth, Scuol
LR: Andreas Gabriel, secretariat, Cuira

Cuminanza mussadras rumantschas

<i>Presidenta</i>	Ladina Maissen-Huder, Trimmis
<i>Vicepresidenta</i>	Elvira Casanova, Donat
<i>Actuara</i>	Sidonia Melcher, Ramosch
<i>Cassiera</i>	Isabelle Defuns, Glion
<i>Assessura</i>	Natalina Robustelli-Gut, Samedan
<i>Revisuras</i>	Ladina Casura, Samedan Anna Maria Bösch, Puntraschigna

Ladina Maissen, mussadra da scolina – partiziun ladina

Conferenza dals scolasts da rumantsch en las scolas medias

Roman Caviezel, Cuir

Cussegl da la Fundaziun Chasa Rumantscha

<i>President</i>	Gion T. Deplazes
<i>Vicepresident</i>	Jon Domenic Parolini, repr. UdG
<i>Actuar</i>	Clau Defuns, repr. Romania
<i>Cassier</i>	Remi Capeder, repr. URS
<i>Assessur(a)s</i>	Martin Cantieni, repr. Renania Jost Falett, repr. LR Gion A. Derungs, repr. LR Gieri Seeli, repr. Legat Cadonau Genoveva Seger-Arquisch, repr. SRR
<i>Revisurs</i>	Lucian Bigliel Domenic Signorell

Cumissiun da lectura per uffants e giuvenils

Karin Kohler-Pattis, LR, manadra
Reto Capeder, Savognin
Nina Dazzi Andry, Zuoz
Martin Fontana, Fidaz
Erwin Huonder, Samedan
Regula Nay, Trun

Cumissiun da project «Cumpendi d'istorgia grischuna (CIG)»

Gion A. Derungs, LR, manader
Vinzens Augustin, Cuira
Adolf Collenberg, Cuira
Alexi Decurtins, Cuira
Jörg Simonett, Trin
Manfred Gross, LR, Cuira

Gremi da cussegliaziun per dumondas da scola

Roman Caviezel, Cuira, manader
Reto Capeder, Savognin
Werner Carigiet, Dardin
Annemieke Buob, La Punt-Chamues-ch
Roman Bezzola, Madulain
Jon Domenic Parolini, Scuol
Vitus Dermont, Laax
Gion A. Derungs, LR

Gruppa da lavur ANINT (analisa interna)

Uorschla Campell, manadra
Anna-Alice Dazzi Gross, maina-project, Cuira
Gian Peder Gregori, linguistica
Ursulina Monn, translaziuns
Martin Mathiuet, collavuraziun regionala
Andreas Gabriel, chanzlia

Gruppa da lavur «Tredeschin» (opera rumantscha)

Theo Maissen, manader
Gion Antoni Derungs, cumponist
Mario Schwarz, dirigent
Lothar Deplazes, librettist
Paul Duff, finanzas
Giusep Giuanin Decurtins, RR
Erwin Ardüser, RR
Gion A. Derungs, LR

*Heidi Caviezel, mussadra da scolina – partizium sursilvana ed Emil
Germann, chauffeur dal bus da scolina*

Gruppa da lavur «Constituziun chantunala»

Gion A. Derungs, LR, manader
Arno Berther, Sedrun
Martin Bundi, Cuira
Anna-Alice Dazzi Gross, Cuira
Giusep Nay, Losanna

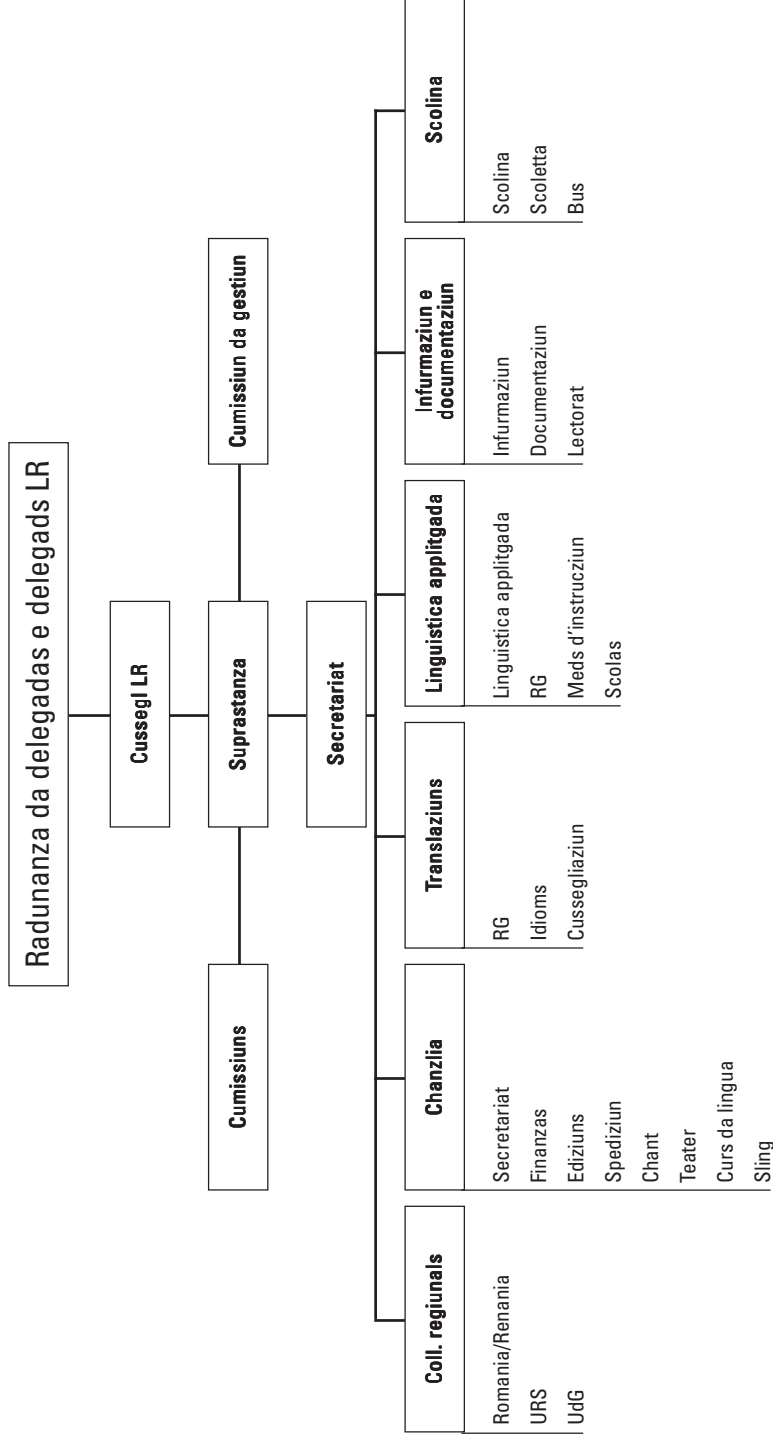
Gruppa da lavur «Lescha da linguas federala (Lling)»

Gion A. Derungs, LR, manader
Romedi Arquint, Cuira
Arno Berther, Sedrun
Martin Bundi, Cuira
Luregn Mathias Cavelty, Cuira
Cristian Collenberg, Cuira
Anna-Alice Dazzi Gross, Cuira
Hansjörg Hassler, Donat
Giusep Nay, Losanna

Gruppa rumantscha dal cussegl grond

Robert Giacometti, Lavin, president
Corsin Farrér, Stierva, vicepresidente
Gion A. Derungs, LR, secretariat

Organigram da la LR

Organisaziun interna da la Lia rumantscha

Direcziun dal manaschi		Direcziun: Gion A. Derungs (G.A.D), Cuira/Surcasti Substitut: Andreas Gabriel (A.G.), Vuorz
Chanzlia	Secretariat	Andreas Gabriel Nicole Stiefenhofer (N.S.), Glion/Sedrun Manuela Munsch (Ma.Mu.) Cuira/Sedrun
	Finanzas	Placi Steger (P.S.), Cuira (50%)
	Ediziuns	Karin Kohler-Pattis (K.K.), Cuira/Martina (20%) (+01/01) Mengia Menzli (M.M.), Cuira/Ruschein (75%)
	Spediziun	Marcellina Cathomas (M.C.), Cuira (parz.) Mengia Menzli
	Chant	Andreas Gabriel
	Teater	Nicole Stiefenhofer
	Curs da lingua	Mengia Menzli Andreas Gabriel collavuratur regiunals
Translaziun		Ursulina Monn (U.M.), Cuira/Mustér (60%) Marlis Menzli (Ma. M.), Cuira (30%) Gabriela Holderegger (G.H.), Schluein (60%) (+02/01) Aita Dermont (A.D.), Laax/Sent (50%) Andreas Gabriel, administraziun Gion Peider Mischol (G.P.M.), Zernez (20%)
Servetsch da linguistica applitada		lic. fil. Gian Peder Gregori (G.P.G.), Domat/Bravuogn (40%) lic. fil. Werner Carigiet (W.C.), Dardin (60%) (+08/01) lic. fil. Anna-Alice Dazzi Gross (A.-A.D.G.), Cuira/S-chanf (60%) Ester Caduff (E.C.), Cuira/Degen (30%) (-08/01) Annalisa Schaniel (A.S.), Cuira (30%) (+09/01)
Post d'infurmaziun e documentaziun (PID)		dr. Manfred Gross (M.G.), Cuira/Fuldera (60%) Daniel Telli (D.T.), Trin-Mulin (60%)
Scolinas e scolas en general		Heidi Caviezel-Cathomen, Razén Ladina Maissen-Huder, Trimmis Emil Germann, Cuira
Collavuratur regiunals	UdG	Gion Peider Mischol (50%) Duri Denoth (50%)
	URS	Reto Capeder
	Romania/ Renania	Gion Lechmann (50%) Martin Mathiuet (80%) Barbara Riedhauser (25%) (+09/01) Andrea L. Rassel (45%) (+09/01)

Total plazzas da lavur: 16.3

2.25 scolina 3.5 collavuratur regiunals 9.25 centrala sin divers posts ed administraziun

3. RAPPORT DA LAVUR 2001

3.1 Lavur dals organs da la LR

La *radunanza da delegadas e delegads* (RD) da l'onn 2001 ha gì lieu ils 27-10-2001 a Donat en la Val Schons. La RD approvescha unanimamain il quint, la bilantscha 2000 ed il preventiv ed il program da lavur 2002. Sper las tractandas statutaras èn stadas sin il program la discussiun sur dal palpiri strategic davart la lingua da scrittira rumantscha suenter la votaziun dals 10-6-2001, infurmaziuns sur da l'EX-PO.02 ed ina futura Scuntrada.

Sper la part uffiziala da suentermezdi han la vischnanca da Donat ensemen cun la collavuraziun regiunala da Schons preschentà in bel program cultural. Fatg part da quel han producziuns da la scola da Donat e conturn, fotografias d'Otto Pajarola cun musica da Curo Mani ed in sguard sin la collavuraziun regiunala cun Andrea L. Rassel e Barbara Riedhauser. Plinavant ha cusseglier naziunal Hansjörg Hassler dà invista en la situaziun economica da la val. Il bainvegni uffizial ha fatg Martin Cantieni, president communal da Donat, fatg.

Gion A. Derungs, secretari da la LR

Il *cussegl* ha gì duas sedutas l'onn 2001. Ina è stada deditgada al tema «Academia rumantscha», l'autra a la preparaziun da la radunanza da delegadas e delegads. Il cussegl è il gremi consultativ e directiv da la suprastanza ed ha en particular la cumpetenza da predeliberar tut las fatschentas che la suprastanza suttametta a la RD.

La *suprastanza* ha salvà 14 sedutas e deliberà 120 tractandas. La seduta ordaifer ha gì lieu a San Martin de Tor en Val Badia a chaschun d'ina visita als Ladins da las Dolomitas.

La *cumissiun da gestiun* – sut il presidi d'Andri Lansel – ha salvà 2 sedutas. Ella examinescha l'entira gestiun da la LR. La controlla da las finanzas

vegn procurada dad Arno Lanfranchi da la controlla da finanzas dal chantun Grischun.

La *dieta tematica*, in nov element da la LR, che sa cumpona da las supranstanzas da las uniuns regiunalas e da la LR, vul intensivar la reflexiun cuminaivla. La seduta da quest onn ha gi lieu ils 07-04-2001 a Savognin. Questa dieta è stada deditgada als temas: Sboz da la constituziun chantunala, lescha chantunala davart ils dretgs politics, Sling e estructuras LR. Inzià la seduta ha Arno Berther, a. referendari chantunal per dumondas da lingua, cun impuls davart la politica da linguas, pressa, rumantsch grischun e l'anizaziun culturala.

3.2 Rapport tenor program da lavur

3.2.1. UNIUNS AFFILIADAS

La LR stat en stretg contact cun las uniuns affiliadas, en spezial cun las regiunalas. Contacts han gi lieu en connex cun las sequentas dumondas:

- Programs da lavur e rapports da gestiun
- Collavuraziun regiunala
- Ediziuns, coordinaziun tranter LR ed uniuns affiliadas
- Directivas per la vendita da cudeschs e per curs da rumantsch da vacanzas
- Curs da rumantsch en las regiuns
- Politica da finanzas da la confederaziun e dal chantun
- Vocabularis regiunals (sursilvan, sutsilvan)
- Revisiun dals tschentaments

La collavuraziun directa cun las uniuns affiliadas succeda sin ils suandants secturs:

- Contribuziuns directas tenor preventiv, approvà da la RD 2000
- Contribuziuns spezialas per ediziuns e projects
- Preschientscha da la LR a las radunanzas annualas da la uniuns affiliadas
- Participaziun a las sedutas da supranstanz da las uniuns regiunalas
- Collavuraziun en l'agentura da novitads rumantscha (Renania ed Uniun Rumantscha da Surmeir)
- Romania e Renania: Collavuraziun cun il Center da cumpetenzas e management per lungatg e cultura a Laax
- Uniun da Surmeir: Collavuraziun cun ils curs da chanzlists e derasaziun dal vocabulari surmiran
- Uniun da Scripturas e Scripturas RumantschAs: collavuraziun en connex cun ils dis da litteratura a Domat

- Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs da la Bassa: sviluppar novs statuts e feigl d'infurmaziun
- Giuventetgna Rumantscha: collavurar en connex cun la brochura «Ed ussa?»
- Promoziun dal regulativ davart il rumantsch sco lingua uffiziala en la Foppa, Val Schons e Surmeir

3.2.2. COLLAVURATURS REGIONALS

Suenter in onn absenza en la collavuraziun regionala da la Sutselva ha la LR puspè novs collavuratur. Successurs da B. Tschärner èn: Andrea L. Rassel e Barbara Riedhauser. Domadus entran en uffizi sin l'1.-9-2001. Ils collavuratur regionals sa scuntran almain ina giada il mais cun il secretari LR. I va per l'infurmaziun vicendaivla, novas mesiras e la coordinaziun da las activitads.

Ils accents e champs tematics èn stads:

- Program da l'onn
- Program d'animaziun per la lescha davart ils dretgs politics (constituiziun dals 10-6-2001)
- Forums Rumantschs
- Strategia LR suenter la votaziun dals 10-6-2001
- Rumantschaziuns
- Dumondas da pressa rumantscha
- Promoziun dals curs «En lingia directa»
- Coordinaziun tranter ils servetschs linguistics e regionals e Sling
- Lavur d'animaziun
- Emprova da scola a Samedan
- Vocabularis idiomatics
- RaP (Rumantsch a Puntraschigna)
- Nov carnet da duairs

3.2.3. SCOLAZIUN E FURMAZIUN

Scolas professiunalas

La preschientscha dal rumantsch en las scolas professiunalas rumantschas è in postulat da la LR dapi blers onns. La scola professiunala da la Surselva a Glion è sin buna via da realisar in project da splitting tranter Cuira e Glion cun ferma cumpart rumantscha a Glion. Il project progredescha tenor plan. Accumpagnader dal project è il collavuratur regional Gion Lechmann.

Scolas autas

La LR tgira ils contacts cun ils represchentants rumantschs da las universitads svizras. Ella è conscianta da la gronda lavur prestada en las

singulas universitads e prenda mintgamai part a la Conferenza interuniversitara rumantscha (CIURU). La conferenza da l'onn 2001 ha gù lieu a Lac noir/Schwarzsee. Cun grond plaschair han represchentants da la LR prendì part a la prelecziun inaugurala da Clà Riatsch a Turitg.

La LR ha fatg valair sia posiziun tar las discussiuns per la nova scola auta professiunala da pedagogia ed è stada represchentada en ina grupp da lavur che ha sviluppà in concept da linguas per la nova instituziun da scolaziun da magistras e magisters.

Scolas medias

La Lia rumantscha collavura cun las scolas medias tar la rimnada, redacziun e translaziun da materialias d'instrucziun per las classas che fan maturitad bilingua tudestg – rumantsch.

Scola per Linguistica Applitgada (SLA/SAL)

Dapi il 1995 porscha la SLA (www.sal.ch) en collavuraziun cun la LR in Diplom Grischun da Rumantsch per persunas che s'occupan dal rumantsch en lur vita professiunala. Il DGR è renconuschì da tut las organisaziuns linguisticas e culturas rumantschas, il diplom da translaziun dapi il 1999 era dal chantun Grischun.

Annalisa Schaniel e Daniel Telli, collavuraturs linguists

Universitads

Las universitads da Friburg, Turitg, Genevra e Berna porschan seminaris, prelecziuns e curs da lingua e litteratura rumantscha.

Scolas fundamentalas tudestgas

La LR ha cusseglià vinavant vischnancas a l'ur linguistic cun rumantsch sco segunda lingua ed ha fatg lavur da promoziun e collavurà cun il chantun tar la scolaziun da magistras e magisters e tar l'elavuraziun da meds d'instrucziun.

Heidi Caviezel, mussadra da scolina – partiziun sursilvana

Suenter las decisiuns politicas e las disposiziuns organisatorias ha la scola bilingua da la citad da Cuira prendì cun l'onn da scola 2000/2001 si'entschatta. La versiun talian-tudestga vegn manada cun duas classes per annada. L'augment da las annunzias per la segunda annada da la classa tudestg-rumantscha ha permess d'entschaiver era cun il program cumplain da l'instrucziun bilingua en ina classa rumantscha cumbinada (1. e segunda classa). Magistra da quest'instrucziun è Annalis Schaniel. Dapi l'avust 2001 lavura ella parzialmain era tar la Lia rumantscha, tranter auter era per l'elavuraziun da materialias d'instrucziun per il project da las classes bilinguas tudestg-rumantschas da la citad da Cuira.

Scolas fundamentalas rumantschas

La scola fundamentala rumantscha è da valita vitala per lingua e cultura rumantscha. En scola vegn fatg fitg buna lavur e la LR appreziescha il grond engaschi da magisters e magistras. La LR ha collavurà l'onn 2001 tenor sias pussaivladads cun il departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient pertutgant l'instrucziun dal rumantsch en scola – en spezial en il sector da meds d'instrucziun per las regiuns linguisticamain fitg maschadadas. La LR ha era intensivà ses contacts cun las conferenzas rumantschas. Preschientscha e lavur en ils gremis scolastics èn da grond'impurtanza. La situaziun dal rumantsch en scola daventa adina pli impurtanta en vista als svilups dals davos onns e quels ch'èn da spetgar ils proxims onns.

Per coordinar ils sforz per la scola rumantscha e per intensivar ils contacts da tut ils exponents da scola ha la Lia rumantscha institui in «Gruppa da cussegliaziun per dumondas da scola» cun represchentanzas da las trais conferenzas generalas rumantschas da la scola populara, da la conferenza rumantscha da magistras e magisters da la scola media e da la politica.

3.2.4 INTEGRAZIUN

Survista dals curs

La LR promova tant sco ch'ella po ils curs da rumantsch or en las regiuns ed era en la chapitala. En collavuraziun cun diversas instituziuns communalas e regionalas ed en spezial cun las uniuns »Scuntrada e Furmaziun« èn vegnids organisads ils sequents curs:

Ardez	1 curs	7 participantAs
Casti	4	32
Champfèr	2	20
Cuira	11	80
Glion	1	8
Laax	1	18
La Punt Chamues-ch	1	10
Mustér	1	4
Puntraschigna	3	19
Samedan	3	26
Savognin	4	20
Schlarigna	2	8
Scuol	14	128
Sedrun	1	10
Segl	1	9
Sta. Maria	4	25
Tinizong	1	2
Trin	1	7
Zuoz	1	6
total	57 curs	439 participantAs

En questa cifra nun èn inclusas las persunas che fan ils curs da stad da la Fundaziun Planta a Samedan, da la Fundaziun Retoromana a Laax, da la Renania en Val Schons, da l'Uniun dals Grischs a Scuol e Sta. Maria, da l'Uniun da cura e traffic a Savognin. Ulteriurs curs vegnan offrìds da las scolas da club (Migros) e da las scolas autas popularas en diversas citads svizras. Ultra da questas purschidas ha la LR sustegnì divers curs d'integraziun linguistica da persunas cun funcziuns publicas, en spezial ple-vons. En tut frequentan passa 700 persunas curs da rumantsch.

En lingia directa

Il project «En lingia directa» dovra dapli temp per sia realisaziun che previs. Ils motivs èn mulitfars. Sin fundament da las forzas a disposiziun pon ins quintar cun l'ovra cumpletta (exclus manual per magisters) sin l'entschatta da l'onn da scola 2002/2003.

Contribuziuns per curs d'integraziun

La Scuntrada e Formaziun Surselva, la Scuntrada e Formaziun Ladina e l'Uniun turistica Surmeir retschaivan contribuziuns per curs che na portan betg sazezs. Ils curs a Cuira vegnan organisads da la LR. Ils curs en las regiuns vegnan organisads per part cumplettaimain dals collavuraturs regionalis e per part en collavuraziun cun els.

3.2.5. RUMANTSCH GRISCHUN

LAVUR LINGUISTICA

Banca da datas linguisticas

Il *matg* avain nus fatg in *ulteriur up-date intern* da nossa banca da datas linguisticas. Cun quella occasiun avain nus integrà en il PG era tut las *conjugaziuns dals verbs rg*. Nus avain repassà tut ils verbs rg ed avain cumpletà la glista cun eventuals verbs mancants. En quel con-nex avain nus era fatg ulteriurs pass per standardisar las *conjugaziuns* ed il diever dals verbs rg. Per optimar vinavant il material linguistic avain nus en pli megliera il stadi da redacziun da la part rumantsch-tudestga da la banca da datas.

Anna-Alice Dazzi Gross, manadra dal post da rumantsch grischun

Per pudair experimentar il program spezial dals verbs cumbinà cun il PG, elavurà puspè da noss spezialist versà e cumprovà, *Arnold Loepfe (Alsoft)*, avain nus fatg l'emprim ina versiun per adiever intern.

Suenter quella fasa d'experimentar avain nus lura pudi prender per mauns la preparaziun dal *up-date extern*, vul dir per tut nossa clientella dal PG. Sco gia annunzià pli baud, avain nus fatg quel up-date per l'emprima giada sin CD-ROM. Cun integrar era ils verbs en il PG ha la banca da datas linguisticas cuntanschì dimensiuns che na lubeschan betg pli da copiar tut mo sin discs.

Nus avain profità da l'occurasiun ed avain *preschentà e demonstrà las novaziuns a las medias*, ils 31 d'october 2001 al Post da rg/LR. Nossa preschentaziun dal *nov PG01 sin CD-ROM cun las conjugaziuns dals verbs rg* ha chattà in fitg bun eco en las medias scrittas ed audiovisualas rumantschas (LQ, PL, RTR) e tudestgas (p.ex. Basler Zeitung, St. Galler Tagblatt, Schweizer Familie, etc., cf. ordinatur da pressa LR). E perfin la *Tagesschau, SF1*, da sonda, ils 3 da november, 19.30, ha emess ina contribuziun davart il nov PG01 electronic cun las conjugaziuns da tut ils verbs rg!

Quai ha gè per consequenza in grond dumber d'empustaziuns directas dal PG. Il november avain nus era tramess puspè ina brev d'infurmaziun davart las novaziuns dal PG a nossa clientella. Da quell'acziun èn resultadas gia il november radund 150 empustaziuns. Il december avain nus cumenzà da producir e spedir ils emprims discs. La fin da l'onn eran tut las empustaziuns entradas anc avant Nadal dal PG01 (ca. 300) ord chasa.

En connex cun quel up-date avain nus sa chapescha era fatg lavurs d'amplificaziun da nossa banca da datas, quella giada surtut per quai che concerna ils verbs dal rg. Nus avain controllà danovamain tut ils verbs existents en la banca da datas ed avain era fatg ulteriurs pass da standardisaziun da las conjugaziuns dals verbs rg (cf. era rapport sut il titel **Grammatica dal rumantsch grischun**).

Actualisaziun dals programs da la banca da datas linguisticas/PG

Nossa banca da datas/PG elavurada al principi dals onns 80 sa basa sin *programs da dBASE*, *programs* che na vegnan *betg pli utilisads* oz. Igl è perquai da quintar che noss PG na vegn en dus fin trais onns betg pli a funcziunar sin ils novs PC's. Noss programs n'èn ultra da quai betg cumpatibels cun l'Internet.

Il PRG è perquai vegnì incumbensà da la suprastanza LR da tschertgar e proponer vias per midar ils programs vegls en programs novs, cumpatibels cun l'Internet e modifitgabels per ulteriurs basegns (p.ex. colliaziun cun ina grammatica electronica). Il PRG ha discutà en collavuraziun cun signur Arnold Loepfe, cun l'antierur manader dal PRG, prof. dr. Georges Darms, ed ulteriurs spezialists da computer – en spezial Duri Denoth, programader e collavuratur regional LR – il proceder ed ha evaluà tge nov(s) program(s) che vegniss(an) en dumonda per nossa banca da datas linguisticas. Curt avant Nadal è sa cristallisada ina soluziun optimala. La suprastanza LR ha tratg a basa da las propostas elavuradas las decisiuns necessarias ed ha incumbensà Joel Giger, informaticher, da transponer ils programs da la banca da datas linguisticas dal PRG en *filemaker*. Joel Giger ha pudì preschentar emprims resultats da sia lavur anc avant Nadal.

Grammatica dal rumantsch grischun

Il project *Grundlagen der Grammatik des Rumantsch Grischun* dal *Fond naziunal svizzer per la retschertga scientifica* sut la direcziun da prof. dr. Georges Darms (Universitad da Friburg) progredescha.

La manadra dal PRG/LR collavura cun consentiment da la suprastanza en quel project.

Quest emprim onn da lavur vi dal project avain nus fatg lavurs da rimnar material e lavurs da planisaziun da la grammatica. La manadra dal PRG ha surtut concepi ed elavurà en collavuraziun cun Arnold Loepfe programs cun las conjugaziuns da tut ils verbs rg, colliads cun il Pledari Grond/PG01 (cf. era sura). La colliaziun da la banca electronica da plets cun las

conjugaziuns dals verbs è in emprim pass vers ina grammatica electronica dal rg, cumbinabla cun il PG. (cf. punct 2 dal Plan da lavur dal project Grammatica rg: «Elavuraziun d'ina 'grammatica' electronica, v.d. d'in register electronic alfabetic cun tematicas grammaticalas. La grammatica electronica duai esser connectada cun il Pledari grond/la banca da datas linguisticas.»)

INFURMAZIUN E CURS

Infurmaziun davart il rumantsch

- 02-10-01, LR, infurmaziun davart il rg e la lavur dal PRG/LR ad in classa da la Scola chantunala (scolast Gion Lechmann)
- 16-11-01, Zernez, Cuors da rumantsch per chanzlistAs ed ufficiantAS da l'Engiadina e Val Müstair (organisà da G.P. Mischol), referat »Rumantsch grischun sco lingua uffiziala« ed infurmaziun davart il nova PG 2001 sin CD-ROM (AADG)

Infurmaziun davart il rumantsch en general

- 12-01-01, Cuira, DECA, AADG, inscunter cun responsabels dal Departament d'educaziun, cultura ed ambient per discutir sinergias, plans e strategias.
- 24-01-00, AADG infurmaziun concernent il Sboz per ina nova Constituziun dal chantun GR a la suprastanza LR.
- 09-02-00, Cuira, LR, AADG, infurmaziun davart il Sboz per ina nova Constituziun GR ed en spezial davat l'artitgel da linguas a personas enviadas da la LR (suprastanza, cussegl, collavuratur regionalas, linguists).
- 24-03-01, Donat, AADG, infurmaziun davart l'artitgel da linguas en il Sboz per ina nova Constituziun GR e davart la cuntraproposta elavurada da la LR a la radunanza generala da la Renania.
- 27-03-01, LR, AADG, infurmaziun en furma d'ina lecziun davart il rumantsch e la lavur da la LR ad ina 2. classa gimnasiala da la Scola chantunala Rämibühl, Turitg.

Infurmaziuns ed artitgels en connex cun la revisiun da l'art. 23 Lescha davart il diever dals dretgs politics (LDP)

- 14-05-01, Casti, AADG, referat Rumantsch Grischun – ier ed oz, a la dieta surmirana (Forum Rumantsch), organisada da l'Uniun rumantscha da Surmeir en connex cun la votaziun dals 10 da zercladur, revisiun da l'art. 23.
- matg/zercladur 2001, AADG e MG, dus artitgels d'infurmaziun en vista a la votaziun dals 10 da zercladur, revisiun da l'art. 23 en La Quotidiana, Rumantsch grischun u la forza da la disa e L'art. 23, in pass per s'unir.
- 10-06-01, Cuira, AADG, studio dal Radio rumantsch, analisa dals resultats da la votaziun davart la revisiun da l'art. 23 (ensemien cun Adrian Maisse, comité cunter la revisiun).

- 13-6-01, Berna, AADG, studio da la Chasa federala, registraziun da l'emissiun Controvers da la Televisiun rumantscha (participants: Duri Bezzola, cusseglier naziunal, Aldo Tuor, pres. communal Mustér e deputà, Anna-Alice Dazzi Gross, LR; emissiun: dumengia, ils 17-06-01).

Consultaziun dal sboz per ina Lescha federala da linguas

AADG: collavuraziun en la gruppa da lavur LR.

Curs da rg

- 10 e 14 da mars 2001, Savognin, Curs da basa rg, Scuntrada e furmaziun Surmeir (Gabriela Holderegger)
- 05-06-01 fin 31-08-01, Laax, Curs da basa rg per RumantschAs, Scuntrada e furmaziun Surselva, CCM (Gabriela Holderegger)
- 23–27 da fanadur 2001, Curs da rg per persunas da lingua rumantscha a Scuol/Sent (Aita Dermont-Stupan)
- 07-09-01 fin december 2001, LR, Curs da rg intern per il personal da la LR, incl. collavuraturs regiunals, en gruppas per principiants ed avanzads, 5 venderdis, en total ca. 20 lecziuns plus lavurs individualas (organisaziun e coordinaziun: Anna-Alice Dazzi Gross, mainagruppas: AADG, Gabriela Holderegger, Gion Peider Mischol)
- 1. fin 19 d'october 2001, Departament chant. d'educaziun, Cuira/I-Ortisei, Curs da rg per magisters e magistras da vischnancas al cunfin linguistic, (Annalis Schaniel e Werner Carigiet).
- october–december 2001, LR, Curs da rg per persunas da lingua tudestga, (Gabriela Holderegger)
- 05 e 06-11-01, Samedan, Academia Engiadina, curs da rg per scolastAs da rumantsch a las scolas medias dal Grischun (Anna-Alice Dazzi Gross e Manfred Gross).

Dietas

- 21/22-09-01, CIURU (Conferenza interuniversitara rumantscha) a Schwarzsee/FR, organisada da l'universitad da Friburg (prof. dr. Georges Darms), represchentants LR: Anna-Alice Dazzi e Gion Lechmann.

ANINT/LR

La suprastanza LR ha decis en sia seduta dals 11-04-01 da far in'analisa da las incumbensas e structuradas da la LR e d'elavurar finamiras e strategias per optimar las lavurs e structuradas. Per quest intent ha ella installà ina gruppa da project ANINT che vegn manada da Anna-Alice Dazzi Gross ed accompagnada dad Uorschla Campell, spezialista per cussegliaziuns d'organisaziun e supervisiun.

La gruppa da project sa cumpona d'ina persuna represchentanta da mintga partiziun dal manaschi LR:

Per ils collavuraturs regiunals: Martin Mathiuet

Per il Servetsch da translaziuns: Ursulina Monn
Per il Servetsch da linguistica: Gian Peder Gregori
Per l'Administraziun: Andreas Gabriel

La lavur principala da la gruppa durant la perioda avust–december 2001 è stada:

- da definir pli exact la rolla e las incumbensas dals differents acturs en il project
- da definir la metodica da l'analisa ANINT
- d'elavurar in questunari per analisar differents aspects dal manaschi (1. Finamiras, 2. Structuras, 3. Relaziuns, 4. Renconuschientscha, 5. Agids, support, sistems technics, 6. Direcziun)

Grazia a la cooperaziun exemplara da l'entir personal LR, a la buna collavuraziun cun ils incumbensaders (suprastanza e secretari general) e cun l'accompagnadra professiunala, Uorschla Campell, avain nus pudì far gia blera lavur en quests emprims mais. La gruppa da project ha entschet anc il december cun l'evaluaziun da las differentas retschertgas.

La gruppa da project ha inoltrà tenor incumbensa la fin da l'onn 2001 in emprim rapport intermediar per mauns da la suprastanza LR.

Gabriela Holderegger, collavuratura dal post da rumantsch grischun

Collavuraziun PRG

Ester Caduff, collavuratura linguistica al PRG e studenta d'anglistica, ha visà sin l'entschatta da settember 2001 la plazza per sa render a Manchester per in onn da studi.

Il cumenzament d'october è *Gabriela Holderegger*, translatura, entrada en il PRG. Ella surpiglia differentas incumbensas: 1. collavuratura linguistica, 2. translaziuns per l'Expo.02, 3. translaziuns e lectorats per la LR, 4. curs da rg a creschids (da lingua rumantscha e da lingua tudestga).

Gabriela Holderegger ha già lavurà plirs onns en la LR sco collavuratura en il Post da translaziuns LR e nus essan fitg leds ch'ella metta – sunter in intermez sco translatura/coordinatura en il Servetsch da translaziuns da la Chanzlia chantunala – puspè a disposiziun sias differentas cumpetenzas a la LR.

Stagiaire: *Elisabeth Caduff* da Morissen, seminarista ha lavurà l'october 2001 durant duas emnas per il Servetsch da linguistica/LR (excerpts, elavuraziun da propostas per neologissem, translaziuns, lectorats en sursilvan ed rg, elavuraziun da materialias per emprender rg).

PUBLICAZIUNS

Bibliografia dal rumantsch grischun, Litteratura primara (texts en rg) e Litteratura secundara (texts davart il rg), ed. PRG/LR, 2001, 59 pp. (en furma electronica), vegn actualisada permanentamain, redacziun: Anna-Alice Dazzi Gross).

Bischoff, Tanja «Die Spracherfinderin», Porträt Anna-Alice Dazzi, en: *St. Galler Tagblatt*, 5-02-01, 16.

Curs da rumantsch grischun, per personas da lingua rumantscha, materialias cumpiladas da Anna-Alice Dazzi e Manfred Gross, LR, 1999/2001 (versiun electronica provisorias, vegn actualisada ed amplifitgada permanentamain, ca. 150 pp.)

DAZZI GROSS, Anna-Alice/CADUFF, Ester, «La directura curaschusa ... oder Die sprachliche Gleichberechtigung im Rätoromanischen», in: *bulletin vals-asla numéro 72*, Neuchâtel, Vereinigung für angewandte Linguistik in der Schweiz/Associazion svizra da linguistica applitgada, 2000, 47–61, restampa nunmidada 2001. **Questa publicaziun ha gi tant success che la VALS/ASLA è sa decidida da far ina restampa.**

DAZZI, Anna-Alice/GROSS, Manfred, «Erfahrungen mit der gesamt-bündner-romanischen Schriftsprache Rumantsch Grischun», en: *Gedenkschrift Heinrich Schmid*, edì da l'Universitad d'Innsbruck, 2001, 53–73.

PG01, *Pledari grond sin CD-ROM*, cun las conjugaziuns da tut ils verbs rg, PRG/AADG ed Arnold Loepfe/Alsoft, LR 2001.

Rohner, Markus, «Rumantsch Grischun und die Spracherfinderin aus Graubünden», Porträt Anna-Alice Dazzi, en: *Basler Zeitung*, 6-12-01, en: *St. Galler Tagblatt*, 10-12-01, en: *Aargauer Zeitung* 15-12-01, *Der Landbote*, 24-12-01, *Schaffhauser Nachrichten*, 28-12-01.

La manadra dal PRG/LR ha en pli collavurà al comité da lectura per il numer 73/2001 dal *bulletin vals/asla* cun il titel «Aspetti dell'italiano L2 in Svizzerza e all'estero», edì da l'Associaziun svizra da linguistica applitgada - VALS/ASLA, Institut de linguistique de l'Université de Neuchâtel 2001.

AADG: Ulteriuras activitads a favur dal rumantsch [ordaifer il temp da lavur LR]

AADG: semester da stad 2001, curs da rg e standardisaziun a l'Universitad da Turitg

3.2.6. POST DA LINGUATG

Il different duairs spontans dal mintgadi da lavur pretendan reacziuns directas ed engaschament spontan ed impedeschan parzialmain ina lavur sistematica e coordinada vi da projects pli gronds. La lavur linguistica ha cumpiglià il 2001:

Cussegliaziun linguistica

Cussegliaziun linguistica tenor basegns a differenta clientella fan part a la lavur permanenta e quotidiana dal Post da lingustg da la LR.

Gian Peder Gregori, linguist

En connex cun cussegliaziun linguistica e lectorats da translaziuns vegn elavurada e coordinada terminologia occasionala en collavuraziun cun il post da rumantsch grischun. L'elavuraziun da terminologia sistematica tenor champs tematics vegn a la curta cun la dotaziun da personal actuala.

Scolaziun e lavurs spezialas

- Project scola bilingua Cuira: Represchentà la LR en la gruppà d’accompaniment dal project da scola, sustegn linguistic dal project e contact cun la direcziun da scola, cussegl da scola, magisters e magistras, accompaniment scientific dal project. (G.P.G.)
- Elavuraziun da materialias d’instrucziun en rg per las classas bilinguas da la scola da Cuira (cun A.Sch.)
- Project INSCUNTERS: mainaproject per la realisaziun dal med d’instrucziun «Inscunters» en rg cun coordinaziun, lectorats, correcturas, realisaziun da discs cumpacts ed autras lavurs vi dal project. (G.P.G.)
- Curs da rg per magistras e magisters da vischnancas al cunfin linguistic: Organisà e realisà en collavuraziun cun il departament d’educaziun la scolaziun da magistras e magisters (W.C. + G.P.G. + A.Sch.)
- Project rumantsch en scola a Domat: represchentant da la LR en la gruppà d’accompaniment dal project. (G.P.G.)
- Maturitad bilingua: Coordinaziun tar la realisaziun/translaziun da materialias d’instrucziun per la maturitad bilingua en collavuraziun cun la Scola chantunala. (G.P.G. cun il post da translaziun)
- Represchentà la LR en gruppas da lavur pertutgant la planisaziun da la nova Scola auta professiunala da pedagogia (G.P.G.)
- Differentas lavurs da preparaziun per incumbensa dal secretari general e da la supranza en dumondas dal rumantsch en scola
- Elavuraziun d’ina documentaziun davart la bilinguitad (W.C.)
- Participaziun al gremi da cussegliaziun per dumondas da scola da la LR (W.C.)
- Referat davart la bilinguitad en la scola rumantscha a Donat (W.C.)
- Program d’emprender plets per il vocabulari dal curs RG Menzli (W.C.)
- Producziun dal Pledari Grond sin disc cumpact incl. concept grafic (W.C.)
- Elavuraziun da material da chartas geograficas (W.C.)
- Practicants durant il 2001: Flurin Simeon ed Adrian Zevjavic

Ediziuns:

- Supervisiun e coordinaziun da tut las versiuns dal med per emprender rumantsch «En lingia directa» (cuntinuaziun da la lavur)
- Realisaziun da la pagina «Chapis Vus rumantsch» da la Terra Grischuna.
- Preparaziun per l’ediziun Sauerländer dal cudesch: «Introducziun a la didactica generala da linguatg» (W.C.)

ANINT:

- Represchentant da la partiziun linguistica da la LR en la gruppà da lavur «Analisa interna da la LR» (GPG)

Lavur publica

Contacts ed infurmaziuns cun differents schurnalists, gruppas ed interessents da la situaziun da la Rumantschia.

3.2.7. POST DA TRANSLAZIUN

Incumbensas regularas:

- translaziun da texts da tut gener, per la gronda part en rg
- resposta a dumondas da translaziun e da terminologia al telefon e sur internet
- correcturas e lectorats

Translaziuns regularas pli grondas:

- Paraplegia nr. 17-20
- La Confederaziun en furma concisa 2002
- Survista statistica da la Svizra 2002

Ursulina Monn, translatura

contribuziuns per:

- «Temp medieval», revista da l'Associaziun svizra da chastels
- Uniun centrala dal teater popular
- Uniun da costumes, e.a.
- rapports da bancas, assicuranzas
- texts per festas naziunalas, concurrenzas, congress etc.
- Expo.02
- Idée Suisse
- organisaziuns naziunalas, sco Pro Helvetia, Pro Juventute e.a.

Translaziuns spezialas:

- CD-ROM Parc Naziunal Svizzer
- novs formulars da taglia e musavia
- Congress dals Svizzers a l'exterior a Tavau
- Congress da l'Associaziun svizra dals maisters pasterners-pastiziers
- Glossari per champs da prestaziun controlling da furmaziun da l'Uffizi federal da furmaziun professiunala e tecnologia. (Quest glossari che sa cumpona d'in vocabulari cun ils terms da la furmaziun professiunala e dal controlling da furmaziun e d'ina terminologia cun las definiziuns dals terms è accessibel en l'internet)

- Lexicon da terms istorics per l'instrucziun en scola

Paginas d'internet

- Project cultura populara immateriala
- Baselgia evangelica dal Grischun
- punts-info (Forum Helveticum) (www.punts.info.ch)
- Concorrenza da musica per giuvenils 2001
- UBS, pagina fundaziun per la cultura
- Oвра electrica Tujetsch
- Pro Helvetia, Project «Gallarias NEAT» (www.gallerie-ph.ch)

Marlis Menzli, translatura

Ursulina Monn participescha plinavant sco represchentanta dal post da translaziun al project *ANINT* (analisa interna)

Translaziuns per l'Expo.02

La Rumantschia è stada preschenta a l'Expo.02 – betg sulettamain cun il «Festival da musica rumantscha» a Bienna e sias contribuziuns en il «Cirque des idées», mabain era en furma da texts en l'internet, sin tavlas da signalisaziun, en las exposiziuns ed en pliras brochuras e publicaziuns.

Il post da translaziuns da la LR ha exequì numerusas translaziuns per l'oriunda Expo.01. La fin da l'onn 2000 ha alura l'uniun exposiziun naziunala concludì in contract cun la Lia rumantscha ed il chantun Grischun per garantir ina preschientscha commensurada dal rumantsch era a l'Expo.02.

En quest contract èn l'Expo.02 ed il chantun sa cunvegnids da surpigliar mintgamai in terz dals custs per las translaziuns rumantschas, la Lia rumantscha è stada d'accord da prestar ses terz en furma da translaziuns.

La summa maximala per las lavurs da translaziun è vegnida fixada a fr. 150 000.–. Il contract preveseva ina incumbensa da translaziuns da 30 fin 50 % durant prest dus onns. Sin fundament da quai ha il post da translaziuns decidì da surdar l'entschatta dal 2001 las translaziuns per l'Expo.02 ordaifer chasa a Gabriela Holderegger. Sper las numerusas infurmaziuns al telefon e per posta electronica (passa 600 e-mails!), las sedutas a Neuchâtel ed a Turtitg, ha ella exequì las suandantas lavurs pli grondas a partir dal schaner 2001 fin a l'avertura da l'Expo.02 il matg 2002:

– duas brochuras:

- «Expo.02 – vegni cun nus!»

- «Vossa visita a l'Expo.02 – il Ticket»
- **in guid** per l'exposiziun da l'agricultura a Murten:
 - «MiniGuide Expoagricole»
- **descripziuns per las scolas** da tut las exposiziuns recumandablas cun indicaziuns davart meds d'instrucziun rumantschs existents, sin l'Internet (www.schulimpuls.ch) e sco CD-ROM
- preschentaziun ed actualisaziun da **l'entira Expo.02 sin l'internet** (www.expo.02.ch)
- **38 grondas tavlas d'infurmaziun** davart ils cuntegns ed ils sponsurs da las exposiziuns davant mintga pavigliun
- la **signalisaziun** (tavlas da bainvegni, infurmaziuns impurtantas, servetschs, etc.)
- preschentaziun en l'internet dals quatter **projects da la Confederaziun**: Plazzal naval, Tgi sun jau, Nouvelle DestiNation, Le Palais de l'Equilibre (www.admin.ch)
- allegraivlamain era numerusas translaziuns **per incumbensa da firmas privatas**, oravant tut per las suandantas exposiziuns:
 - Beaufort 12, Cyberhelvetia.ch, Expoagricole, kids.expo, Mondial, Onoma, sWISH*, SwissLove

Las translaziuns per l'Expo.02 cuntinueschan era suenter l'avertura – ils texts da la homepage per exempel vegnan actualisads regularmain.

3.2.8. SERVETSCH D'INFURMAZIUN E DOCUMENTAZIUN

En quest post han lavurà Manfred Gross (manader) 60% e Daniel Telli 40% (a partir da l'oct.: 60%). Diversas lavurs d'infurmaziun e da documentaziun succedan era tras il secretariat.

Las dietas da la LR a Laax (1999) ed a Cuira (23-2-2001) han intimà la LR tr.a. da metter prioritads per garantir ina lavur pli effizienta ed effectiva. Per far quai stuain nus savair pli exact, tge che nus fashain e nua che nus impundain quanta lavur. Pir lura pudain nus dir, tge lavurs che nus pudain e

Manfred Gross, manader dal post d'infurmaziun e documentaziun

stuain stritgar u limitar ad in minimum. Nus suandain damai per noss servetsch la proposta da prof. dr. Clà Riatsch, Univ. da Turitg, fatga a l'ocasiun da la dieta dals 23-2-2001 a Cuira, da stabilir in catalog da tut las lavurs, ina spezia da rendaquint pli detaglià da nossa lavur.

3.2.8.1 Documentaziun

La documentaziun dal PID è vegnida cumpletta occasionalmain cun materialias da basa. L'inventarisaziun en collavuraziun cun instituziuns cun incumbensas complementaras èn stadas punctualas ed occasionalas.

Infurmaziun

Meds da massa stampads ed electronics

<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
<i>Jahrbuch des Zen-trums für deutsch-irische Studien</i>	schaner 2001	Small is beautifull	M.G. & D.T.	total ca. 3 dis	Artitgel
<i>Deutsche Welle</i>	2-2-01	Il rumantsch e la LR	M.G.	1 ½ h	Registraziun
<i>Radio Rumantsch</i>	21-2-01	Sesida cun Ch. Stupan	M.G.	1 h	CD concert British Council-GiuRu
	29-3-01	Expo.02	M.G.	1 h	Retrospectiva
<i>TvR</i>	29-8-01	TvR conc. Expo.02	M.G.	2 h	
<i>Bündner Kalender 2002</i>	Dec. 01	Die Lia Rumantscha	M.G. & D.T.	ca. 1 di	Artitgel

Terminologia

<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
<i>Pledari grond</i>	Nov. 01	Neologissem LIR, Utschels, e.a.	M.G.	ca. 1 di	Red. per Pledari grond
<i>Glossari gfb</i>	Oct. 01	Terminologia per magisters	M.G.	ca. 1 di	Per inc. secretari LR
<i>Etimologias</i>	4-1-01/ 8-2-01	Per pers. privata	M.G.	ca. 1 h	
	6-2-01	Per dr. Pan (Univ. da Puntina)	M.G.	ca. 30'	

StudentAs/gruppas/classas gimnasialas/privats

<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
<i>StudentAs</i>	16-2-01	Infurmà e doc. studenta russa	M.G.	ca. 2 h	Diss. davart minoritads en stadis fed.
<i>ScolastAs</i>	8-11-01	Di da perfecziunament per romanistAs da la SC im Lee/Winterthur	M.G.	4 h	3 uras preparaziun
<i>Privats</i>	7-2-01	Intermedià inscutters cun coll. reg.	M.G.	ca. 2 h	Fam. Gossweiler

Instrucziun

<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
RG	5/6-11-01	Curs da rg per magister/-tras da scola media da lingua rumantscha	AADG M.G.	2 dis	3 dis preparaziun (cf. Post da rg)
<i>Translaziun</i>	fanadur-december	Accompagnament linguistic ad A.D.	M.G.	ca. 20 uras	p. inc. secretari general LR

Instituziuns

<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
<i>Expo.02</i>	Schan.-mars 01	«Desideri e manzegna»	M.G.	ca. 5 dis	Tel., sesidas, pressa, RTvR
<i>Vacanzas Grischun</i>	Schaner 01	Marca per il Grischun	A.A.D M.G. U.M.	ca. 3 dis	Propostas per marca rum.-tud.
<i>British Council Svizra/GiuRu</i>	10/16-1-01 26-1-01 22-3-01	Project «Cara» dal British Council Svizra-GiuRu (7/8-01)	M.G. M.G. M.G.	ca. 3 h ca. 3 h ca. 3 h	sesida sesida sesida
<i>WBZ/CPS</i>	7-2-01 2-10-01	Sesida cun R. Caviezel, pres. GLR/CPS	M.G.	ca. 1 h	Projects LR per program CPS 2002ss.
<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
<i>SLA/SAL</i>	21/23-2-01 LR	Examens rg e litt.rum. (A. Schmed: co-studi)	M.G.	3 h	Incl. prep. als examens
	15/21-3-01	Sesida cun A. Schmed (co-studi transl.)	M.G.	2 h	Disc./copias script
	mars/nov.	Stage A. Schmed (post da translaziun LR)	M.G.	ca. 20 uras	Accompagnament
	10-10-01	Sesida cun duas studentas SAL	M.G.	2 h	Contact cun SAL Turitg
	13-12-01	Teoria curs da litteratura I	M.G.	3 h	
<i>Cumissiun consultativa e coordinativa uniuns culturalas GR</i>	14-1-01	Redacziun finala da la decleraziun d'intents	M.G.	3 h	P.m. organizaziuns culturalas GR
<i>Hippocrene Books, N.Y</i>	Favrer 01	Preparativas conc. project «Beginner's Guides»	M.G.	ca. 2 h	Planisà per il 2002
<i>Inspecturat da chatscha e pestga dal GR</i>	7-3-01 Landquart 8-3-01	Discussiun davart instrucziun ed examens da chatscha en rum.	M.G. M.G.	3 h 2 h	Rev. OEQ (art. 6, al.2)

<i>Eurotalk</i>		CD per emprendre rum.-anglais	D.T.	2 dis	Anc betg cumparida
-----------------	--	-------------------------------	------	-------	--------------------

Projects

<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
Cumpendi d'istorgia grischuna	zerc. – dec.	Transposiziun en rg da div. texts dad A. Collenberg	M.G.	ca. 4 mais	Lavur cuntinuanta fin 2003
Handbuch der mitteleurop. Sprachminderheiten	oct./nov.	Adattaziun & cumplettaziun da l'art. da Prof. E. Diekmann	M.G.	ca. 8 dis	Lavurs preliminaras (anc d'integrar en il text)
Materialias per emprendre rg		CD-Rom	M.G. W.C.	ca. 2 dis	Anc betg pronta

Ediziuns, translaziuns, lectorats

<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
Facts & Figures	Dec. 01	Actualisaziun e restampa (stad 2002)	M.G.	ca. 3 dis	Lavurs preparatorias
Utschels	Schaner – avrigl 01	Translaziun dal tom 4 da la coll. «Egls averts»	M.G.	ca. 3 mais	Per inc. LR/URG
<i>Champ</i>	<i>Cura</i>	<i>Tge?</i>	<i>Tgi?</i>	<i>Temp</i>	<i>Commentari</i>
Educaziun fisica	L'entir onn	Translaziun dals t. 1 e 5 (incl. lavurs admin., lectorats, e.a.) Lectorat	D.T. M.G.	ca. 10 mais ca. 15 dis	per inc. LR / chantun GR / Uff. da sport Magglingen
Baschattas da scoula	Oct. 01	Lectorat	M.G.	ca. 4 h	Per inc. Servetsch d'ediziun LR
Ils purtrets grittantats	Nov. 01	Transposiziun en vallader	M.G. & K.K.	ca. 1 di	Per inc. J. Derungs

Dasperas:

- Diversas infurmaziuns occasiunalas
- Diversas translaziuns e lectorats pli pitschens per inc. dal Post da translaziun e dal secretariat
- Divers agids en chasa
- Diversas sesidas concernent vendita e marketing (en casa), preparaziun per vendita sin internet (ens. cun K.P. e M.M.), restructuraziuns linguistica LR (ens. cun AADG, G.P.G. e W.C.), project «Anint», Cumpendi d'istorgia grischuna, homepage LR (ens. cun D.D. e W.C.),
- Dietas da lavur linguistica (12/29-11-01)

Referats/dietas

- 9-2-2001, Cuira/LR: Inscunter da discussiun davart la nova constituziun chantunala (G.A.D.)
- 23-2-2001, Cuira/LR: Inscunter tematic davart ina «Academia rumantscha», organisà da la LR (G.A.D.)
- 7-4-2001, Savognin/LR: Dieta LR cun las uniuns regionalas, organisà da la LR (G.A.D.)
- 23-27/5-2001, Heereven/NL: Congress da l'uniun federala da las comunitads europeicas FUEV/FCEE (Martin Cantieni)
- 15-18/11-2001, Codroipo/I: Congress interladin a Codroipo/Friaul (Rina Steier e Giuiu Sobiela LR) ed auters
- 1-6/10-2001: Congress da minoritads da l'Europa, organisà dal British Council (Andrea L. Rassel, Rino Darms)
- 26-10-2001, Friburg: Congress da pressa Svizra/Gronda Bretagna, organisà da l'Universitad da Friburg ed il British Council (Andrea L. Rassel)
- 6-6-2001, Cuira: Preschentaziun da la LR e da sias activitads a la supranstanza centrala d'OSL (G.A.D.)
- 11-7-2001, Cuira: Preschentaziun da la LR e da sias activitads ed in curs da furmaziun da magisters sut l'egida da G. Carigiet (G.A.D.)
- 28-3-2001, Cuira: Inscunter cun deputadas e deputads rumantschas, preschentaziun da la posiziun da la LR concernent il sbos da la constituziun chantunala (J.F./G.A.D.)
- 13-11-2001, Cuira: Visita da dunna Marimée Montalbetti, manadra da la secziun cultura e societad da l'Uffizi federal da cultura, e Constantin Pitsch, emploià dal medem uffizi

3.2.9. MEDS DA MASSA

Per lingua e cultura rumantscha èn las medias rumantschas d'ordvart grond'impurtanza. La LR sa stenta per in bun contact cun quellas e sustegn ellas tenor sias pussaivladads. Ella s'engascha en spezial per la qualitat linguistica e porscha instrucziun da rumantsch tenor giavisch e sias pussaivladads.

La LR appreziescha la gronda muntada da radio e televisiun rumantscha. La lavur prestada a favur da lingua e cultura rumantscha è lavur da emprima prioritad.

Emil Germann, chauffeur dal bus da scolina

La LR persequitescha cun interess la lavur da l'ANR. Ella è er commembra dal cussegl da fundaziun da quella. Cun ordvart grond interess e betg senza inqual quità persequitescha la LR il svilup da la pressa rumantscha, en spezial da La Quotidiana. Ella sustegna quella cun translaziuns e lectorats. La pressa rumantscha en general ha da sbatter cun acceptanza e resonanza. Exponents da las quatter gasettas existentas (La Quotidiana, Pagina da Surmeir, Posta Ladina e PUNTS) han elavurà ensemen cun la LR in fegliet da reclama per tut las chasadas rumantschas. L'intent da quest'acziun è da far attent sin la situaziun da la pressa rumantscha. Quest pitschen pass, cun gronda probabilitad l'emprim pass cuminaivel da tal gener, fa part dal resultat dal rapport final da la «Gruppa da lavur pressa rumantscha» lantschada dal Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal chantun Grischun. La LR, persvadida da l'impurtanza da la pressa rumantscha per il mantegniment da nossa lingua e cultura, recumonda da sustegnair quest'acziun suenter la devisa: «En mintga chasa rumantscha ina gasetta rumantscha».

Cun Radio Grischia è la LR en discussiun a favur d'ina buna cumpart rumantscha en ses program.

La LR infurmescha regularmain las medias davart il rumantsch en general e davart sia lavur en spezial. Quellas rapportan a moda extendida davart il decurs da l'onn. Interess spezial han sveglià en l'onn 2001:

- Votaziun chantunala davart ils dretgs politics
- Politica da linguas en scola
- Discussiun davart il sboz da la costituziun chantunala
- Ediziuns e finanzas LR
- Collavuraziun regiunala, en spezial per la Sutselva
- Elecziuns
- Scola bilingua Caira
- Professura da rumantsch a Turitg
- Avegnir da las Scuntradas
- Curs da rumantsch
- Vocabularis idiomatics
- Rumantsch a l'EXPO.02
- Cumpendi d'istorgia grischuna
- Inscunters cun deputads e deputadas
- Sling
- ed auter

3.2.10. TEATER RUMANTSCH

Cussegliaziun

Il post da teater ha tramess 59 spediziuns cun ina selecziun da teaters. Las activitads èn stadas grondas cun 32 represchentaziuns pli grondas e numerusas represchentaziuns pli curtas.

Biblioteca da teater

La biblioteca ha pudì vegnir ampli-fitgada cun 18 novs teaters (1 original e 17 translaziuns) e cumpiglia uss totalmain 1546 (mars 2002) teaters rumantschs. L'archiv da tocs cumpiglia 88 teaters.

La Scena

La Scena 83: *Zisca*, versiun originala en vallader e rg da Jacques Guidon.

La Scena 84: *Mio, miu Mio* d' Astrid Lindgren, translaziun sursilvana da Vreni Caprez-Spreiter.

Nicole Stiefenhofer, chanzlia

Collavuraziun cun l'Unìun grischuna per il teater popular (UTP)

Dals 27-29 d'avrigl 2001 ha gí lieu a Cuir il Festival da teater. Cun ils tocs «La mort sül mailer» e «Generaziuns» èn er duas gruppas rumantschas sa participadas cun grond success al Festival. L'organisaziun è vegnida presidiada da Riccarda Sulser-De Stefani. Nicole Stiefenhofer ha fatg part en il comité d'organisaziun.

La collavuraziun durant l'onn 2001 cun l'UTP è stada stretga entras la represchentanza en la suprastanza. La radunanza da delegadas e delegads ha gí lieu ils 12-5-2001 a Sursaissa.

Commembranzas

La LR è commembra da la SSCT/SGTK (Societad svizra per la cultura da teater). Ella vegn represchentada da Giovanni Netzer. – Ulteriuras commembranzas per la Rumantschia van sur l'UTP.

Contribuziuns per translaziuns e tocs originals a

- Vreni Caprez-Spreiter per «Mio, miu Mio»
- Annetta Conrad per «Furnaria Trais Fluors» e «Chi cumonda»
- Giusep Decurtins per «Marius» e «Tut mo pervia dil dies»
- Jacques Guidon per «Zisca»
- Pina Iseppi-Uffer per «Mater Toxicorum» e «Spiras asnareias»
- Mosche Jegher-Camen per «Furtegn an uigl» e «Ricky Bilboa»
- Brida Sgier-Tuor per «La Doris dubla»
- David Truttman per «Dumeng Schuoster»
- Uniun da giuventetgna Donat e conturn per «Quater dunas pigl meas schef»
- Hubert Venzin per «Hotel du commerce»

Contribuziuns spezialas

- Chor mischedau Rueun per il musical «Brischa stria, brischa»
- Cumpignia da teater Laax per «Ei catscha primavera»
- Festival da teater a Cuira
- Gruppa da teater Val Alvra per «Mater Toxicorum»
- La Scena 81 «Ûn pitschen impach»
- La Scena 84 «Mio, miu Mio»
- Palc Ladin, Jacques Guidon per il teater «Zisca»
- Teater liber Vuorz per il teater «Valdei als da Valdei»
- Uniun grischuna per il teater popular

3.2.11. CHANT E MUSICA

Il post da chant è vegnì consultà en il rom dals davos onns areguard la cussegliaziun e spediziun da chanzuns. La cumissiun da chant LR ha cuntinuà a classifitgar il register da chanzuns LR. Tut las chanzuns ch'èn deponidas tar la LR vegnan ordindas tenor tematica ed attribuidas tenor differents criteris per optimar la pussaivladad da tshertgar e far scheltas da chanzuns, er en vista ad ina preschentaziun sin internet.

Andreas Gabriel, chanzlia

Contribuziuns da la LR a:

- Cantauturs passionai per in nov disc compact
- Cerchel cultural Castrisch per la «Saira da films»
- Chor da concert grischun per «Treis premaudiziuns»
- Chor viril Breil per la festa da giubileum da 100 onns

- Corin Curschellas per il disc cumpact «Sud des alpes»
- Cumünanza culturela Pro Bravuogn per il disc cumpact «Chant da Goita»
- Daniel Candinas per il Festival dal film rumantsch
- Ligia Grischa per l’anniversari da 150 onns
- Martina Mathiuet per in disc cumpact cun chanzuns rumantschas
- Movie encarden per l’emprim film 16 mm
- Riom 2001 per cultura agl casti
- Scola da musica dal Grischun per il gieu musical a chaschun dal giubileum da l’URS
- Stefan Haupt per il film «Inceschantüm»
- The British Council per il disc cumpact «Viver e far vibrar»

3.2.12 EDIZIUNS E VENDITA 2001

Il post d’ediziun vegn tgirà da Karin Kohler-Pattis en in pensum da 20 % e la vendita da Mengia Menzli en in pensum da 75 %. La collavuraziun tranter il post d’ediziun e la vendita è stretga e funcziuna bain.

La cumissiun da lectura per uffants e giuvenils è sa scuntrada duas giadas per fixar il program da las ediziuns. Sin fundament da sia proposta vegn alura mintgamai realisà il program d’ediziun.

Karin Kohler, post d’ediziuns

Ediziuns novas

- stgalim bass: «Istorgias in classa» (vallader/puter, 850 expl.); «Historias da scola» (sursilvan, 850 expl.) dad Angelika Mechtel
- stgalim mesaun: «Il chan verd» (vallader, 800 expl.); «Igl tgang verd» (surmiran, 500 expl.); «Il tgaun verd» (sursilvan, 800 expl.) da Thomas Brezina
- stgalim superiur: «Cleragls» (rumantsch grischun, 500 expl.) da diversAs auturAs
- stgalim superiur: «Curaschi per dudesch» (rumantsch grischun, 500 expl.), da diversAs auturAs

Restampas

- «Funtaunas 2» da Gion Deplazes (1. reediziun senza midadas, 700 expl.)
- «Funtaunas 3» da Gion Deplazes (1. ediziun actualisada, 1000 expl.)
- «Guardia Grischuna» – cudesch da chant (4. ediziun nunmidada, 700 expl.)
- «La naivera/la cufra gronda» (Orell Füssli – 700 expl.)

- «Paraulas surmiranas III» (cassetas da paraulas, 100 expl.)
- «Polyglott» (4. reediziun, 2000 expl.)

Cumpra speziala

- «Amfibis», collecziun Egls averts (URG – 1500 expl.)
- «Annina» da Giovanni Netzer (Artori – 150 expl.)
- «Atlas dals animals» (URG – 215 expl.)
- «L'istorgia da Janaiverin» (UdG – 500 expl.)
- «Mammals», collecziun Egls averts (URG – 210 expl.)
- «Simsalabim» (Radio Rumantsch – 200 expl.)

Carnets OSL

- nr. 2149 «Cotschnin, il gat dalla stria» (1. ediziun, sursilvan, 700 expl.)
- nr. 2150 «Il viadi cul comet ed otras aventüras» (1. ediziun, vallader, 700 expl.)
- nr. 2151 «L'uors da Bever» (1. ediziun, puter, 500 expl.)
- nr. 2152 «Casimir» (1. ediziun, surmiran, 500 expl.)

Da la cumissiun fan actualmain part: Michel Andriuet, president, Mustér; Petra Uffer, Savognin; Madlaina Schloeth-Bezzola, Scuol; Andreas Gabriel, Cuira, LR, Nicole Stiefenhofer, Cuira, LR. Christian Joos, Cuira, stat vinavant a disposiziun sco consulent.

Collavuraziun da la LR per projects realisads dad autras chasas edituras/organisaziuns:

- Uniun Rumantsch Grischun per «Utschels»

La LR ha retschet contribuziuns per realisar atgnas ediziuns u restampas da las suandantas instituziuns:

- Oertli Stiftung
- Schweinfest Andreas
- Schweitzer Frank
- Stiftung Winterhalter per lectura per uffants

Contribuziuns da la LR per ediziuns a:

- Chasa editura Artori per il cudesch «Annina» da Giovanni Netzer e sora Anita
- Bündner Jahrbuch per Scala 3 «Vuschs litteraras»
- Silvio Camenisch per il cudesch «Frenzi ed auters raquens»
- Giusep Capaul per il cudesch «Cara Laura»
- Bündner Monatsblatt per il cudesch «Raschleda da Schlarigna d'üna vouta»
- Heimatbuch Trin
- IKOS per l'ovra «Die Sommer und Winter der sontga Margriata»
- Leta Semadeni per il cudesch da poesias «Monolog per Anastasia»

- Romania per l'ediziun da l'«Ischi 2001»
- Chasa editura Rotpunkt per «Literarische Wanderungen in Graubünden»
- Societad svizra per cultura da teater per il cudesch «Si en parvis»
- Uniun dals Grischs per l'ediziun da la «Chasa Paterna nr. 120»
- Uniun dals Grischs per il cudesch «Pipi dals stivs lungs»

Lectorats per ediziuns:

Ils collavurators regionalis ed ils posts da lavur da la LR fan divers lectorats per ediziuns da la LR, da las uniuns affiliadas e da privats.

Ediziuns en preparaziun:

- Video cun dissegns animads da Gilbert Taggart. 3 istorias: «Ils trais vents» (vallader), «Il pign uaul» (sursilvan), «Il di e la notg» (rg).

Propagaziun e vendita da publicaziuns:

«Utschels», la pli nova ediziun da la collecziun Egls averts da l'Uniun Rumantsch Grischun (URG) venda la LR en cumissiun e fa giu quint mintgamai per ils cudeschs vendids. Questa pratica vala er per il «Niev vocabulari sursilvan» dad Alexi Decurtins.

Las experientschas da la LR en connex cun la collavuraziun da l'Uniun svizra d'editurs al «Salon international du livre et de la presse» a Genevra èn stadas il 2000 uschè bunas ch'ins ha decidì da participar er il 2001 comunablamain al Salon du livre. Il davos mument ha l'Uniun svizra d'editurs dentant stuì dir giu sia participaziun. Quai è succedì uschè tard ch'ina participaziun autonoma da la LR n'è betg pli stada pussaivla. Ins prevesa dentant en mintga cas puspè ina participaziun il 2002. – La LR è er stada preschenta cun in stan a l'exposiziun da commerzi e mastergn EX01 a Mustér ensemen cun il CCM, la Romania e la Scuntrada e Formaziun Surselva. Per differentas autras exposiziuns en ed ordaifer la Svizra èn vegnids mess a disposiziun titels rumantschs per motivs da reclama e preschientscha rumantscha. Dentant er en il territori rumantsch ha la LR collavurà cun uniuns e personas privatas che han già stans da cudeschs a fieras e martgads. Malgrà ils meds da reclama fitg modests è la vendita stada fitg buna. Il servetsch da la LR, da furnir tut ils cudeschs rumantschs accessibels en ed ordaifer il territori, vegn stimà fitg da nossa clientella e gida considerablamain a derasar las ediziuns rumantschas.

Antiquariat da cudeschs rumantschs:

L'antiquariat funcziuna be a moda passiva: La LR prenda encunter cudeschs ord relaschs e donaziuns

Mengia Menzli, chanzlia – vendita

ed intermediéscha quels a bibliotecas, instituziuns ed interessentAs privatAs. Ella na fa dentant accziuns sistematicas per engrondir l'anti-quariat.

Regals da cudeschs:

Per tombolas, premis e diversas occurrenzas èn vegnidas messas a disposiziun ediziuns per cundi-zions spezialas u gratuitamain. Per incumbensa ed a quint da la Pro Helvetia furnescha la LR cudeschs ad universitads, centers da per-scrutaziun ed a persunas cun funcziun da represchentaziun a l'exte-riur.

Marcellina Cathomas, chanzlia – spediziun

Las ediziuns èn vegnidas procuradas e tgiradas dal secretariat.

3.2.13. SLING – SERVETSCH LINGUISTIC

Ils onns 1996/97 ha il chantun Grischun introducì servetschs linguistics organisads sin basa regiunala. Concret hai dà trais posts da translaziun regiunals, manads da la Pro Engiadina Bassa/Val Müstair, da la Romania/Renania e da l'Uniun rumantscha da Surmeir. En ils decurs da l'onn 2000 è il servetsch linguistic regional vegnì reorganisà sut il num «Sling». Purtaders dal servetsch linguistic reorganisà èn vinavant la confederaziun ed il chan-tun Grischun. Per incumbensa da quels presta la Lia rumantscha a partir da l'onn 2001 il servetsch cun agid d'ina rait da collavuraturas e collavu-ratur en las regiuns.

Il servetsch linguistic Sling porscha support linguistic en tut ils idioms e rumantsch grischun:

- ad instituziuns publicas
(vischnancas, circuls, districts ed autras corporaziuns publicas)
- ad organisaziuns privatas e manaschis da vasta muntada en la regiun
(posta, bancas, spitals regiunals, ovras electricas, uffizis da turissem, e.u.v.).

Quest sustegn linguistic vegn prestà en furma da cussegliaziuns linguisticas en general, da lectorats e da translaziuns. Per instituziuns publicas èn las prestaziuns da princip gratuitas. Per instituziuns privatas po il servetsch vegnir fatg dependent d'ina participaziun adequata als custs. La purschida da Sling è accessibla sin internet: www.sling-online.ch.

3.2.14. CONTACTS CUN AUTORITADS, PRESCHIENTSCHA RUMANTSCHA

a) Contact cun las autoritads federalas:

- Contact cun la Conferenza dals directurs chantunals da l'educaziun publica davart l'onn europeic da las linguas
- Discussiun e posiziun davart il sboz da la nova lescha federala da linguas (Lling)
- Contact informal cun l'Uffizi federal da cultura
- Translaziuns per uffizis federals

b) Contact cun il chantun Grischun:

- Preventiv e program da lavur 2002
- Coordinaziun da las lavurs da traducziun cun la chanzlia chantunala e cun il post da translaziun LR
- Correspondenza cun divers uffizis davart publicaziuns en rumantsch
- Revisiun dal quint LR da la controlla da finanzas dal chantun Grischun
- Approvaziun dal quint e dal rapport da lavur LR
- Versiun rumantscha dal cumpendi d'istorgia grischuna (CIG)
- Discussiun cun exponents dal Departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient dal chantun Grischun en connex cun
 - ediziuns
 - scola
 - Sling (Servetsch linguistic)
 - rumantsch en scola, en spezial stgalim aut da la scola populara, scolas medias e professunalas
 - scola bilingua
- collavuraziun en connex cun l'EXPO.02

c) Contacts cun vischnancas e citads:

La collavuraziun directa cun las vischnancas stat en cumpetenzza da las uniuns regionalas e vegn era tgirada dals collavuradors regional. Activitads specificas da la LR:

- contacts cun diversas vischnancas al cunfin linguistic concernent il rumantsch en las scolas primaras
- infurmaziun en connex cun il reglament da linguatgs
- discussiuns davart instituziuns
- contact cun las vischnancas da Schons concernent la collavuraziun regionala en Sutselva
- contacts cun la citad da Cuir concernent la scola bilingua
- scola bilingua

d) Contacts rumantschaziuns:

Ils posts da lavur da la LR cusseglian regularmain il chantun, las vi-

schnancas, uffizis, instituziuns e privats per cuntanscher ina meglra preschientscha dal rumantsch sin inscripziuns.

e) Cumpendi d'istorgia grischuna (CIG):

L'onn 2000 è l'ovra «Handbuch der Bündner Geschichte» vegnida edida da la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna per incumbensa da la regenza grischuna. Quest'ovra è cumparida en tudestg e talian. Per la Rumantschia datti ina versiun scursanida en in tom cun temas relevants ord optica rumantscha. Autur da quel è Adolf Collenberg. Coautur linguistic è Manfred Gross. La LR e la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna èn responsablas per il project che vegn realisà sin l'onn 2003. La direcziun da quel ha la LR.

f) Contacts cun las societads culturalas grischunas:

Anna-Alice Dazzi Gross represchenta la LR en la suprastanza da la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna (ordaifer il temp da lavur). Las societads culturalas grischunas Pro Grigioni Italiano (PGI), Walservereinigung (WV), la Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna e la LR – han fundà ina cumissiun consultativa e coordinativa per sa scuntrar regularmain. L'intent è d'intensivar ils contacts cun la finamira da promover interess e lavurs cuminaivlas, da mantegnair e rinforzar la trilinguitad grischuna, da sustegnair las minoritads linguisticas en noss chantun e da s'engaschar a favur d'ina preschientscha commensurada dal rumantsch e dal talian. Represchentant da la LR è Manfred Gross.

g) Contacts da lavur cun diversas instituziuns ed organisaziuns en territori rumantsch, en il Grischun e la Svizra

- Academia svizra per las ciencias morales e socialas (ASSM): secretari LR
- Agentura da novitads rumantscha (ANR): Rina Steier, cussegl da fundaziun
- Associazium da las universitads popularas svizras (AUPS): Jacques Guidon, suprastanza
- Associazium per la promoziun da l'instrucziun plurilingua en Svizra: Rico Cathomas
- Associazium svizra da linguistica applitgada VALS/ASLA: Anna-Alice Dazzi Gross, suprastanza.
- Barat da giuvenils en Svizra: Lina Frei-Baselgia, represchentanta en il comité da patrunadi
- Center da perfecziunament per scolast(a)s da scolas superiuras (CPS), Lucerna: Manfred Gross, grupp da lavur
- Comité d'experts per la Charta europeica da las linguas regionalas u minoritaras dal Cussegl d'Europa: A.-A.D.G. commembra dal comité d'experts (ordaifer il temp da lavur)
- Cuminanza da lavur grischuna per cudeschs da la giuventetgna (BAJ): Silvia Bezzola

- Cuminanza da lavur per la furmaziun da creschids Grischun (FCGR): secretari LR
- Fundaziun linguatgs e culturas TI: Romedi Arquint, cussegl da fundaziun
- Fundaziun Retoromana: «Vocabulari sursilvan - franzos» da Jean-Jacques Furer: secretari LR
- Grischun Vacanze: secretari LR
- Maison latine, Berna: secretari LR, cussegl da fundaziun
- Nova Societad Helvetica Grischun: Heidi Derungs-Brücker, suprastanza
- Ovrà svizra da lectura per la giuventetgna (OSL): Cristian Joos, cussegl da fundaziun
- Pro Grigioni Italiano (PGI): secretari LR
- Pro Patria: vendita da las ensainas da la Festa naziunala (Nicole Stiefenhofer); contribuziuns per projects circumscrips
- Pro Raetia: Jost Falett, suprastanza centrala
- Quarta Lingua: Cristian Joos, suprastanza
- Rencontres Suisses: Jost Falett
- Scola bilingua a Cuir: Gian Peder Gregori, gruppa da lavur
- Scola per la linguistica applitgada: Manfred Gross, gruppa da lavur
- Societad per la perscrutaziun da la cultura grischuna: Anna-Alice Dazzi Gross. Preparaziun d'ina versiun scursanida rumantscha dal «Handbuch Bündner Geschichte»: Adolf Collenberg
- Societad svizra per documentaziun: Manfred Gross, suprastanza
- Societad svizra per minoritads: Heidi Derungs-Brücker, suprastanza
- Societad svizra per la cultura da teater (SSCT/SGTK): Giovanni Netzer, suprastanza
- Uniun grischuna per il teater popular: Nicole Stiefenhofer, suprastanza
- Uniun cudeschs dal Grischun: Karin Kohler-Pattis, suprastanza
- Uniun da sentupada 91–2001: Toni Cantieni, gremi directiv.
- Bündner Literaturpreis da la Fundaziun Milli Enderlin. Commembra da la giuria: Anna-Alice Dazzi Gross, Premi 2001 a: Ruth Plouda
- Uniun Rumantsch Grischun: vendita d'ediziuns e discussiun da projects: secretari LR
- Walservereinigung: secretari LR

h) Contacts regulars cun ulteriuras instituziuns ed organizaziuns:

Academia svizra per ciencias umanas; ch-Barat da giuvenils; Coscienza Svizzerà; Cuminanza da lavur da las bibliotecas svizras da lectura publica (CLP/SAB); Federaziun svizra per la furmaziun da creschid(a)s; Fondo naziunal; Forum du bilinguisme; Forum Helveticum; Fundaziun Linguatgs e cultura; Fundaziun Schiller Svizra; Fundaziun Waldegg Soloturn; Helvetia Latina; Osservatorio linguistico, TI; Pro Helvetia; Pro Svizra Rumantscha; Protecziun da la patria; Gruppa svizra per las regions da muntogna (SAB); Scienza e giuventetgna; Societad svizra per pievels periclitads; Suissimage,

Societad svizra per la gestiun dals dretgs d'autur dad ovras audiovisivas;
Uniun federalistica da las communitads etnicas europeicas (UFCE).

i) Contacts cun las baselgias

Las baselgias grischunas han grond merit per la derasaziun ed il mantegniment dal rumantsch. La Lia rumantscha stima grondamain l'engaschi dals exponents e lur gidantras e gidaners. Lur lavur en la liturgia, en ser-vetschs divins, en l'instrucziun religiusa, en l'instrucziun da creschidAs, per la realisaziun d'ediziuns, etc. è considerabla.

Ils contacts directs van per regla sur ils collavuratur regiunals. La LR mantegna ils contacts cun las baselgias er sur las uniuns affiliadas.

j) Contacts cun instituziuns ordaifer la Svizra e cun organizaziuns internaziunalas

Directio General di politica linguistica, Catalugna, Rätoromanische Gesellschaft Stuttgart, sgr. Max Kettacker.

Uniun federalistica da las cuminanzas etnicas europeicas (UFCE/FUEV), Romedi Arquint, president.

Comité d'experts per la Charta da linguas dal Cussegl d'Europa, Anna-Alice Dazzi Gross (ordaifer il temp da lavur).

Sorbisches Institut, Bautzen.

Union generela dl Ladins (suprastanza).

3.2.15. PERSUNAL, FINANZAS, ADMINISTRAZIUN

Persunal

En il decurs da l'onn 2001 ha la LR pudì serrar las retschas en la linguistica e la collavuraziun regiunala, chaschunadas tras demissiuns da l'onn 2001:

- Werner Carigiet, linguist, en uffizi a partir dal 1.-8-2001
- Andrea L. Rassel, collavuratur regiunal, en uffizi a partir dal 1.-8-2001
- Barbara Riedhauser, collavuratura regiunala, en uffizi a partir dal 1.-8-2001
- Gabriela Holderegger, translatura, en uffizi a partir dal 1.-9-2001
- Annalisa Schaniel, dumondas da scola bilingua Cuira, en uffizi a partir dal 1.-8-2001

Infrastructura, biblioteca, archiv

Il sistem d'elavuraziun electronica da datas da la LR ha oz ina dimensiun che pretenda in nov concept. Il pensiunament d'Arnold Loepfe, l'informaticher da chasa dapi blers onns, è il signal latiers. Il nov responsabel per la EED LR è Duri Denoth.

Ultra da las novas midadas grondas che succedan en l'onnn 2002 èn era quest onn diversas modificaziuns tecnicas en chasa ed en la collavuraziun regiunala stadas necessarias. Plirs computers han stuì vegnir remplazzads.

Situaziun finanziaria

Entradas spezialas

Ultra da las contribuziuns directas da la confederaziun, dal chantun e da las entradas ord ediziuns, ha la LR gì las sequentas entradas supplementaras pli grondas:

Chantun Grischun

- scolinas d'exercizi 5 700.–
- contribuziuns a las pajas da las mussadras 11 800.–

Citad da Cuira

- scolinas 95 000.–
- instrucziun rumantscha 5 000.–

Citad da Turitg

- contribuziun 5 000.–

Uniun da scolinas Cuira

- contribuziun als transports dals scolarets 9 300.–

Entradas per divers servetschs:

- Pro Patria per vendita ensainas
1. d'avust
- Chasa editura per meds d'in-
strucziun per lectorats
- Chanzlia federala per servetschs
linguistics
- Diversas interpresas, vischnan-
cas e personas privatas per refe-
rats.

Contribuziuns spezialas da la LR

La LR sustegna, ultra da las contri-
buziuns per ediziuns, ovras musi-
calas e projects da teater, ils se-
quents projects:

Barbara Riedhauser, collavuratura regiunala Val
Schons ed Andreas Gabriel, chanzlia

- Diversas inscripziuns rumantschas
- Fundaziun Planta, Fundaziun Retoromana ed Uniun turistica da Savognin per curs da rumantsch

4. Documents

4.1. Posiziun da la LR davart il sboz da la constituziun chantunala

La LR ha tractà e discutà il *Sboz da consultaziun da la cumissiun da constituziun*, las *Explicaziuns davart il sboz da consultaziun* e la *Gasetta da constituziun*

- en suprastanza LR,
- cun il Cussegl LR e las suprastanzas da las uniuns affiliadas,
- cun ils linguists en chasa,
- cun ils collavuraturs regiunals
- cun autras persunas sco
- dr. Giusep Nay, derschader federal,
- dr. Martin Bundi, ant. cusseglier naziunal e commember da la cumissiun da constituziun,
- dr. Luregn Mathias Cavelti, ant. cusseglier dals chantuns,
- lic. iur. Arno Berther, incumbensà per dumondas da lingua al DECA
- lic. fil. Anna-Alice Dazzi Gross, commembra da la cumissiun da constituziun e presidenta da la gruppa da lavur 1.

La LR engrazia da pudair prender posiziun en chausa avant che la regenza grischuna elavurescha ses sboz e messadi per mauns dal cussegl grond. Da las discussiuns profundadas resulta la posiziun suandanta:

La LR agiuntescha il **Questiunari davart il sboz da consultaziun** cun sias remartgas davart l'entir sboz. Ella prenda en spezial posiziun areguard ils artitgels che concernan la lingua e cultura, damai a regard il *Preamblel*, l'*art. 3 Linguas*, l'*art. 79 Regiuns*, l'*art. 104 Cultura* e l'*art. 118 Text decisio*.

1. Remartgas generalas

- La LR ha prendi enconuschientscha cun plaschair e satisfacziun che las materialias concernent la revisiun da la constituziun chantunala, pia il *Sboz da consultaziun da la cumissiun da constituziun*, las *Explicaziuns davart il sboz da consultaziun*, la *Gasetta da constituziun* sco era las publicaziuns en il Fegl uffizial èn vegnidas redigidas e publitgadas en tut las trais linguas chantunalas ed uffizialas dal chantun Grischun, en tudestg, rumantsch e talian.
- La LR ha constatà cun satisfacziun ch'il chantun ha fatg diever dal rumantsch grischun per quellas publicaziuns.
- Displaschaivlamain è però capità in sbagl da translaziun en l'alea 3 da l'art. 3 Linguas: Tenor il text original tudestg tuna quel alea suandantamain:

Gemeinden, Kreise, Bezirke und Regionen bestimmen ihre Amts- und Schul-sprachen. Sie achten dabei auf die herkömmliche sprachliche Zusammensetzung:

La translaziun rumantscha en il sboz per la consultaziun tuna:

Las vischnancas, ils circuls, ils districts e las regiuns determineschan las linguas chantunalas ed uffizialas dal chantun. En quest connex respectan els la cumposiziun linguistica usitada.

Correct fiss:

Las vischnancas, ils circuls, ils districts e las regiuns determineschan lur linguas uffizialas e lur linguas da scola. En quest connex respectan els la cumposiziun linguistica usitada.

La LR vulesch intimar la regenza/la chanzlia chantunala da laschar repassar la versiun definitiva rumantscha da la nova Constituziun da personas cumpetentas cun furmazion giuridica.

2. Posiziun da la LR areguard las singulas posiziuns

2.1 Preambel

Tenor al. 3 dal preambel sa dat il pievel dal chantun Grischun ina nova constituziun: «cun l'intenziun da promover la trilinguitad e la varietad culturala e da mantegnair quellas sco part da l'ierta istorica». La LR constatescha cun satisfacziun ch'il sboz vul francar la trilinguitad en la constituziun en cumparegliaziun cun la constituziun vertenta. Quai è nov ed è ludaivel. La trilinguitad è in tratg caracteristic dal chantun Grischun. Il chantun Grischun è l'unic chantun triling da la Svizra. La trilinguitad è in'impurtanta ierta culturala ed è decisiva per l'identitad dal chantun, ella è però era ina gronda sfida per noss chantun. La LR ha examinà co che la finamira declarada solennamain en il preambel vegn realisada en il text impegnativ dal sboz per ina nova constituziun chantunala e prenda la suandanta posiziun:

2.2 Chapitel I

Disposiziuns generalas

La LR prenda cun plaschair cogniziun ch'il sboz per ina nova constituziun grischuna cuntegna in *artitgel da linguas*, il qual resguarda tut las trais linguas chantunalas sco linguas uffizialas. In tal artitgel – analog a l'artitgel da linguas da la constituziun federala – è in vegl desiderat da las minoritads linguisticas chantunalas. La LR considerescha la revisiun totala da la constituziun sco ina schanza unica per definir la posiziun da las linguas minoritaras en il rom da la trilinguitad grischuna.

Per il sulet chantun triling da la Svizra pudess l'artitgel da linguas esser ina schanza da sa posiziunar sco exempel per il rest da la Svizra e da contribuir uschia il meglier a la chapientscha tranter las gruppaziuns linguisticas. Per

cuntanscher quai dovri dentant sper il confess a la trilinguitad declerà en il preambel in *text constituziunal che punctuescha a moda impegnativa la trilinguitad da noss chantun e rinforza la posiziun dal rumantsch e talian*. In text constituziunal cler ha per consequenza ch'i dovra pli tard damain leschas.

Las Rumantschas ed ils Rumantschs, represchentads da la LR sco uniun tetgala, na pudessan betg sustegnair ina nova constituziun, la quala na cuntegna betg in artigel da linguas che protegia e promovava la trilinguitad ed en spezial las minoritads linguisticas a moda e maniera optimala e lianta.

Era la Svizra n'avess strusch chapientscha sch'il chantun Grischun, per il qual l'art. 116 CF era a ses temp en emprima lingua vegnì revedì, restass en sia constituziun chantunala davos las determinaziuns da la constituziun federala.

Quai vul dir ch' il resguard sin las minoritads tradiziunalas dovra formulaziuns pli impegnativas che las previsas en l' art. 3 dal sboz. La LR spetga e pretenda dal chantun:

a) *Dapli responsabladad vers las linguas minoritaras:*

En quest senn pretenda la LR il plaz necessari en il text constituziunal per francar la protecziun e promoziun da la trilinguitad en il senn dal preambel, e quai en ina moda e maniera enclegentaivla per burgaisas e burgais.

b) *Expressivamain era la promoziun dal barat tranter las cuminanzas linguisticas chantunalas, sper quellas naziunalas (exprimì en l' al. 4 da l' art. 2)*

Sin fundament da questas remartgas introductivas fa la LR *las suandantas propostas concretas*, cun las qualas ella vul exprimer sias pretensiuns per midadas dal sboz da la cumissiun da constituziun:

2.2.1 Art. 3 Linguas

La LR sustegna il giavisch da crear ina constituziun concisa e bain legibla. Anc pli impurtant è a ses avis l'aspect da la clerezza dal text constituziunal. Per quest motiv propona la LR las suandantas midadas areguard l'art. 3:

1. *Tudestg, retorumantsch e talian èn las linguas chantunalas cun il medems dretgs. Ellas èn las linguas uffizialas, da scola e da dretgira dal chantun.*
2. *Il chantun prenda e sustegna tut las mesiras necessarias per mantegnair e promover la lingua retorumantscha e taliana. El promova la chapientscha ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas chantunalas.*
3. *Las vischnancas e las regiuns mantegnan e promovon sin lur champ la lingua retorumantscha e taliana sco era la chapientscha ed il barat tranter las cuminanzas linguisticas.*

4. *Il chantun determinescha cun il consentiment da las vischnancas, ils circuls, ils districts e las regiuns las linguas uffizialas, da scola e da dretgira tenor la cumposiziun linguistica tradiziunala. El protegia e promovava la trilinguitad e prenda spezial resguard sin las linguas minoritaras.*
5. *Las minoritads linguisticas tradiziunalas dal chantun vegnan participadas adequatamain a las decisiuns che pertutgan essenzialmain il mantegniment e la promoziun da lur lingua e cultura. Ellas pon sa constituir sco corporaziuns dal dretg public chantunal.*

Explicaziuns:

Alinea 1: Per la LR èsi impurtant da francar en la constituziun chantunala uschè cleramain che las trais linguas chantunalas, da scola e da dretgira vegnan resguardadas e tractadas sco **linguas cun ils medems dretgs**. Quai resorta p.ex. era en l'art 118 dal sboz che fixescha ch'il text da la constituziun en tut las trais linguas è decisiv (cf. sut).

La LR pretenda ch'il chantun regleschia era la **lingua giudiziala**. El na po betg surlaschar quai als circuls u districts u insumma na far nagut. La LR rinviacha en quest connex a l'artitgel da Giusep Nay, «*Verfassungsrechtliche Vorgaben bündnerischer Sprachenpolitik*», en: ZGRG 03/1999, nua che las obligaziuns chantunalas vegnan definidas tenor la constituziun federala. Da rinviar fiss era a l'expertisa da Daniel Thürer per mauns da la regenza grischuna ed a l'artitgel da Giusep Nay, «*Streiflichter auf den Vernehmlassungsentwurf für eine neue Kantonsverfassung*», en: ZGRG 04/2000.

Alinea 2: La LR è da l'avis ch'il **chantun sto prender ina rolla pli activa** en la promoziun da la trilinguitad grischuna. Quai è sco chantun triling cun duas linguas minoritaras sia propria obligaziun. Il chantun ha la **responsablidad primara** per il mantegniment e la promoziun da sias linguas minoritaras e na po betg delegar questa incumbensa a las vischnancas. Per quest motiv è da **francar explicitamain l'incumbensa chantunala da proteger il rumantsch ed il talian**. Cun la formulaziun «prender e sustegnair tut las mesiras necessarias per mantegnair e promover la lingua retorumantscha e taliana» è quest'obligaziun pli impegnativa/obliganta. Cun numnar en quest'alea sulettamain il chantun sto ses duair envers sias linguas minoritaras vegnir mess en evidenza ed accentuà.

Per evitar repetiziuns e chattar l'unitad da la materia pudess ins remplazzar l'alea 4 da l'art. 2 dal sboz cun agiuntar «**e da la Svizra**» a l'alea 2 da la proposta LR. La promoziun da la chapientscha ed il barat tranter las gruppaziuns linguisticas vala per il nivel chantunal e federal.

Alinea 3: Qua vegn stabìl **l'obligaziun distinguida da las vischnancas e las regiuns** da far sin lur champs il pussaivel per la protecziun ed il mantegniment dal rumantsch e talian. Il medem vala era per l'augment da la chapientscha ed il barat tranter las cuminanze linguisticas.

Alinea 4: Il chantun na po betg simplamain delegar la determinaziun da la lingua uffiziala, da scola e da dretgira a las vischnancas, als circuls, als districts u a las regiuns. El porta sez responsabladad e duai **obligar quels a dapli fidaivladad vers lur lingua tradiziunala e cultura**. L'art. 3 dal sboz surlascha unicamain a las vischnancas, als circuls, als districts ed a las regiuns da decider davart lur lingua uffiziala e lur lingua da scola. La formulaziun «En quest connex respectan els la cumposiziun linguistica usitada» na tanscha betg. Ina cooperaziun tranter ils differents nivels da responsabladad è stringenta tenor l'avis da la LR.

Il chantun sto avair la pussaivladad da procurar – sch'i fa da basegn – che la politica linguistica da las vischnancas e da las regiuns correspundian a las stentas da la confederaziun e dal chantun. Quai è a noss avis in'obligaziun ch'il chantun ha tenor la nova costituziun federala. Qua rinviain nus da nov a Nay e Thürer (cf. sura). La consequenza è che **las vischnancas ston vegnir obligadas en la nova costituziun chantunala a moda pli imperativa**. La LR vul che la determinaziun da la lingua uffiziala, da scola e da dretgira da las vischnancas, dals circuls, dals districts e da las regiuns succedea tras il chantun, dentant cun consentiment da las vischnancas, dals circuls, dals districts e da las regiuns.

L'autonomia communal na è betg in impediment giuridic per in engaschi pli ferm dal chantun en quest connex. Quai vul dir ch'il chantun ha da surpigliar dapli responsabladad per la protecziun da las linguas minoritaras era sco linguas uffizialas, da scola e da dretgira. El na po **betg surlaschar tut las decisziuns concernentas a las vischnancas cun tschentar l'autonomia communal e la libertad da lingua sur la cumposiziun linguistica tradiziunala**.

Alinea 5: Ina participaziun da las minoritads linguisticas a las decisziuns per il mantegniment e la promoziun da lur lingua e cultura è in postulat che sa dat ord la libertad da linguas e garantescha lur renconuschientscha betg mo declamatoria. Pir ina tala participaziun è garanta per il success da questas mesiras.

La relaziun cun las cuminanzas linguisticas è in element essenzial da la natira d' in stadi. Sch'il stadi Grischun declera d'esser in stadi triling che protegia sias minoritads linguisticas tradiziunalas, sto e po quai vegnir documentà cun dar a quellas ina pussaivladad da sa manifestar betg mo sco uniuns privatas, mabain – sch'ellas giavischan – era sco corporaziun dal dretg public chantunal (las qualas han en il Grischun ina gronda tradiziun sco p.ex. corporaziuns d'alp, d'aua euv.) En ina moda e maniera in pau cumparegliabla sco las baselgias, che pon profitar d'in status spezial, duess quai era valair per las minoritads linguisticas entaifer noss stadi grischun. Sche quellas giavischan e resguardan quai en il futur sco necessari – la LR na dubita betg vis la situaziun precara dal rumantsch – ston ellas avair questa pussaivladad per uschia enfirmir lur identitad e schientscha e procurar qua tras sezzas per las meglras premissas da surviver.

Sche las baselgias pon profitar d'in status spezial duess il medem era valair per las minoritads linguisticas entaifer noss stadi grischun. La consequenza d'in tal status spezial è quella, ch'il chantun na duai betg pudair decretar sur ils chaus da las minoritads ora tge ch'avess d'esser bun per quellas, mabain participar ellas adequatamain a decisiuns essenzialas per il mantegniment e la promoziun da lur lingua e cultura.

La LR va d'accord ch'i na fiss betg gist da vulair stipular oz per la Rumantschia in princip territorial sco en ils chantuns Vallais, Friburg e Berna. Las discussiuns politicas dals onns 70 e la realitad actuala mussan cleramain ils cunfins dal principi territorial classic per il chantun Grischun. In princip territorial flexibel sco ch'el sa dat ord la giurisdicziun da la dretgira federala ed è era francà en l' art. 70 al.2 da la costituziun federala è dentant necessari e giustifitgà. Quai oravant tut sche quel vegn determinà – sco proponì en al. 4 da la proposta LR – cun la formulaziun «cun consentiment da ...».

Il cumportament linguistic na po betg vegnir ordinà da la lescha. In artigel costituziunal sulet na salva betg il rumantsch, senza quel èsi dentant anc bler main pussaivel. I dovra in clera voluntad dal singul. In territori linguistic intact dentant, nua che la lingua po vegnir duvrada senza restricziuns en tut ils secturs da la vita, è ina premissa essenziala per il mantegniment da la lingua. La voluntad dal singul è ina part. La voluntad da la populaziun correspundenta è l'autra part. Latiers dovra quella dentant **buns instruments**, p.ex. il statut da linguas da las regiuns cun la fixaziun dal rumantsch sco lingua uffiziala sin ils differents nivels. Ina spezia da princip territorial da sutensi (cf. il concept Auer/Nay per incumbensa da la LR per las regiuns rumantschas, iniziadas en Engiadina Bassa e Val Müstair). Cun l'incumbensa dal chantun tenor al. 4 sa tracti sulettamain da procurar che quel concept vegnia realisà – solidarmain! – là nua che quai n'è anc betg il cas ed oravant tut er per circuls, districts e regiuns sco era cun clers princips generals per la lingua da dretgira.

L'implicaziun pratica da fin ussa mussa in tschert success, cuntenta dentant be parzialmain. Las experientschas dals davos onns cun quest statut giuridic na pon betg midar essenzialmain il cumportament linguistic dals Rumantschs e la chapientscha da convischinas e convischins d'otra lingua. El sulet na salva betg il rumantsch. Senza quel èsi dentant anc bler main pussaivel.

Qua dovre in pass pli lunsch. Ina nova costituziun chantunala offra quella pussaivladad. I dovra in ulteriur pass che gida a furmar ed enfirmir ina schientscha rumantscha cun ina tscherta paisa politica. Il fundament costituziunal per la furmaziun d'ina identitad rumantscha è la **renconuschientscha da las minoritads linguisticas tradiziunalas (talian e rumantsch) sco corporaziuns dotadas cun tscherts dretgs da participaziun**, analog a las baselgias chantunales, corporaziuns d'alp, d'aua euv. (cf. Berther, Arno, «Nus e la nova constituziun chantunala», en: La Quotidiana 2-3-2001,2.)

L'existenza mo linguistica e culturala da las minoritads linguisticas na tanscha betg. I dovra ina tscherta preschientscha e reflexiun statala. L'inte-

graziun e participaziun da las minoritads al stadi augmenta la democrazia e lubescha a las minoritads da surpigliar responsabladad per lur svilup ed avegnir.

Ultra da quai vegnan tals dretgs considerads sco ina nova generaziun dals dretgs umans. La revisiun totala da la constituziun chantunala porscha ina pussaivladad unica da reponderar talas ideas.

2.2.2 Art. 79 Regiuns

Damai ch'i n'è anc betg cler en tge direcziun che la revisiun da la constituziun sa mova areguard las regiuns, n'èsi betg pussaivel da far propostas concretas. La LR pretenda dentant ch'ins prendia spezial resguard sin las minoritads linguisticas e ch'ins considereschia la cumposiziun linguistica tradiziunala d'in territori sco criteri per definir ils cunfins da novas regiuns.

2.2.3 Art. 104 Cultura

Quest artigel pudess senz'auter era esser formulà a moda pli impegnativa e clera: Perquai na stuess el betg mo cuntegnair l'obligaziun da *resguardar*, mabain era da *respectar* ed era da *proteger* las particularitads regiunalas e la varietad linguistica.

La LR propona la sequenta formulaziun:

art. 104 1 Il chantun e las vischnancas promovon la lavur artistica, culturala e scientifica sco er il barat cultural. Els **respectan e protegian** las particularitads regiunalas e la varietad linguistica.

2.2.4 Art. 118 Text decisiv

La LR è fitg cuntenta cun questa formulaziun (cf. sura)

3. Persunas da contact

1. Giusep Nay, derschader federal, Losanna
2. Anna Alice Dazzi Gross, Lia rumantscha
3. Arno Berther, Surrein
4. Luregn Mathias Cavelty, aCS, Cuira
5. Martin Bundi, aCN, Cuira
6. Gion A. Derungs, Lia rumantscha

4.2. Concept «Gruppa rumantscha dal Cussegl grond»

1. Intent

La Gruppa rumantscha dal cussegl grond (GrCg) persequitescha las dumondas d'impurtanza politica che pertutgan il mintgadi, l'existenza e l'avegnir da la lingua rumantscha.

2. Commembranza

A questa gruppa pon prender part tut ils/las deputadAs e suppleantAs dal cussegl grond da lingua rumantscha sco er deputadAs cun bunas conuschientschas da la lingua.

3. Incumbensas

La GrCg sa raduna:

- a) per tractar dumondas actualas da la politica da lingua rumantscha, p.ex. – il status dal rumantsch en la constituziun chantunala, – rumantsch en las leschas, – rumantsch en scola, – rumantsch sco lingua uffiziala, – preschientscha dal rumantsch entaifer la trilinguitad chantunala, – promoziun dal rumantsch entras instituts universitars e.u.v.
- b) per sa laschar infurmar da spezialists davart las dumondas da gronda impurtanza en ina fasa tempriva dal process da furmaziun da l'opiniun.
- c) per discutir temas actuals e prender posiziun latiers.
- d) per relaschar recumandaziuns per mauns da la regenza e dar giu comunicaziuns da pressa davart sias decisziuns.
- e) per eruir l'acceptanza politica.

4. Organisaziun

La cuminanza da la GrCg sa cuntenta cun in minimum d'organisaziun. Per garantir quella dovra ella in pitschen **gremi directiv**:

4.1. Cumposiziun:

- president/a (deputà/deputada),
- vice-president/a (deputà/deputada)
- secretari LR

4.2. Cundiziuns:

- La presidenza va en roda da regiun tar regiun en turnus d'in onn.
- President/a u vice-president/a duess sche pussaivel esser commember d'in gremi da la LR.
- I dat almain ina seduta l'onn. Per il pli è quai durant la sessiun dal matg.

4.3. Repartiziun da las scharschas:

- Gremi directiv: – prepensader en dumondas da lingua – fixar las tractandas e sedutas en cunvegnientscha cun la LR – manar las sedutas
- Lia Rumantscha: – lavur administrativa – invits a deputads e deputadas dal cussegl grond – scriver protocol

- sa gidar cun metter a disposiziun il material e las infurmaziuns necessarias
- intermediar referents
- Adm. chantunala: – metter a disposiziun ils locals necessaris

4.3. Posiziun da la LR davart la lescha da linguas federala (Lling)

La Lia rumantscha (LR) ha tractà il sboz «Lescha federala davart las linguas naziunales e la communicaziun tranter las cuminanze» en duas fasas:

1. Preparaziun en ina gruppa da lavur:

Part da la gruppa fan Giusep Nay, derschader federal, Martin Bundi, a. president dal cussegl naziunal, Luregn Mathias Cavelti, a. president dal cussegl dals chantuns, Hansjörg Hassler, cusseglier naziunal, Romedi Arquint, deputà e president da l'Uniun federalistica da las communitads etnicas europeicas, Cristian Collenberg, a. president dal cussegl communal da Cuir, Arno Berther, a. referendari chantunal per dumondas da lingua, Anna-Alice Dazzi Gross, commembra da la cumissiun linguistica dal cussegl d'Europa ed anteriura commembra da la cumissiun da consultaziun per la constituziun chantunala e Gion A. Derungs, secretari da la LR.

2. Decisiun en suprastanza da la LR.

Las decisiuns en la gruppa da lavur ed en suprastanza LR èn vegnidas pridas a moda unanima.

Da questas discussiuns profundadas resulta la suandanta posiziun:

1. Remartgas generalas

- 1.1. Las novaziuns en il rom dal nov artigel da linguas da la constituziun federala (rumantsch sco lingua parzialmain uffiziala, promoziun da la chapientscha vicendaivla, sustegn dals chantuns plurilinges) fan necessari ina lescha executiva. Senza ina tala èn quests cuntegn constituents memia generals per pudair vegnir applitgads directamain e mussar in effect pratic.
- 1.2. Il sboz preschentà dat perditga d'ina lavur intensiva e seriosa e po da princip vegnir beneventà.
- 1.3. Bun tschintg onns suenter la decisiun davart il nov artigel da linguas na dastgi betg vegnir targlinà pli ditg cun sia concretisaziun. A l'incumbensa constituziunala da la Confederaziun da s'engaschar pli ferventamain per sias linguas duai uss suandar l'implicaziun pratica.
- 1.4. Per realisar las finamiras da l'artigel da linguas è la Confederaziun era avisada sin la collavuraziun dad auters acturs en la politica da linguas (chantuns, organisaziuns euv.). La nova lescha da lingua lavura

perquai fitg intensiv cun l'instrument d'agids finanziaals. Tras quai vul ins dar impuls ed iniziar svilups. I fiss perquai fallà da fixar da l'entschatta ennà memia stretg il credit per l'execuziun da la lescha da linguas. En vista a la muntada da la quadrilinguitad e da la convenza paschaivla da las communitads linguisticas en Svizra astga quest sector er custar insatge. Ord quest motiv vegn era il basegn finanziaal a s'augmentar. Er las linguas astgan custar, en spezial la lingua rumantscha, la suletta da las linguas naziunalas ch'è smanatschada.

- 1.5. Igl è pli che giustifitgà da stgaffir sin plaun federal ina lescha da linguas che regla las dumondas da lingua a moda cumplexsiva. Perquai fai era senn dad integrar en questa lescha la lescha federala davart ils agids federals per la promoziun dal rumantsch e talian sco er la reglamentaziun generala da las linguas uffizialas.
- 1.6. Sin fundament da l'art. 70 al. 1 CF, dal qual il cuntegn vegn repetì en Lling art. 5 al. 1, chapin nus sut «linguas uffizialas» adina tuttas quatter linguas ed uschia era il rumantsch. Quai stuess vegnir clerifitgà, essend ch'en las explicaziuns plaidan ins p.ex. sin pag. 25 da las «trais linguas uffizialas». Nua ch'il rumantsch na fiss betg manegià stuess vegnir duvrà «linguas uffizialas principalas».
- 1.7. Ils resultats da la dumbraziun dal pievel 2000 – sche era mo provisorics – mussan che la situaziun da la Rumantschia è alarmanta. La necessitad per mesiras substanzialas è pli che dada.

2. Posiziun da la LR areguard las singulas posiziuns dal sboz

2.1. Titel

La noziun «la *communicaziun* tranter las cuminanzas linguisticas», utilisada en la versiun rumantscha da l'artitgel 70 da la constituziun federala è problematica. I na sa tracta betg mo da communicaziun spiramain linguistica e tecnica, ma era d'ina enclegientscha e d'in respect vicendaivel. Nus preferin perquai la noziun «*chapientscha tranter las cuminanzas linguisticas*». La «chapientscha» cumpiglia il sa chapir/«sich verstehen» ed igl avoir chapientscha/«Verständnis haben» in per l'auter. Ina tala correctura è er necessaria en art. 1 lit. b ... euv.

2.2. Ils singuls artitgels

Art. 1 lit. d: nova formulaziun:

«Il sustegn da mesiras da las autoritads ed organisaziuns linguisticas dal chantun Grischun en vista a la lingua ruman-tscha smanatschada ed il sustegn da mesiras dals chantuns Tes-sin e Grischun a favur dal talian».

Ils dus pli pitschens linguatgs en noss pajas, il talian ed il rumantsch, dovran segiramain mesiras da sustegn. In parallelissem total per domaduas linguas n'è dentant ni inditgà ni giustifitgà.

Il rumantsch è en ina situaziun betg cumparegliabla cun il talian. Il rumantsch è smanatschà en sia existenza, betg il davos perquai ch'el ha nagina retroterra culturala en il fund. Il talian dentant betg. Quel po profitar da l'entir spazi italofoon. Ord quest motiv dovra il rumantsch mesiras substanzialas extraordinarias.

Art. 3 lit. a:
«Ella tracta las quatter linguas naziunalas a moda *eguala*».

La noziun rumantscha «identica» na correspunda betg a 'gleich' en la versiun tudestga ed è faussa.

lit. c:
«Ella respecta la derasaziun territoriala tradiziunala da las linguas».

Questa disposiziun pertutga ils princips generals da la politica federala e pertutga tuttas quatter linguas naziunalas u uffizialas. La LR na pretenda qua nagina midada dal text dal sboz LLing, è dentant dal ferm avis ch'i dovra latiers *ina explicaziun separada sco mesira speziala per il mantegniment dal rumantsch*. Quella agiuntain nus en «5. Part: Mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha e taliana» sco nov art. 23bis. es-send che LLing dovra ina concretisaziun d'art. 70 al. 2 CF (guarda art. 23bis).

Art. 5 alinea 1:
«... il rumantsch è lingua uffiziala en contact cun persunas da questa lingua *tant en il territori rumantsch sco er ordaifer quel*».

La LR pretenda qua ina concretisaziun. Il rumantsch viva oz per ina buna part, era grazia al grond dumber da Rumantschas e Rumantschs en l'uschenumnada diaspora. La lescha duai esser ina prova da proteger e rinforzar il rumantsch tant en ses territori sco era ordaifer ils cunfins da quel. Guarda era al. 3 da nossa proposta per in art. 23bis.

Art. 6 alinea 7:
«Resalvadas èn las *proceduras administrativas e giudizialas federalas*».

La translaziun rumantscha è manglusa.

Art. 9 alinea 1:
«... lavuran en las linguas uffizialas ch'els tschernan».
Areguard la reglamentaziun da la lingua rumantscha sco lingua uffiziala da la Confederaziun guarda 3.7.1

Art.14 nova lit. e:
«Per projects specifics che promovon la chapientscha vicendaiola tranter las cuminanzas linguisticas».

Art.21 nov alinea 2:
«Quest institut è domicilià en il chantun Grischun».
La LR pretenda che quest institut vegnia domicilià en il chantun Grischun per ils suandants motivs:

- Il chantun Grischun è il sulet chantun triling. Sin fundament da quest fatg ha el fitg bunas e specificas enconuschientschas en dumondas da la convivenza linguistica e da la promoziun da la chapientscha vicendaiola surtut en il sectur da scola.
- Differentas instituziuns che sa fatschentan sin ina moda u l’au- tra da dumondas da lingua èn domiciliadas en il chantun Gri- schun.
- Il rumantsch, la suletta lingua naziunala smanatschada, è da chasa en il chantun Grischun e quel dovra en ses chantun su- stegn scientific efficaci.
- Il rumantsch è la suletta lingua naziunala senza retroterra cul- turala en in spazi pli grond. Quai pretenda urgentamain mesiras spezialas, era sin il sectur da cussegliaziun ed accum- pagnament scientific.
- Per il chantun Grischun ch’è dotà mal cun instituts federals fiss quest institut in act statal da fitg gronda valita.

Art. 23bis (nov) Protecziun dal rumantsch

- 1 En il territori tradiziunal rumantsch lubescha il resguard sin la lingua retorumantscha las restricziuns da la libertad da lingua da persunas d’altra lingua ch’èn necessarias per il mantegniment dal rumantsch smanatschà.*
- 2 Il chantun Grischun determinescha quest territori. El ha quità ch’il rumantsch vegnia applitgà en quel sco lingua uffiziala sin il champ administrativ e giudizial sco era en scola. El sustegna las autoritads localas latiers.*
- 3 La Confederaziun ed ils chantuns prendan e sustegnan era mesiras en favur dal rumantsch ordaiifer ses territori tradi- zional.*

Tenor avis da la LR n’è il support per il rumantsch sco previs en la Lling betg sufficient. Ord quest motiv pretenda ella in nov art. 23bis cun il titel «Protecziun dal rumantsch» ed argumentescha sco suonda:

L’art. 116 CF è a sias uras vegnì revedì per rinforzar la protecziun dal rumantsch (cf. il rapport da la cumissiun d’experts «La quadrilinguitad svizra – preschent e futur» sco er il messadi dal cussegl federal latiers).

Nossa constituziun federala prevesa perquai sper il preservar l'armonia tranter las communitads linguisticas expressivamain – sche era en ina furma flexibla tenor la situaziun concreta da mintga lingua – il princip territorial per proteger spezialmain las linguas minoritaras. Ils chantuns èn tenor art. 70 al. 2 n CF obligads da prender resguard cun fixar las linguas uffizialas e lur applicaziun sin la repartiziun territoriala tradiziunala da las linguas. Quest princip territorial ha sia pli gronda impurtanza per ina lingua pitschna sco il rumantsch. Quella po mo viver sch'ella viva anc en ses territori tradiziunal sco lingua da mintgadi, pia cunzunt era sco lingua uffiziala duvrada en tut ils secturs tras las autoritads administrativas e giudizialas sco era en scola. La libertad da mintgin/a da duvrar sia lingua sto perquai pudair vegnir restrenschiada pli fitg en il territori rumantsch ch'en auters cun linguas betg smanatschadas (p.ex. na duess betg senz' auter esser pussaivel a geniturs en il territori rumantsch da trametter lur uffants sin agen cust en ina scola d'ina vischnanca vischina tudestga, sco quai che la dretgira federala ha decidì recentamain en connex cun il franzos sco lingua betg periclitada en sia existenza en il chantun Friburg).

La LR pretenda perquai che la protecziun dal rumantsch sco lingua smanatschada en sia existenza chattia il plaz dui en la L Ling era cun la zunt necessaria concretisaziun da l'artitgel 70 alinea 2 CF en il senn proponi. La Confederaziun è obligada latiers sin fundament da sia atgna constituziun, acceptada cun la revisiun da l'art. 116 numnà en emprima lingia per quest intent cun gronda maioritad dal pievel svizzer. Il medem sa resulta da la Charta europeica per las linguas minoritaras e regiunalas, segnada e ratifigada da la Svizra, sco quai ch'era l'emprima recumandaziun dal comité da ministers dal Cussegl d'Europa retegna quai expressivamain en ses rapport dals 23-11-2001 pertutgant l'applicaziun da questa charta.

La cumpetenzza dals chantuns da fixar lur linguas uffizialas na vegn tras quai betg messa en dumonda. Quai sto dentant succeder respectond il princip territorial en il senn descrit e sco quai che la constituziun federala prescriba. Quai è evident essend cler ch'ina decisiun da la dretgira federala en il senn sco evocà muntass ina tala obligaziun per il chantun.

Ch'il rumantsch è quarta lingua naziunala e protegida tras la Confederaziun vala mo vairamain insatge, sche questa protecziun è efectiva en la L Ling e na sto betg vegnir acquistada cun decisiuns da la dretgira federala. Quai giess cleramain encunter l'auter intent da l'art. 70 CF e da la L Ling, numnadamain quel da garantir ina armonia tranter las cuminanzas linguisticas.

Tut las mesiras da la Confederaziun en favur dal rumantsch fissan vanas, sch'il chantun pudess far ina outra politica da lingua che questa. P.ex. cun betg procurar era sin plaun local e regional en il territori rumantsch per ina applicaziun consequenta da la lingua minoritara. Las vischnancas ru-

mantschas han – cun prescriber ils davos onns explicitamain en lur constituziun u en in reglament areguard la lingua uffiziala il rumantsch sco tala – procurà en ina gronda part dals cas per questa protecziun necessaria. Dentant tralasca il chantun Grischun quai envers vischnancas che na fan betg quai, mo era en il sectur giudizial (cunzunt dretgiras districtualas), per il qual mo el è cumpetent enfin ussa dal tutfatg. Quai malgrà sia obligaziun latiers. Medemamain n’ha el anc previs nagut per pudair impedir en in cas urgent ch’ina maiortad tudestga pudess eleger il tudestg sco lingua uffiziala en ina vischnanca che fa part dal territori tradiziunal rumantsch e nua ch’exista anc ina impurtanta minoritad rumantscha. Quai che cunterfa ad art. 70 al. 2 CF.

L’autonomia communal n’è giuridicamain nagin impediment per ina legislaziun dal chantun en il senn pretendì. Politicamain datti era vias per tegnair quint da quella cun agir en stretga collavuraziun cun ed uschè ditg sco mo pussaivel cun il consentiment da las vischnancas pertutgadas.

Tuttas mesiras spezialas prescrittas en il territori tradiziunal rumantsch per mantegnair e promover questa lingua smanatschada en sia existenza na gidan il davos nagut, sche quest territori na vegn betg determinà. Essend che quai è la basa fundamentala da la protecziun dal rumantsch, è il princip territorial cuntegnì en la constituziun federala e fa era part da la Charta europeica menziunada. A la Lling mancass ses fundament sch’ella prevesess mo in sustegn spezial per il rumantsch, cunzunt en ses territori tradiziunal, tralassch dentant da pretender che quest territori vegnia determinà. Suenter madira ponderaziun ed enconuschientscha da las lungas discussiuns davart il princip territorial e spezialmain sut l’impressiun dals resultats alarmants da la dumbraziun dal pievel 2000 è la suprastanza LR ferm da l’avis che la discussiun «Libertad da lingua – princip territorial» saja urgenta e stoppia vegnir fatga malgrà sia brisanza.

Areguard al. 3 guarda art. 5 qua sura. Ina da las grondas vischnancas rumantschas è oz la citad da Cuira. I fiss p.ex. fitg impurtant che la citad da Cuira e la LR survegnissan sustegn per introducir il rumantsch cunzunt en scola en ina moda e maniera adequata.

3. Vossas dumondas en la brev dals 23-10-2001

3.1. Co valtais Vos tut en tut il sboz preliminar da lescha elavurà da la GPL?

Il sboz preschentà dat tut en tut perditga d’ina lavur intensiva e seriusa e po da princip vegnir beneventà. Guarda nossas remartgas introductivas.

A noss avis stuess ins suttametter ils terms ‘lingua uffiziala’ e ‘lingua naziunala’ ad ina nova examinaziun. Els n’èn betg adina applitgads a moda consequenta.

3.2 Resguarda il sboz preliminar sufficientamain il mandat da la politica da linguas e da communicaziun che resulta da l'artitgel da linguas (artitgel 70 CF) sco er da las intervenziuns parlamentaras?

Tenor avis da la LR n'è il resguard per il rumantsch betg sufficient. Art. 3 al. c cun la formulaziun «Ella respecta la derasaziun territoriala tradiziunala da las linguas» na tanscha en scadin cas betg per il rumantsch, ina lingua smanatschada. La LR pretenda perquai ina formulaziun pli concreta per il mantegniment e la protecziun dal rumantsch sco en art. 23bis. Betg il davos fa ella quai – sco menziunà sut art. 23bis – a basa da l'emprima recumandaziun dal comité da ministers dal Cussegl d'Europa en ses rapport dals 23-11-2001 pertutgant l'applicaziun da la Charta europeica per las linguas minoritaras u regionalas.

3.3. Co valitais Vos la terza part areguard la realisaziun dal mandat general da la politica da linguas e da communicaziun?

Positiv, cun excepziun dal titel «promoziun da la communicaziun e dal barat tranter las cuminanzeas linguisticas». Guarda nossas remartgas sut 2.1. Per il rumantsch vala la part passiva da «chapientscha» dapli che per las autras linguas naziunalas. Il rumantsch sco suletta lingua smanatschada è pli dependenta da las mesiras dal stadi che las ulteriuras linguas naziunalas.

3.4. Co valitais Vos particularmain las disposiziuns legalas che prevesan mesiras concretas da promoziun sin il sector da l'instrucziun da las linguas (artitgel 14, 17, 18)?

Positiv, cun l'aggiunta a l'artitgel 14, alinea *ina nova lit. e* («*Per projects specifics che promovon la chapientscha vicendaivla tranter las cuminanzeas linguisticas*»).

Da princip èsi er da beneventar, sche personas che na vivan betg en lur territori linguistic pon giudair l'instrucziun en lur lingua e cultura d'origin (art. 17). Cundiziun indispensabla è dentant che l'acquisiziun da la lingua territoriala è garantida vinavant tar questas personas. L'integraziun linguistica sto star vinavant en il center.

3.5. Co valitais Vos particularmain las disposiziuns legalas dals artitgels 19 e 20 ch'han la finamira da sustegnair organisaziuns ed instituziuns?

Fitg positiv.

3.6. Dumondas als chantuns

–

3.7. Faschai propostas concretas per prender ulteriuras mesiras che n'èn betg cuntegnidas en il sboz preliminar.

3.7.1. Ord vista da la Rumantschia è la reglamentaziun da la lingua rumantscha sco lingua uffiziala da la Confederaziun in dals impurtants

puncts novs en la Lling. En emprima lingua è il rumantsch previs sco lingua uffiziala en secturs cun grond reflex en il public e cun ina tscherta muntada simbolica (documents da votaziun, documents persunals, inscripziuns, formulars euv. guarda art. 11 al. 2). L'applicaziun dal rumantsch è dentant er prevista per texts legals ed autras publicaziuns da la Confederaziun (art. 10 al. 4). En connex cun l'applicaziun d'ina lingua minoritara sco lingua uffiziala ha la LR fatg las suandantas experientschas:

- a) In adiever uffizial cuntentaivel d'ina lingua minoritara è mo garanti, sche ses champs d'applicaziun èn definids uschè precis sco pussaivel.
- b) Linguas minoritaras na vegnan betg applitgadas fitg consequentamain, er sche las instanzas publicas fissan en sasez obligadas da far quai.
- c) La versiun en la lingua minoritara suonda savens lung temp suenter la versiun en las ulteriuras linguas. La muntada pratica da questa versiun è gist er perquai fitg limitada.

Gist perquai ch'il rumantsch è mo lingua parzialmain uffiziala sto ses champ d'applicaziun vegnir circumscrit cleramain. Quai è il cas per ils secturs tenor art. 11 al. 2 e 3 Lling. Memia avert è l'applicaziun dal rumantsch definida en il sectur «texts legals ed auters texts» (art. 10 al. 4 Lling). La dumonda tge texts che vegnan translats en rumantsch na dastga betg vegnir surlaschada al liber giudizi dad instanzas amministrativas. Ils criteris ston perquai vegnir fixads uschè detagliadamain sco pussaivel en in'ordinaziun tar la Lling (guarda 3.7.1). L'obligaziun legala da duvrar il rumantsch sco lingua uffiziala en tscherts secturs na tanscha betg!

Per ch'i na dovria betg adina puspè l'intervenziun d'ordaifer (p.ex. da la LR), sto la Confederaziun prevair las mesiras necessarias, q.v.d. relaschar directivas correspundentas per ils departaments ed uffizis e controllar l'applicaziun consequenta dal rumantsch tar la Confederaziun. Igl è chapai che questas mesiras per garantir in'applicaziun cuntentaivla dal rumantsch sco lingua uffiziala da la Confederaziun basegnan in augment persunal decidì en il stab da translaziun da la Confederaziun respectivamain en la chanzlia federala.

La LR propona perquai d'aggiuntar a la lescha federala da linguas ina **ordinaziun executiva** che tracta tranter auter il sequent:

- Definir ils **champs d'applicaziun** e circumscrivere il **volumen minimal** da publicaziuns rumantschas.
- Definir l'incumbensa da far ina **schelta professiunala** per betg surlaschar la dumonda tge texts che duain vegnir translats e publighads en rumantsch mo a la casualitad.
- Relaschar **directivas cun criteris correspundents** per ils departaments ed uffizis e **controllar l'applicaziun** consequenta dal rumantsch.

- Las disposiziuns areguard la **simultanitad da publicaziuns** valan da princip era per las publicaziuns rumantschas.
- ...

3.7.2. La LR propona da metter la politica da linguas svizras en in **context europeic**. Ella manegia p. ex.:

- Artitgel 1: il sustegn da las autoritads ed organisaziuns linguisticas sustegnidas dal stadi e la coordinaziun da l'engaschament europeic.
- Artitgel 19: organisaziuns ed instituziuns sustegnidas dal stadi che promovon il contact cun autras cuminanzas linguisticas parentadas en l'Europa.
- Artitgel 23: curs, inscunters, barats ed autras activitads cun cuminanzas linguisticas parentadas en l'Europa.

3.7.3. La LR giavischa d'aggiuntar sut il titel «communicaziuns, inscripziuns e documents» (artitgel 11) il suandant:

«Per communicaziuns ed inscripziuns tschernan las autoritads las linguas uffizialas da la populaziun appellada, *resguardond il princip da la territorialitad.*»

4.4. Interpellaziuns parlamentaras

Interpellaziun Bezzola en il cussegl nazional – EXPO.02

Die künstlerische Leitung der Expo.02 hat am 3. August 2001 die Lia Rumantscha, die Dachorganisation der Romaninnen und Romanen, schriftlich darüber informiert, dass sie aus finanziellen Gründen das Projekt «Lust und Lüge» gestrichen hat. Mit dieser Entscheidung wurde auf das einzige Projekt verzichtet, in dem die rätoromanische Sprache und Kultur einigermassen angemessen berücksichtigt worden wäre. Die Entrüstung bei den Romaninnen und Romanen ist in den regionalen, kantonalen und nationalen Medien zum Ausdruck gekommen. Die Rumantschia, eine in ihrer Existenz bedrohte Sprachminderheit, reagiert empfindlich auf diese Nicht-Berücksichtigung und erwartet eine angemessene Präsenz an der Expo.02. Ohne dieses Projekt würden sich die Rätoromanen als Bürgerinnen und Bürger einer der vier Sprachregionen der Schweiz an der Expo.02 nicht repräsentiert fühlen. Die Schweiz präsentiert sich nach aussen gerne als ein Musterbeispiel funktionierender Mehrsprachigkeit. Die Expo bietet die beste Chance, diese oft gepriesene Vielsprachigkeit auch zu leben. Mit dem als gut eingestuften mehrsprachigen Projekt hat die Rumantschia die Grundlagen dazu geschaffen. Bundesrat Couchepin hat im Juni 1999 gegenüber dem künstlerischen Expo-Leiter, M. Heller, festgehalten: «Je vous prie donc de veiller à ce que la langue romanche – comme d'ailleurs les trois autres langues

nationales – soit représentée au sein des projets qui formeront le contenu de l'exposition. Une telle préoccupation me paraît être une condition nécessaire pour la réussite d'Expo.01 dont la contribution à la cohésion nationale est l'un des objectifs déclarés.»

Der Bundesrat wird hiermit ersucht, zu den nachfolgenden Fragen Stellung zu nehmen:

1. Welche Bedeutung misst er der Funktion der nationalen Kohäsion der Expo.02 bei?
2. Weshalb ist er nicht bereit, vom gesprochenen Expo-Budget einen kleinen, prozentual etwa dem Anteil der rätoromanischen Bevölkerung entsprechenden Teil von 2 bis 3 Millionen Franken für das mit rätoromanischer Beteiligung vorbereitete Projekt «Lust und Lüge» frei zu machen?
3. Welche Massnahmen gedenkt er zu treffen, damit die Rumantschia, jedoch auch die Italianità an der Expo.02 gebührend berücksichtigt werden?

Antwort des Bundesrates 14.11.2001

Der Bundesrat bedauert es sehr, dass das Ausstellungsprojekt «Lust und Lüge» keine genügende Finanzbasis gefunden hat. Es ist jedoch nach wie vor ein Anliegen von Bundesrat und Expo-Leitung, alle vier Landessprachen gebührend an der Landesausstellung zu berücksichtigen.

1. Der Bundesrat misst der nationalen Kohäsion der Expo.02 einen sehr hohen Stellenwert zu. Seit der Landesausstellung des Jahres 1964 und dem inzwischen eingetretenen tief greifenden gesellschaftlichen, technologischen, wirtschaftlichen sowie wissenschaftlichen Wandel ergibt sich mit der Expo.02 wiederum eine ideale Gelegenheit, einen konstruktiven Beitrag zur Verbesserung des inneren Zusammenhaltes, der Zusammengehörigkeit und der Solidarität in unserem Lande zu leisten. Durch eine stärkere Kohäsion innerhalb unseres Landes wird es auch möglich sein, den gegenwärtigen und sich in nächster Zukunft stellenden Herausforderungen besser entgegenzutreten. Über alle Kantons-, Sprach- und Kulturgrenzen hinweg soll mit einer Landesausstellung für alle Schweizerinnen und Schweizer sowie ihre Gäste aus dem Ausland wieder einmal ein grosses Fest gefeiert werden.
2. Der Bund verwaltet vom Expo-Kredit die 50 Millionen Franken für die vier Bundesprojekte (je ein Projekt pro Arteplage). Dieser Betrag ist bereits knapp kalkuliert. Es stand nie zur Debatte, davon noch 2 bis 3 Millionen Franken für andere Ausstellungsprojekte abzuzweigen. Im Gegenteil, die bundeseigenen Projekte sind ihrerseits sogar noch auf Sponsoring-Beiträge angewiesen.
3. Die zuständige künstlerische Direktion der Expo.02 hat sich Mitte Oktober 2001 erneut mit Vertretern der Lia Rumantscha getroffen, um die

neue Lage genau zu analysieren. Seitens des Literaturkredits der Pro Helvetia steht ein Betrag von 250 000 Franken zur Verfügung, der in angemessener Verteilung auch Veranstaltungen in rätoromanischer Sprache bzw. Veranstaltungen zur Thematisierung des Rätoromanischen zugute kommen wird. Von einer privaten Stiftung sind zudem 250 000 Franken zur Förderung des Rätoromanischen an die Expo.02 in Aussicht gestellt worden. Gemeinsam mit der Lia Rumantscha wurde beschlossen, diesen Betrag in das Projekt «Cirque des idées» einzubringen, der in Form einer wandernden Veranstaltung (3 bis 4 Mal pro Arteplage) verschiedene Programmfenster (Literatur, Musik, Film) für die rätoromanische Kultur öffnet. Die entsprechenden Abklärungen sind im Gange.

Die Expo-Leitung ist zudem bemüht, in ihren Publikationen und Ausstellungstexten dem Rätoromanischen eine gute und selbstverständliche Präsenz zukommen zu lassen.

Die gleichen Überlegungen und Anstrengungen gelten auch für die Vertretung der italienischen Sprache an der künftigen Landesausstellung.

5. Defunctas e defuncts

Nus ans regurdain en pia memoria dals defuncts ch'èn s'engaschads en ina moda u l'otra en il moviment rumantsch:

Sur Baseli Albin, Mustér	1918–2001
Luzi Cadruvi, Ruschein	1914–2001
Maria Haefeli-Cahannes, Laax	1915–2001
Pieder Simeon, Trun	1940–2001

6. RAPPORTS DA LAS UNIUNS AFFILIADAS

6.1. Societad retorumantscha

Products e publicaziuns

L'incumbensa principala e pli um meins sia raschun d'existenza dalla SRR ei l'ediziun dil Dicziunari Rumantsch Grischun. La redacziun ei progredida denton tochen alla publicaziun dils emprems carnets dil tom 11. Il settember ei il fascichel dubel 141/142 (LE – LEVGIAMENT) ius en spediziun, ed il december ei il material dils cavazzins LEVGIAMENT – LIMITAZIUN) staus prompts per la stampa. Era cheu settracta ei dad in fascichel dubel; la suprastonza dalla SRR ei numnadamein sedecidida da furnir egl avegnir mo fascichels dubels, quei che sbassa considerablamein il cuosts da produziun e spediziun.

Ils «novs» fascichels dumbran 128 paginas, e sin fundament d'ina proposta dalla redacziun dat ei era ina novaziun partenent la formaziun dils fegls da tetels dils fascichels, ussa se presenta mintgin cun in maletg che duess far ils carnets exteriuramein pli attractivs.

Sper il DRG tgira la societad sias autras publicaziuns tradiziunalas. Las Annalas ch'ei cumparidas igl october cuntengan ella part redacziunala 8 contribuziuns che s'occupeschan da temas ord la linguistica. L'istoria e las scienziass litteraras. Era la tierza successiun d'artechels ord il Lexicon istoric retic (LIR) ei accessibla en nies annuari (cavazzins CUIRA – FRIAUL). Era senza ils rapport dalla LR ch'engrondevan generusamein la publicaziun se presentan las Annalas sco in arcun bein empleniu.

La suprastonza ha stuiu far sias ponderaziuns partenent igl esit dallas Annalas. En cumparegliazion cun autras publicaziuns scientificas disponin nus dad ina cefra d'abonnents detg respectabla, mo tuttina settracta ei da segirar in diember da lecturas e lecturs che legitimescha lavur e cuosts da quella publicaziun, e la finala settracta ei en quei cass dalla suletta publicaziun romantscha cun in character scientific. Per quei vul ins era empruar da cuntonscher novs abonnents cun acziuns specialas per glied giuvna interessada e per studentas e students allas scolas medias ed allas universitads.

Per omisdus products ha igl institut DRG era creau in fegl d'informaziun e presentaziun.

Partenent la retscha Romanica Retica dat ei in fatg legreviel. Ils toms 13 e 14 cun las lavurs d'Alfons Maissen, cumpari igl onn 1998, ein secumprovai aschi bein silla fiera che la SRR ei sedecidida d'instradar en cunvegnientscha cun igl autur ina nova ediziun. Projects per reactivar la retscha ein avon maun e san vegnir realisai ils proxims onns.

Redacziun dil DRG ed evaluaziun dalla lavur

L'equipa da redacziun dil DRG ei carschida levamein quei che partegn ils procents d'occupaziun. Cun il consentiment dalla Academia svizra da las sciencia moralas e socialas ei la piazza dad ina documentalista vegnida engrondida da 50 % sin 70 %, aschia che las plazzas muntan ussa totalmeins 7 posts entirs. Naven dil schaner lavuran 9 persunas en piazza stabla, ed ultra da quei vegnan differentas forzas auxiliaras occupadas regularmeins. Igl institut alla Ringstrasse 34 vegn adina puspei consultaus en connex cun damondas linguisticas e da terminologia. Igl onn passau han 165 persunas survegniu informaziuns a bucca ni a scret partenent damondas dil lungatg e dalla cultura romontscha, dalla historia grischuna e dalla nomenclatura. Redactors e redacturas han preparau 10 «Plaids dil meins» sco emissiuns dil Radio Rumantsch, nua ch'els han tractau en contribuziun da 8–12 minutas damondas da lungatg e relaziuns denter plaids ed objects ch'els han elegiu per quei inent.

Ils 21/22 da settember ha la redacziun fatg part dil «colloqui interuniversitar rumantsch» a Schwarzsee (FR) nua ch'igl ei vegniu tractau damondas d'ediziun da texts romontschs. Era alla conferenza romontscha dalla Surselva a Mustér (28 da november) ein il cauredactor e differents commembers dalla suprazonza stai presents ed han tgamunau ateliers cun l'intenziun da dar impuls per la lavur cun texts e mieds d'instrucziun per la scolaziun sil scalem dalla scola fundamentala el territori romantsch.

Per igl institut e per la Societad eis ei era impurtont da mantener il contact cun instituziuns da gener semegliant e cun las organisaziuns ch'ei responsablas per igl andament dils projects dils vocabularis naziunals. La Academia svizra che procurescha per gronda part la finanziaziun giavischa consequentameins rendaquens e rapports da menaschi, e gest ils davos onns han ins sviluppuau in sistem da controlla dil progress ch'impegna adina puspei d'analisar l'atgna moda da lavur e da quantificar il progredir dil project. Per nies dicziunari che sesviluppescha en dimensiuns temporalas da decennis eis ei impurtont da survegnir resuns che cumprovan che nus seigiens sin la dretga via. Il cauredactor ha priu part dalla dieta a Trier cul tema «Standards und Methoden der Volltextdigitalisierung» (8/9 d'october).

Il november ei prof. dr. Gartner staus per incumbensa dalla ASSMS egl institut dil DRG per inspectar e giudicar la lavur che vegn fatga leu. Ord siu rapport per mauns dalla incumbensadra semuossa ei che las metodas da lavur e l'infrastructura scientifica e tecnia ch'ei seformada sur ina retscha dad onns ora, en emprema lingia ord il ravugl digl institut sez, ein commensuradas, en biars graus schizun exemplaricas. La suprazonza ha priu enconuschientscha cun plascher da quei fatg ed engrazia cordialmeins per la lavur che vegn renconuschida grondameins era dallas instanzas federalas anora.

Suprastonza ed activitads durant igl onn

Durant igl onn da rapport ha la suprastonza giu duas radunonzas. Ella cumposiziun dalla suprastonza ha ei dau in pèr midadas. Arnold Spescha ha mess a disposiziun igl uffeci da vicepresident ch'el ha praticau in retscha dad onns, mo el resta aunc en suprastonza e vegn a sustener la societad vinavon cun siu dun da contacts cun auturs ed instanzas e cun siu engaschament per scienza e cultura romontscha. Sco niev vicepresident ha la suprastonza elegiu Christian Joos, ch'ei dapi onns cunsuprastont e che representa sco commember dalla «suprastonza pintga» la gruppa dils romontschs da Schons, quei che secumporta bein cun igl intent dalla societad da respectar ton sco pusseivel las differentas regiuns linguisticas. Quei daventa era cun l'elecziun da Violanta Spinaz ch'ei daventada nova commembra dalla suprastonza.

A caschun dalla radunonza generala dils 18 da matg ha dr. Marc Antoni Nai referiu sur dalla «Stiva engiadinesa». Il referent ha illustrau cun maletgs il stadi dalla perscrutaziun, ha fatg attents sin damondas ch'ei aunc aviartas ed ha cunzun era rendiu attents dalla interdependenza da perscrutaziun linguistica e damondas d'interpretaziun dalla cultura reala, enzatgei ch'ei per aschidadir elementar ella lavur lexicologica sco ella vegn era praticada tier il DRG. L'idea dad arver la radunanonza generala per interessents sur ils cunfins dalla SRR ora ei buca vegnida remunerada cun in succes quantitativ dalla participaziun. E tuttina eis ei impurtont per ina societad sco la nosa da sestentar per il contact sur in tscherchel da persunas ch'ei pertuccadas directamein ora: Fuormas adattadas leutiart ein aunc d'anflar.

Era uonn ei il president sestentaus da contribuir comensuradamein en damondas da politica da lungatg e da cultura romontscha el ravugl dil Cussegl dalla LR ed en singulas sesidas da cumissiuns consultativas.

Per la fin seigi engraziu cordialmein: Alla redacziun dil DRG, als commembers dalla suprastonza per lur interess e lur conlavor, alla Cumissiun filologica sut l'egida da Georges Darms, alla Confederaziun ed al Cantun che sustegnan decisivamein ils projects dalla Societad retoromantscha.

Il president: Cristian Collenberg

Suprastanza

President	Dr. Cristian Collenberg, Cuira
Vicepresident	Cristian Joos, Cuira
Actuara	Anna-Alice Dazzi Gross, Cuira
Cassiera	Genoveva Seger-Arquisch, Vaduz
Assessurs	Dr. Arnold Spescha, Cuira
	Dumenic Andry, Zuoz
	Rita Cathomas-Bearth, Cuira
	Jost Falett, Bever
	Werner Carigiet, Dardin
	Gion Lechmann, Sagogn
	Chasper Pult, Pasqual
	Ursina Saluz, Cuira
	Violanta Spinaz Bonifazi, Lai
Redacziun annalas	Esther Krättli, Pratval,
	Roman Caviezel, Cuira
President d'onur	Dr. Gion Deplazes, Cuira
	Dr. Jachen Curdin Arquint, Ardez
Revisur da quint	Christian Cavegn, Cuira
	Vital Bearth, Cuira
Dicziunari	
Rumantsch Grischun	Dr. Felix Giger, Cuira, caporedacziun
	Marga Annatina Secchi, Cuira, redacziun
	Dr. Carli Tomaschett, Cuira, redacziun
	Kuno Widmer, Cuira, redacziun
	Dr. Claudio Vincenz, Cuira, redacziun
	Annamaria Genelin, documentalista
	Juliana Tschuor, documentalista
	Alexa Pelican-Arquisch, Domat, secretariat
	Brida Arquisch, Cuira, secretariat

6.2. Romania

Las Organisaziuns Unidas (ONU) han proclamau igl onn 2000 sco onn dils voluntaris reconuschend cheutras igl engaschi voluntari da numerusas persunas sin ils pli differents camps. Era sin palancau cultural prestan numerusas persunas preziosa lavur nunpagada e nunpagabla. Sper igl engaschament dils profis drova la cultura egl avegnir pir che zacu persunas ch'ein promtas da s'engaschar a moda idealistica per la cultura senza pretender indemnizaziuns e senza saver quintar cun undrienschas e laudavaglias. Era en Surselva dat ei numerusas persunas che s'engaschan per la litteratura, pil teater e per cant e musica. Quels purtaders da cultura meretan laud e renconuschientscha publica, buca mo egl onn dils voluntaris.

Slargau il radius da commembradi

La Romania vul rinforzar sias ragischs el pievel. Ella ha slargiau la clasena da commembradi ed envida in e scadin che s'interessescha per lungatg e cultura da daventar commember dalla Romania. Sper interessents singuls ein era vischnauncas, pleivs ed uniuns plidentadas ed envidadas da daventar commembras dalla Romania. Per la fin da 2001 fan 102 commembers singuls, 26 vischnauncas, 14 uniuns culturalas, 4 pleivs ed ina secziun locala part dalla Romania. Per saver augmentar sia influenza ed intensivar sia activitad envida la Romania tut ils interessents ed engaschai sin plaun cultural da far part dalla Romania.

Las novas statutas han dau alla Romania ina nova basa legala. La radunonza da delegai vegn remplazzada entras ina radunonza generala. Per la Romania ei igl onn 2002 staus in onn transitori caracterisau da numerusas midadas structuralas e d'entginas mutaziuns personalas.

Mutaziuns personalas

Suenter che la revisiun da statutas ei stada sut tetg ha la Romania era giu d'eleger ses mandataris per ina nova perioda d'uffeci. Sco successur da sora Florentina Camartin (Laax) ha la radunonza da delegai dils 25 da november 2000 a Glion tscharniu Martin Cabalzar (Cumbel). A mia antecessura che ha apparteniu 7 onns alla suprastonza e che tgamunau duront 3 onns la Romania sco emprema presidenta admittel jeu in resentiu engraziament per sia gronda e buna lavur prestada. Erwin Vincenz (Vella) vegn confirmaus sco vicepresident, confirmai vegnan era Erwin Ardüser (Laax) sco actuar, Giusep G. Decurtins (Falera) sco cassier e Rita Killias (Laax) sco assessura. Da niev en suprastonza entra Alexa Giger (Sedrun) sco successura da Gion Lechmann che ei vegnius eligius collaboratur regional. La Romania da giuventetgna deleghescha da niev Conradin Klais (Danis) enstagl Romeo Schmid (Sedrun) ella suprastonza dalla Romania. Rita Killias (Laax)

representa la Romania ella suprastonza dalla LR. Tscharni da niev ni confirmai vegnan era ils ulteriurs funcziunaris dalla Romania per la perioda d'uffeci 2001–2003.

Radunonza generala a Glion

La radunonza generala ha giu liug ils 25 da november 2000 en Casa Cumin a Glion. Ella ei vegnida introducida cun referats dil secretari dil departament d'educaziun, cultura ed ambient Hermann Laim e dil referendari cantunal per damondas da lungatg Arno Berther. Els han dau ina survesta dils conclus cantunals che concernan damondas da lungatg, declarau il concept da lungatgs ed informau davart il stan actual e las finamiras futuras dalla applicaziun dil rumantsch grischun. Igl anteriur secretari dalla LR, Bernard Cathomas ha renconuschiu la lavur dil collaboratur regiunal partent Carli Scherrer che seigi staus «in Sursilvan cun tgierp ed olma» e che seigi s'engaschaus cun «inschign e malezia» per lungatg e cultura en Surselva.

Activitads dalla suprastonza

La suprastonza ha deciduu d'adattar igl onn da gestiun dalla Romania agl onn calendar. Aschia cumpeglia igl actual rapport annual ed il rendaquen excepziunalmein 15 meins. El decuors digl onn 2000 ei la suprastonza seradunada a 10 sesidas ed ha liquidau varga 100 tractandas. Conform a nossa tenuta federalistica han las sesidas giu liug decentralmein e quei a Glion, Sagogn, Andiastr, Vella, Sedrun, Surrein, Rueun e Glion. A Laax ein las suprastonzas da Romania e Renania sentupadas per duas sesidas comunablas.

Realisaziun dil CCM a Laax

El center dall'activitad dalla Romania ei la realisaziun dil CCM a Laax stada. Da cuminonza cun la Renania ed en entelgientscha culla Ligia Romontscha han ins installau a Laax in niev center operativ. Per la realisaziun da quei impurtont project ha la Romania investau bia temps ed impundiu dabia daners. Il Center da cumpetenza e management per cultura, lungatg e formaziun vegn dirigius dils novs collaboraturs regiunals Martin Mathiuet (80%) e da Gion Lechmann (50%). La finamira ei da promover e rinforzar lungatg, cultura e formaziun, sviluppar identitad regiunala, nezegiar sinergias e resursas per aschia optimar l'effizienz dalla lavur. Sper la lavur dalla collaboraziun regiunala exequescha il center en atgna reschia ed encunter indemnisaziun era projects per persunas ed instituziuns privatas. Cun gronda iniziativa ein ils dus novs collaboraturs semess alla lavur, instradond ed accumpignond numerus projects. Il CCM a Laax vegn dirigius d'in cussegl administrativ presidiaus da ant. cusseglier naziunal Martin Bindi. La Romania ei representada en quei gremi strategic cun il parsura Martin Cabalzar e cul cassier Giuseppe G. Decurtins. La partenza ei gartegiada, numerus projects ei instradai, auters ein aunc sin rucca.

Surpriu la Scuntrada e formaziun Surselva

Suenter che il post da gestunari dalla Scuntrada e formaziun Surselva era puspei daventaus vacants han Ligia Romontscha, Romania e Renania sco societads purtadras da quella instituziun decidiu d'incorporar la scolaziun e perfecziun da carschi el CCM a Laax. Cheutras ha quella impurtonta instituziun che ei vegnida dirigida duront 20 onns cun capientscha e success da Margrita e Rest Luis Deplazes-Derungs survegniu ina basa solida che garantescha sia existenza era egl avegnir. Era igl onn vargau ha la Scuntrada e formaziun Surselva saviu porscher ina vasta paletta da cuors.

Project da scola e sera culturala a Vella

Per incarica dalla Romania ha il CCM realisau in di da project per las scolas dil scalem superiur dalla Lumnezia a Vella. En plirs luvratoris ein ils scolars vegni introduci en differentas tematicas sco musica al computer, film, fotografar, saltar, malegiar comics, lavur cun arschella, lavur cun lenn eav. Pils cussegls da scola ei vegniu organisau in gi da scolaziun e perfecziun. La sera ha giu liug en ina halla plurivalenta fullanada ina serada romontscha organisada cumineivlamein da Romania, Radio Romontsch e La Quotidiana. Cooperau han la Musica giuvenila Lumnezia, il Chor d'affons dalla scola secundara, il Chor viril Lumnezia e Marie Louise Werth.

Politica da lungatg

El decuors digl onn da gestiun 2000 ei la suprastanza sefatschentada intensivamein culla politica da lungatg, seigi quei cun il niev concept da lungatg, culla posiziun dil romontsch ella nova costituziun cantunala e culla introducziun dil rumantsch grischun. La Romania ha formulau duas posiziuns pli extendidas per mauns dalla Regenza e per mauns dalla Ligia Romontscha. Tenor avis dalla Romania tonscha ei buca sche il cantun accentuescha ella preambula dalla costituziun la trilinguitad grischuna, ei denton buca promts da garantir in tractament equal da tut ils lungatgs cantunals e da prender mesiras specialas per promover il romontsch e talian. Il cantun vul delegar la responsablada en damondas brisantas allas vischnauncas, prendend aschia en cumpra ch'ei vegn decidiu savens tenor pura casualitad. En connex culla votaziun davart il rumantsch grischun sco lungatg ufficial dil cantun han la Ligia Romontscha e la Romania organisau treis seradas d'informaziun e discussiun sut il tetel Forum rumantsch. Informau han il referendari cantunal per dantondas da lungatg Ivo Berther, il secretari dalla Ligia Romontscha Gion Antoni Derungs ed il president dalla Romania Martin Cabalzar. Fertion che las reuniuns da Vignogn e Schluein ein sesplegadas en ina atmosfera constructiva ha igl inscunter a Rabiun evocau dabia emeziuns. Igl ei secristallisau eclatantamein ils basegns dalla basa per discutir dapli davart problems romontschs.

Posiziun davart il rumantsch grischun

da 2:1 la midada digl artechel 23 dalla lescha davart ils dretgs politics. En consequenza da quella decisiun vegnan messadis da votaziun redigi egl avegnir en rumantsch grischun enstagl da sursilvan e vallader. Fertion che la decisiun ei stada evidenta enteifer igl entir cantun, tegnan adherents ed adversaris pli u meins la ballontscha enteifer la Romontschia. Enconuschentamein ei l'opposiziun encunter il rumantsch grischun stada ferma era en Surselva. Cunzun ella Cadi, in territori da tschèp relativamein homogen ed inatct, ei l'opposiziun encunter il rumantsch grischun buca da sutvaletar sco quei che differentas reacziuns e reprimandas all'adresa dalla Romania documenteschan.

Sco quei che la suprastonza dalla Romania ha constatau maunca ton tier la LR sco tier il cantun in clar concept cun directivas claras e terminis ligionts pertuccont l'introducziun dil rumantsch grischun en differentas domenas dalla veta publica. Informaziuns cuntradictoricas han svegliau malsegirtads e malaveglias. La suprastonza dalla Romania ei sefatschentada en pliras sesidas da quella problematica ed ei digl avis che mo ina discussiun vasta denter adherents ed adversaris, ina informaziun transparenta davart strategies e mesiras ed in strict risguard dallas empermisschuns fatgas e dils conclus pri possien recuperar la confidanza e la credibilitad sgurdinada. La suprastonza ha perquei inoltrau ils sequents postulats alla LR:

- La politica davart il rumantsch grischun sto daventar pli clara e transparenta. Quei pretenda clars concepts davart l'introducziun en las differentas domenas e quei ton tier la LR sco tier il cantun.
- Ella discussiun davart il rumantsch grischun sto era la basa vegnir integrada. Ils Forums rumantschs che ein vegni instradai han documentau gronds defficits d'informaziun e duein perquei vegnir cuntinuai.
- Per tener quen dils pli differents meinis che regian davart il rumantsch grischun enteifer igl intsches romontsch duei vegnir installau ina gruppa accumpignonta che cusseglia ton il cantun sco la LR davart igl ulteriur proceder.
- Ils mieds che vegnan impundi pil rumantsch grischun astgan buca smesar igl engaschament dalla LR en favur dils idioms. Sco ins sto constatar ei l'applicaziun dil rumantsch grischun aunc buca fetg consistenta ed unificada. Per garantir in diever adequat e correct dil rumantsch grischun eis ei necessari d'elaborar ulteriuras grammaticas e mieds didactics pli differenziai.

La Romania ei cunscienta dalla necessitad d'in lungatg da punt communal per l'entira Romontschia. Ella beneventa ils sforzs ch'ei vegni interpreti dalla LR per avischinar las regiuns romontschas e constatescha ch'igl ei reussiu – grazia al rumantsch grischun – d'acquistar novas domenas che fussen buca stadas accessiblas per ils idioms. Nuotatonmeins astgein nus buca ignorar la sceptica che regia aunc en vasts cerchels dalla populaziun enviers il rumantsch grischun. Ei tucca d'agir cun precauziun e prudientscha

per buca evocar reacziuns cuntrarias e cuntraproductivas pil moviment romontsch e per la promoziun da nies lungatg.

Biblioteca dalla Romania a Trun

La Romania ei intenziunada da mantener vinavon sia biblioteca e siu custeivel archiv a Trun. Essend che il center che sesanfla ella Cuort Ligia Grischa ei denton buca occupaus pli permanentamein dil collaboratur regional vul la Romania integrar ina part da siu archiv e da sia biblioteca el concept dil museum, rendend aschia accessibilels els alla publicitad. Las disposiziuns necessarias ein instradadas. Suenter la demissiun da sur Gion Martin Pelican ei Giusep Decurtins vegnius eligius sco niev president dalla fundaziun Biblioteca dalla Romania. Igl onn vargau ha sur Felici Maissen surdau alla Romania ina rimnada da 202 biografias da persunalitads impurtontas ord il territori romanian. Gia pli baul veva sur Felici Maissen giu surdau alla Romania il manuscret dil Lexicon dil clerus sursilvan.

Preschientscha romontscha ellas vischnauncas

Il tudestg progredescha adina dapli en nossa vischnauncas sursilvanas sin donn e cuost dalla substanza romontscha. Aunc buca tuttas vischnauncas han decretau il romontsch sco lungatg ufficial, pliras radunonzas communalas vegnan menadas per tudestg, reglaments e protocols ein redigi en lungatg tudestg e las inscripziuns ein tudestgas. La situaziun dil romontsch allas scolas dil scalem superiur a Glion contenta buc e fa quitaus alla suprastonza dalla Romania. Per obtener ina survesta cumpletta dalla preschientscha dil romontsch sin camp communal e per saver prender silsuenter mesiras concretas per migliurar la situaziun ha la Romania incaricau il CCM da realisar ina inventarisaziun dalla situaziun actuala. Questa lavur vegn era a formar la basa per in concept pli vast davart la cultura en Surselva.

Ediziuns e co-ediziuns

La Romania ei vinavon intenziunada da promover ediziuns litteraras e culturalas. Las publicaziuns muntan denton adina dapli in grond buordi financial e la vendita da cudischs stagnescha dapi onns. Per saver finanzia ses organs ufficials e las ediziuns specialas ha la Romania era stuiu ir a rugar igl onn vargau per daners tier differentas instituziuns. Mo cun lur generus agid eis ei pusseivel d'edir alternontamein Tschespet ed Ischi. Ils scarts mieds finansials a disposiziun sforzan la Romania da reponderar sia politica d'ediziuns. La suprastonza ei digl avis che las ediziuns astgan buca absorbar igl entir budget dalla Romania, mobein ella vul impunder egl avegnir dapli mieds finansials per realisar project innovativs.

Cuort avon Nadal ei igl Ischi 80 nr. 7 cumparius. En sia novissima ovra scientifica «La spina ella spatla» va igl autur Gion Deplazes alla tscherca dil stimol che ha motivau Placi a Spescha, Gion Antoni Huonder, Giovannes Mathis, Peider Linsel, Maurus Carnot, Alfons Tuor, Alexander Lozza, Carli Fry, Guglielm Gadola, Toni Halter e Luisa Famos da scriver. Quei cudisch

enrhescha las scartas lavurs davart la scienza litterara dil lungatg romontsch.

En preparaziun ei il Tschespet 67 che cuntegn il roman «Tschendra dil temps» da Rico Tambornino.

En coediziun culla Renania ein vegni edi las ovras «Siemis spel Rein» cun raquens da Annamengia Bertogg ed «Ei para l'alva» cun poesias da Martin Fontana.

Da cuminonza cullas ulteriuras uniuns regionalas ei la Romania separicipada alla ediziun «Nossas praulas» e «La sorpresa melna».

La Romania surpriu la finanziaziun dalla ediziun fotocopiada «Versets e canzuns» da sora Florentina Camartin che ei vegnida surdada gratuitamein allas scolettas sursilvanas.

Plinavon ha la Romania ediu in disc cumpact cun canzuns dalla Ligia Grischa, il valent chor viril, che sa festivar uonn siu 150 avel onn d'existenza.

Niev vocabulari romontsch sursilvan-tudestg

Cun satisfacziun ha la Romania priu enconuschientscha dalla cumparida dil niev vocabulari sursilvan tudestg. Ei setracta d'ina ovra monumentalada da varga 1200 paginas redigida dil valent lexicograf prof dr. Alexi Decurtins. Senza sia lavur redacziunala prestada gratuitamein fuss quella ovra bein strusch stada realisabla. In niev vocabulari ei in manual multivalent che cuntegn buca mo gliestas da plaids, mobein el ei era munius rehamein cun indicaziuns interessantas davart applicaziun, derivonza dil plaid. El fa denton era punts viers ils auters idioms ed ils ulteriurs lungatgs neolatin. Al Legat Cadonau, alla Societad Retoromontscha ed alla Societad per la perscrutaziun dalla cultura grischuna sa la Romania bien grau per la finanziaziun da quei custeivel dun.

Collaboraziun culla Renania

Per lugar ils fatgs d'interess cumineivel ein las duas suprastonzas seradunadas duas gadas el CCM a Laax. Ellas ein sefatschentadas oravontut culla realisaziun e finanziaziun dil CCM a Laax e cullas ediziuns comunablas. Plinavon han las duas suprastonzas decidiu da realisar egl avegnir da cuminonza la concorrenza litterara «Plema d'aur» ch'ei vegnida instradada cun grond success dalla Renania e che ha era plidentau numerus scolars ord il territori romanian. Discutau han ins era davart l'opportunitad da fusiunar las duas uniuns culturalas Romania e Renania. Avon che prender decisiuns en caussa vul ins spitgar ils resultats dalla gruppa da lavur che analysescha actualmein structuras e lavur dalla Ligia Romontscha.

Collaboraziun surregionala

Alla dieta dallas uniuns afiliadas che ha giu liug igl onn vargau a Savognin ein ils problems pendants dalla Romontschia vegni discutai a moda approfondida. Da cuminonza han ins decidiu da realisar ils Forums rumantschs en vesta alla votaziun cantunala davart igl art. 23 che preveda l'applicaziun

dil rumantsch grischun els messadis da votaziun. Il cussegl dalla LR ei seradunaus duas gadas ed ei sefatschentaus cul sboz dalla nova constituziun cantunala, cun damondas dalla scola romontscha e culla preparaziun dalla radunonza da delegai che ha giu liug a Donat. Cun interess persequitescha la Romania l'analisi da structura ANINT che ei vegnida instradada dacuort dalla LR e che intenda da render pli efficienta la lavur ed impunder pli efficaciamain ils mieds finansials disponibels.

Ina delegaziun dalla Romania ei separticipada alla Fiasta da giubileum da 100 onns Uniun Rumantscha da Surmeir ed ha visitau il Festival inter-rumantsch da film ad Uors/Lumnezia.

Exposiziun alla Ex-01 a Mustér

Da cuminonza culla Ligia Romontscha e cul CCM ha la Romania realisau in stan communabel alla Ex.01 a Mustér. Alla suprastonza ed als collaboraturs regiunals che ein stai presents eis ei reussiu da nuar impurtonts contacts ed enfilat interessantas discussiuns davart la promoziun da lungatg e cultura en Surselva.

Acziun romontscha a Domat

En collaboraziun cul Radio Romontsch e l'Acziun romontscha a Domat ha la Romania organisau a Domat in concert da clavazin cun Clau Scherrer.

Susteniments e situaziun finanziaria

En vesta allas investiziuns a favur dil CCM a Laax ha la suprastonza proponiu da renunziar per igl onn 2001 a tuts susteniments ad uniuns e persunas singulas per ediziuns ed acziuns. Quella proposta ei vegnida sancziunada dalla radunonza da delegai. Aschia ha ei tucchau alla suprastonza da renviar el decuors digl onn passau numerusas damondas da sustegn. Mo grazia a mesiras da spargn ordvart rigurusas eis ei reussiu alla Romania da presentar uonn in quen annual equilibrau.

Engraziament

Concludend admittel jeu a tuts engaschai per lungatg e cultura in gentil engraziament per lur lavur, animond da cuntinuar. In engraziament special detg jeu als collaboraturs regiunals Martin Mathiuet e Gion Lechmann ed als consuprastonts per lur buna lavur. Il moviment romontsch drova vinvon persunas engaschadas che ein prontas da purtar il tizun cultural els vitgs ed ellas valladas romontschas animond auters da collaborar.

Il president: Martin Cabalzar

Rapport dils collaboraturs regionalis Surselva 2001

La lavur dalla collaboraziun regionala dalla Romania, Renania e Ligia romontscha ensemen cun la realisaziun e consolidaziun dil Center da cum-petenza e management a Laax (CCM) ei stada duront igl onn 2001 zun intensiva. Las incumbensas havein nus retschert dalla Romania e Renania, dalla Ligia romontscha, dalla clientella ed ord projects d'atgna iniziativa. Cun egl critic mo era cun buns resuns ha la populaziun dalla Surselva per-sequitau la realisaziun, il svilup, la consolidaziun e la finfinala la lavur dil CCM a Laax. Cunsrients dad esser responsabels per lavur culturala e per la tgira dil lungatg romontsch en Surselva e fideivels a nossas finamiras e strategias havein nus aviert il spectrum d'activitad empruond da nezegiar resursas e sinergias. Da quei ei seresultau in'intensiva collaboraziun cun differentas instituziuns officialas e publicas, corporaziuns politicas, gremis culturals, firmas e persunas privatas.

... in onn da consolidaziun

Duront igl εμπrem onn da menaschai havein nus empruau da consolidar l'idea e las strategias dasdas all'entschatta dil project dil Center da cum-petenzas e management per cultura, lungatg e formaziun. Nossa lavur da collaboraziun regionala duront igl onn 2001 ha affirmau ch'il CCM duei daventar a liunga vesta in post operativ ed administrativ per realisar las finamiras, decisziuns ed incumbensas dallas uniuns purtadras Romania e Renania sco era dalla Ligia romontscha. Per rinforzar e segirar il menaschi d'existenza ha il CCM surpriu incumbensas e projects da tiarzas varts.

Ultra da quellas incumbensas ha il center demussau fetg bia interess causal ed economic da collavurar, cooperar e coordinar acziuns e lavurs sin camp da cultura, lungatg, scolaziun sco era cun autras uniuns, instituziuns e persunas privatas en Surselva. Numerus gremis e persunas che sefatschentan, promovon ni studegian cultura e lungatg ein semess cun nus en contact ed han fatg diever dall'infrastructura e dalla qualitat dalla lavur professionala dil CCM per realisar lur lavurs e projects da gener cultural-linguistic.

Il Cussegl administrativ dil CCM ei s'organisau, ha controllau la gestiun ed approbau il program d'acziun. Il quen vegn revedius dil biro fiduziari Cathomas & Cabernard a Glion.

... strategia cumprovada

Per contonscher las finamiras messas ha ei giu num da suandar strategias adequatas. Cun la cooperaziun, coordinaziun e comunicaziun interna ed externa ei la devisa strategica ch'ils collaboraturs han tscherniu pigl operar quotidian per cultura e lungatg secumprovada. Ils collaboraturs han sespruau dad esser ton sco mo pusseivel presents ed activs en differentas domenas dalla veta quotidiana, dad esser ad uras activs ed evitar cheutras reacziun, confruntaziuns ni pass malponderonts e da donn. Oravontut eis ei stau contacts ed activitads en domenas attractivas sil

palancau dalla scolaziun, scuntrada, formaziun, lavur publica ed economica, turissem, politica da lungatg e temps liber.

Nus essan buca stai ils moralists ed ils polizists romontschs ed aunc meins ina biblioteca ni in museum viagiont. Il contact persunal, il discuors e la capientscha vicendeivla ein stai nos instruments da lavur.

Nus essan fermamein dall'opiniun ch'igl ei indispensabel pils collaboraturs regiunals da tschentar la damonda economica e da nezegiar sinergias e resursas optimalmein, quei ton sil sector cognitiv, human, social sco economic per cumprovar la strategia elegida. Buc il davos eis ei stau d'optimar il process da lavur dils collaboraturs sez e d'engaschar forzas da lavur tenor ils basegns e fatschentar quellas tenor lur cumpetenzas. La situaziun actuala muossa bein che la Surselva savess aunc duvrrar considerablamein forzas da lavur e dapli mieds finansials per promover e cuntentar tut ils basegns e gjavischs pil manteniment da cultura e lungatg.

... cuntinuau cun perschasiun

Sin fundament dallas finamiras, visiuns e strategias per la collavuraziun regiunala e las pusseivladads d'infrastructura ella Casa de Mont a Laax, han ils dus collavuraturs elaborau e realisau igl onn 2001 ensemen cun las uniuns regiunals e la Ligia romontscha in vast program da lavur. Sper il program annual dallas uniuns regiunals e Ligia romontscha ha il CCM mess quest'onn in accent special sin l'intermediaziun da cultura e lungatg el sector da scola e formaziun per carschi.

Ina vasta activitad caschuna denton era in grond augment dalla lavur administrativa. Cun engaschar forzas administrativas el CCM han ins saviu exequir lavurs pli efficientamein e pli bienmarcau. Nus essan stai ed essan cunscients da stuer ulivar ed optimar igl equiliber denter lavur strategica, operativa ed administrativa. Quella finamira stuein nus cuntinuar rigurusamein egl onn proxim. Pér cun in cert quantum da lavur ed incumbensas differenziadas en fuorma e finanza davart nos mandants sco era davart il CCM sco mandatari sepaga in'infrastructura professiunala che vegn la finala da bien a tuts pertuccai.

Il fatg che omisdus collavuraturs lavuran aunc en autras spartas (scienza historica, scolaziun e cussegliaziun sin differents scalems, management) stat il contact cun interessantas persunas ed ina integraziun dad ulteriuras incumbensas e projects per lungatg e cultura savens si per si. Igl ei semussau che la collaboraziun regiunala ei reha en ressoursas e lavur. Quei fatg pre-tenda ina cuntinuaziun perschuada!

... il program da lavur

a) collaboraziun regiunala

Il carnet da duers individual per mintga collaboratur regiunal, approbaus il fenadur 2001 dalla suprastonza dalla LR, determinescha il camp d'incumbensas prioritarias, secundaras e per tiarzas persunas.

Tenor quel han ils collaboraturs regiunals ensemen cun lur forzas administrativas exequiu numerusas lavurs, arranschaments, projects, support linguistic, vendita ed animaziun culturala pil mintgadi dalla collaboraziun regiunala Romania e Renania, dalla Ligia romontscha e per lavurs indemnisadas da tiazas persunas.

Las numerusas sesidas denter ils collaboraturs, sesidas cun suprastonzas dallas uniuns regiunals, sesidas cul Cussegl administrativ CCM, sesidas da persunal e qualificaziun dalla Ligia romontscha e representaziuns ufficialas tier occurrenz publicas cuostan duront in onn ora in vast temps da lavur.

En stretga collaboraziun cun las suprastonzas dalla Romania e Renania havein nus elaborau alla fin digl onn in concept per la repartiziun dils cuosts dil menaschi CCM.

Ils detagls e las singulas lavurs ein da catter els rapports meinsils dils collaboraturs ch'ein deponi tiel secretari dalla Ligia romontscha.

Las incumbensas pli grondas sper tut la lavur dil mintgadi dalla collaboraziun regiunala duront igl onn da lavur 2001 ein stadas:

Vella 01: En collaboraziun cun las autoritads da scola ha il CCM organisau in di da project cun ils scolarAs e scolastAs dil scalem superiur Lumnezia a Vella cun il tema «cultura, lungatg e formaziun». ScolarAs, scolastAs ed il Cussegl da scola ein stai perschuadi dil di. Il project ei vegnius finanziaus dalla Romania. La fiasta populara dalla sonda sera en collaboraziun cun il Radio rumantsch e La Quotidiana ei secumprovada.

Plema d'aur: Sin incumbensa dalla Renania e Romania ha il CCM organisau la concorrenza litterara «La Plema d'aur». La zun gronda participaziun da giuven e vegl da scriver texts romontschs ha fatg surstar buca mal ils organisaturs.

SLING: Il CCM ha coordinau las lavurs dil survetsch linguistic (SLING) en cooperaziun cun la LR per la regiun Surselva. Vischnaucas, uffecis publicis e privats han fatg diever dalla purschida.

Forum rumantsch cun art. 23: La collaboraziun surregiunala ha organisau ils forums rumantschs 2001. Per incumbensa dalla LR han ils collaboraturs sursilvans organisau il matg/zercladur a Rabiuis, Schluein e Vignogn forums romontschs per discutir la tematica a caschun dalla votaziun per la revisiun parziala dalla lescha davart il diever dils dretgs politics el cantun Grischun.

Inventarisaziun: Per incumbensa dalla Romania e Renania ha il CCM elaborau gl'onn 2001 l'emprema part dall'inventarisaziun dallas vischnaucas. Igl ei ina inventarisaziun dalla preschientscha romontscha ella

politica – scola – cultura ellas vischnauncas romontschas dalla Surselva. L'evaluaziun dil material rimnau succeda el decuors digl onn 2002/03 per allura prender mesiras d'acziun a cuorta ed a liunga vosta.

Center didactic Surselva/Glion: Per incumbensa dalla Conferenza generala romontscha sursilvana elaborescha il CCM in niev concept da menaschi per il Center didactic a Glion. En ina emprema fasa meina il CCM vinavon il Center didactic sco tochen da cheu. Per ina secunda fasa elaborescha il CCM ina restructuraziun dil menaschi Center didactic Surselva.

ANINT: Per incumbensa dalla LR cooperescha in collaboratur regional dil CCM ella analisa interna dil menaschi dalla Ligia Romontscha (ANINT) sco representant da tuts collaboraturs regionals.

Presentaziun dil niev vocabulari Sursilvan: Il CCM ha organisau ensemen cun il fondo Cadonau, SRR e LR la presentaziun publica dil niev vocabulari sursilvan da dr. Alexi Decurtins a Glion. Ina sala plein interessentas ed interessents ein stai dalla partida.

EX 01: L'entschatta november separticipeschan la Romania, il CCM, la LR e la SFS per quater dis all'EX 01 a Mustér. La Renania ha cooperau cun ina singula acziun e presentau la nova Tschuetta. Ils biars e buns contacts cun numerusas persunas romontschas, cun representants dall'economia, politica e survetsch public ein stai da gronda impurtonza ed avantatg per la collaboraziun regionala.

Di da romontsch: Il CCM ha organisau a Mustér per incumbensa ed indemnizaziun il di da romontsch per la Conferenza romontscha sursilvana tenor il motto: «Luvrar cun texts romontschs». Docents cun experientscha e savida fundada dil lungatg romontsch han preparau ils differentes cuors. La participaziun ed igl eco dils scolastAs ein stai ordvart positivs.

Ed ussa: Il CCM accumpogna per incumbensa dalla LR il project dalla GIURU che sefatschenta cun la damonda nua, cu e co il romontsch gioga ina rolla decisiva ella scolaziun professiunala e pli tard per l'elecziun dalla clamada professiunala. La brochura che la GIURU realisescha senumna «Ed ussa». Igl avrel 2002 vegn organisau a Cuera in di da presentaziun nua che mieds da massa romontschs, instituziuns da lungatg e cultura sco era differentas scolas medias e professiunals ein dalla partida.

b) Collaboraziun regionala cun projects indemnisi

Project da splitting GSS: Sin incumbensa dalla Regenza grischuna elaborescha ed accumpignescha il CCM in niev concept d'instrucziun per ils roms generals dalla Scola professiunala da Glion. Il romontsch vegn integraus parzialmein ell'instrucziun sco lungatg da comunicaziun en-

teifer ils roms generals. Ils emprendistAs restan per quella instrucziun in miez di l'jamna a Glion. Nus accumpignein il project tochen 2004.

Platta Pussenta: Il project Platta Pussenta sefatschenta cun la situaziun digl ambient, agricultura, cultura e lungatg enteifer las vischnauncas da Falera, Schluein, Sagogn e Laax. Il CCM ha fatg l'administraziun dil project ed ei responsabels pil ressort cultura e lungatg e per las publicaziuns publicas bilinguas.

Guids dil vitg: Durent il temps da stad ha il CCM accumpignau jamnilmeins hosps ed indigens tras il vitg da Laax per mussar valurs localas, culturalas e regionalas da nossa tiara romontscha.

Concept Regional da Cultura Surselva (CORECUS): Ils emprems contacts cun la Corporaziun da vischnauncas Surselva han giu liug per realisar in concept da cultura per la Surselva. Igl ei in'incumbensa dalla Corporaziun da vischnauncas Surselva che vegn a fatschentar nus intensivamein il proxim onn.

Mieds d'instrucziun: Ils gestiunaris meinan differents projects per producir e redeger mieds d'instrucziun en sursilvan per incumbensa ed indemnizaziun dil departement d'educaziun e dalla casa per mieds d'instrucziun grischuna.

Projects culturals: Il CCM accumpogna sco instituziun cusseglienta ils dus projects culturals dalla Passiun Lumnezia 2003 ed il Giug liber historic a Sagogn 2003/04.

c) Scuntrada e Formaziun Surselva (SFS)

La Scuntrada e Formaziun Surselva (SFS) ei commembra dall'uniun svizra dallas Scolas aultas popularas e porscha cuors da scolaziun e formaziun per la populaziun sursilvana. Ils cuors da romontsch vegnan tgirai cun special quitaus.

d) lavurs indemnizadas per tiarzas personas en connex parzial cun la collaboraziun regionala

L'Uniun cantunala da scolastAs e Scola e Famiglia Grischun ha incaricau il CCM da menar in post da cussegliaziun per damondas generalas da scola. ScolastAs, geniturs, affons ed ulteriurs intressai san sevolver tier quei post cun problems e damondas d'educaziun e scola. Era numerusas personas ord tiara romontscha han nezegiau la caschun quei che fuorma danovamein contacts cun la populaziun romontscha.

Redacziun Fegl scolastic grischun: Dil CCM anora ei la redacziun dil tema principal dil Fegl scolastic Grischun vegnida fatga.

... engraziament

Alla fin resta ei a nus collaboraturs d'engraziar zun fetg allas suprastanzas dalla Romania e Renania, alla Ligia romontscha en special al secretari Gion Antoni Derungs, al Cussegl d'administraziun, a nossas secretarias en temps parzial Luzia Camathias, Lucrezia Werner e Bernadetta Camathias, als studentAs duront la stad, a nossa apprezziada clientella sco era surtut als mieds da massa per la fidonza demussada, per la buna cooperaziun e per la gronda capientscha per nossa lavur.

Sper il biars high light's ha ei era dau dis da resignaziun e pign success – quella simbiosa dat dad ina vart ina vera dinamica e da l'atra vart procura ella per niev anim da cuntinuar nossa lavur pil beinstar da cultura e lungatg en Surselva.

Gion Lechmann

Per la collavuraziun regiunala:

Martin Mathiuet

Suprastanza

President
Vicepresident
Actuar
Cassier/administratur
Assesura
Revisurs

Suppleants

Ischi
Nies Tschespet

Martin Cabalzar, Cumbel
Dr. Erwin Vincenz, Vella
Erwin Ardüser, Laax
Giusep G. Decurtins, Falera
Rita Killias-Cantieni, Laax
Augustin Cathomen, Breil
Ernst Collenberg, Glion
Clau Defuns, Cuir
Paul Valentin Solèr, Lumbrein

RedacturAs
Hubert Giger, Bonaduz
vacant

6.3. Uniun dals Grischs

Ìs tratta qua d'ün cuort rapport da la metà da settember 2000 fin la metà da settember 2001. Per orientar a las lecturas ed als lectuors amo plü detagliadamaing da las activitats per la chüra e la promoziun dal rumantsch e da la cultura rumantscha da nos intschess ladin vegnan publichats aint il Chalender Ladin a partir da quist on ultra dal rapport dal president eir ils rapports annuals dals collavuratuors regionalis chi correspuondan però a l'on da chalender.

70avel anniversari da Jacques Guidon

Als 22 lügl 2001 ha festagià signur Jacques Guidon seis 70avel anniversari. El ha prestà sco magister secundar, sco collavuratur da la Lia rumantscha, sco scriptur, regissur ed artist lavur da valur a bön da nossa lingua e cultura rumantscha. Eir in quist lödschain nus a Jacques ün cordial e resenti grazcha fichun, til giavüschain per l'avegnir buna sandà ed inavant plaschair e perseveranza pro sia lavur a bön da la Rumantschia.

Cumischiun litterara

La Cumischiun litterara da l'Uniun dals Grischs (CL UdG) es üna cumischiun consultativa per las ediziuns da l'UdG cun seis territoris d'acziun, nomnadamaing da l'Engiadina Bassa, da l'Engiadina Ota, da la Val Müstair e da Bravuogn. Davart las publicaziuns decida definitivamaing la supranza da l'UdG.

La CL UdG ha la mera principala da lectorar e güdichar las lavuors preschantadas per ediziuns in regard al cuntgnü, a la fuorma ed a la sintaxa. Ella fa la proposta a l'UdG da tillas acceptar o da tillas refusar. L'UdG prevezza dad edir per regla minch'on trais cudeschs, scha mà pussibel ün per uffants, ün per giuvenils ed ün per creschüts. Plünavant edischa la CL UdG annualmaing avant Pasqua, o in cass specials eir sün ün oter termin, üna Chasa Paterna. La CL UdG es eir il gremi consultativ da la redacziun dal Chalender Ladin. Ella po giavüschar müdamaints, adattaziuns o amplificaziuns ed exprimer, in cas da bsögn, üna critica constructiva chi serva a megldrar la sporta dal Chalender Ladin.

Da la CL UdG fan part: Elvira Pünchera Bott, Chesa Falambra, 7525 S-chanf; Ingliana Gaudenzi, Crusch 14, 7503 Samedan; Claudio Giovanoli, Chesa Retica, 7502 Bever; Valentin Pitsch, Somvih 96 A, 7537 Müstair; Gion Peider Mischol, Plaz 111, 7530 Zernez.

Cuors da la Scuntrada e Fuormaziun Ladina

Als 21 avuost 2000 han decis ils respunsabels da la SFL da surdar l'ad-

ministraziun da la scolaziun per creschüts a l'UdG. Tenor la suprastanza da l'UdG esa important cha nossa populaziun haja eir in avegnir la pussibilità da's scolar eir in nossa regiun a predschs radschunaivels. Dürant l'on scuors sun gnüts realisats 27 differents cuors. Tuottas infuormaziuns in quist connex as rechattan eir sül internet suot l'adressa ww.udg.ch. I's po s'annunzchar eir per e-mail! Per ulteriuras infuormaziuns e dumondas sta nos collavuratur regiunal Duri Denoth gugent a disposiziun.

Dieta putera sco prüm'ediziun dal Forum rumantsch

Nos collavuratur regiunal, Gion Peider Mischol, ha organisà il prüm Forum rumantsch chi ha gnü lö als 27 schner 2001 in Chesa Planta a Samedan. In occasiun da quista dieta putera sun gnüts trattas ils seguaints temas: Bilinguited/plurilinguited in Engiadin'Ota; Che po contribuir la scoula media al mantegniment dal puter?; Il rumauntsch puter in scoula – gust u disgust?; La scoula professiunela scu punt rumauntscha per la giuventüna; Ho l'Engiadin'Ota piglio cumgio da l'identited culturela?; Es il rumauntsch ün tema per la baselgia?; Che voul que dir «autenticited rumauntscha» i'l marketing turistic?; Es il rumauntsch be ün impediment per la lavur politica e publica?

Quista prüma dieta putera ha gnü lö per cuntinuar la lavur cumanzada a la Scuntrada 2000 chi ha gnü lö in Engiadin'Ota. Per cha quella lavur haja ün effet dürabel esa dad ir a fuond als problems chi sun gnüts ventilats ed als impuls chi sun gnüts dats a la Scuntrada. Il böt da quist prüm Forum rumantsch es stat da sensibilisar a las Rumantschas ed als Rumantschs da l'Engiadin'Ota per las dumondas da lingua e cultura rumantscha in lur regiun.

Revisiun da la ledscha davart l'adöver dals drets politics

In vista a la votaziun chantunala dals 10 gën 2001 ha organisà l'UdG a Sta. Maria, a Scuol ed a Samedan sairadas publicas d'infuormaziun e da discussiun cun partecipants da la Lia rumantscha, da las uniuns regiunales ed exponents da la politica. Ünna clera majorità ha dit schi a la revisiun propoüda dal Grond Cussagl, uschè cha in avegnir vegnan edits il cudesch da dret grischun sco eir las missivas per votaziuns chantunales e federalas be plü in rumantsch grischun. In quist connex resta però amo bler da far per tour a blera glieud la temma e las resalvas invers il rumantsch grischun. Id es da megldrar il dialog tanter la Lia rumantscha, las uniuns affiliadas e la populaziun! Id es da cuntinuar culs Forums rumantschs!

Ediziuns

Eir d'ürant l'on scuors s'ha dedichà nos collavuratur regiunal Gion Peider Mischol a las novas ediziuns.

I sun cumparüts ils seguaints cudeschs:

96 – Pippi Stinvlung, dad Astrid Lindgren, trad. in vallader dad Annina

- Pinggera-Nuotclà ed in puter da Sandra Borelli Gottschalk
- Il guaffen gelg ed Il guaffen mellan, da Linard Bardill, trad. dal tudais-ch
- Chasa Paterna, Òn bun cour, da Carl Grond-Malgiaritta

Restampas:

- Istorgias in classa
- La naivera; da S. Chönz ed A. Carigiet
- L’istorgia da Janaiverin, da M. Ritz ed A. Vital

Sustegns

Dürant sias sezzüdas s’occupa la suprastanza tanter oter eir d’üna blerüra da dumondas da sustegn. I nun es brichafat adüna simpel da trar la güsta decisiun. La suprastanza ha acconsenti a las seguaintas dumondas da sustegn:

- Sairada da l’UdG a Sent
- Sairada da l’UdG a La Punt Chamues-ch
- Uniun dals Grischs Cuoira e contuorns
- Fundaziun Planta, cuors da rumantsch
- Cumünanza culturala Pro Bravuogn
- Broschüra «Gian Travers», da Rico Parli
- Raschledas Schlarigna
- Simbols populars e lur misteri, dad Ulrich Vital
- Annina, dad Anita Derungs e Giovanni Netzer
- Palc Ladin
- Biblioteca Jaura
- Punts – la gazetta giuvna
- Aviöl, la gazetta per noss scolars
- Gruppa da teater da Müstair, 25avel anniversari

A tuot quels chi han surgnü üna risposta negativa ingrazchaina per lur incletta.

Ingrazchamaint

Òn cordial e resenti grazcha fichun als commembers ed a las commembras da la suprastanza per lur lavur e sustegn, als collavuratuors sco eir a la Lia rumantscha per la zuond buna collavuraziun. Òn cordial ingrazchamaint driz eu a tuot quellas ed a tuot quels chi s’ingaschan in l’ün o l’oter möd a bön da nossa lingua e cultura rumantscha.

Òn ingrazchamaint tuot special pertocca ad Elvira Pünchera Bott ed a Constant Pazeller chi sortan la fin dal 2001 da la suprastanza. Elvira ha scrit bliers e buns protocols, Constant ha administrà cun bun man las finanzas da l’UdG. Lur collegialità e lur ingaschamaint per la chosa rumantscha nu pon gnir valütats ferm avuonda. Amo üna vouta grazcha fichun eir per las bellas uras cha nus vain pudü passantar insembel.

Ad Annemieke Buob, nouveleta actuara, ed a Fadri Häfner, nouvelet chaschier, lessa bivgnantar cordialmaing in nos ravuogl. Eu sun persvas chi faran lur lavur güsta uschè conscienziusamaing sco lur antecessuors.

Il president: Roman Andri

RAPPORT DALS COLLAVURATUORS REGIONALS

Sulet nu's riva da raggiundscher fich bler. Scha la basa nu s'ingascha per la chosa rumantscha, lura nun ha la lavur dal singul ün grond effet. Cun intimar adüna darcheu a l'ün o l'oter da far adöver da la lingua e d'avair chüra da la cultura rumantscha, cun tradüer texts ed uschè tour davent la respunsabilità linguistica da quellas e quels chi stessan insè savair scriver rumantsch cun ün pa buna vögliä, nu's riva da far ün pass inavant. Perquai esa indispensabel da s-chaffir structurass chi permettan resultats dü-rabels.

Rait «cultura e lingua»

La gruppa da lavur «Rumauntsch a Puntraschigna» (RaP) ha elavurà ün concept chi dess servir sco basa e model per üna bilingüità resp. plurilingüità vairamaing vivüda. Ella ha examinà tuot ils chomps relevants in regard a la cultura e la lingua rumantscha e formulà propostas per activitats futuras. Eir scha las dumondas da scoula nu d'eiran üna part da l'incumbenza, s'ha la gruppa da lavur tuottüna fatta impissamaints davart quista sparta importanta.

La scouline e la scoula sun ils portaders principals per mantegner e promover la lingua e la cultura rumantscha. L'ingaschamaint nu dascha però succeder in möd isolà, in ün ambiaint biling resp. pluriling sto tuot la populaziun s'occupar da l'instrucziun rumantsch-tudais-cha in scoula. Ils impuls e'l sustegn adequat ston gnir da dadour'aint, be uschè sarà la scoula abla d'accumplir sia lezcha pretensiusa. Da l'otra vart sto la lavur fatta in scoula chattar ün fuond früttaivel dadour la chasa da scoula, in cumün, illa politica, illas administraziuns, illas activitats da las societats, sün via ed a chasa. I nu po esser cha la scoula es sco ün'oasa immez il desert, circondada da sablun e cactus, na, ella po be prosperar in ün ambiaint social intact, da solidarità e d'incletta. I füss massa simpel da tilla surdar tuot la respunsabilità d'educaziun e da fuormaziun e da tilla dar lura amo la cuolpa per svilups fallats. La scoula es be üna part dal sistem social, ma eir quella part sto gnir portata da la generalità.

Soluziuns futuras per la scoula nu dessan manar adaquella chi vegnan instruidas plü bleras uras da tudais-ch in scoula primara a cuost dal rumantsch. Eir scha l'instrucziun rumantscha vegn augmantada pel s-chalin

ot, ha tuottüna la dumonda davart la cumpetenzza linguistica cha l'uffaunt ha d'avair quel di ch'el sorta da la scoula, prüma priorità.

Ultra da las masüras enumeradas i'l rapport intermediar RaP, ha la gruppja elavurà ün organigram cun las structurjas per üna lavur dürabla a Puntraschigna. Uschè propuona quella da stabilir: üna *gruppja d'interess* chi fuorma la basa pel barat d'ideas e chi fa propostas per activitaj; üna *cumischium «cultura e lingua»* cun tschinch commembers sco organ preparatoric ed executiv; ün *dicasteri «cultura e lingua»* chi vain manà d'ün suprastant cumünal. La suprastanza cumünala es l'organ superiur da decisiun e da finanzas chi decida eir davart dumondas inoltradas da la cumischium «cultura e lingua».

Secziuns regionalas dals cuvis

L'Unium dals Grischs (UdG) ha miss in vigur ün reglamaint pels cuvis. Üna part nouva da quist'organisaziun sun las ses secziuns regionalas. La mera es d'intensivar la collavuraziun, d'avair üna basa pel barat d'ideas e per far acziuns cumünaj. Il cuvi es integrà in üna gruppja da lavur chi tratta las medemmas tematicas, sia posiziun e sia reputaziun vain rinforzada evidaintamaing. Ils cuvis vegnan remunerats in avegnir a basa dal reglamaint da finanzas da l'UdG. Els s'oblajan d'accumplir lur incumbenzas in möd il plü economic pussibel.

La cumischium litterara

Daspö quist on es üna cumischium litterara respunsabla per las ediziuns da l'Unium dals Grischs. Tenor il reglamaint relativ es la lavur principala dals tschinch commembers da lectorar e güdichar il cuntgnü, la fuorma e la sintaxa dals texts inoltrats. In prüma lingia sun da resguardar ouvras d'auturas e d'autores d'origen rumantsch. Davart las publicaziuns ed eventualas traducziuns decida definitivamaing la suprastanza UdG. In general dessan gnir edits adüna ün cudesch per uffants, ün per giuvenils ed ün per creschüts sco eir il Chalender Ladin e la Chasa Paterna. Ultra da quai es la cumischium il gremi d'organisaziun e da giuria per concurrenzjas da scriver.

Ediziuns

In avegnir saraja oramai uschè chi nu darà bod na plü litteratura contemporana d'auturas e d'autores ladins. Quai tuna ter pessimistic, ma la situaziun reala actuala muossa in quella direcziun. Cun quai chi nu's po sforzar ad ingün da scriver, sarà üna da las soluziuns pussiblas d'incumbenzar a persunas «diligaiantas» da scriver – cunter remuneraziun – litteratura rumantscha. L'otra – schi's voul insomma edir cudeschs rumantschs – es quella da tradüer texts adequats e da tour cumgià d'üna lunga tradiziun creativa da la litteratura rumantscha. Forsa cha l'Unium rumantscha da scripturas e scripteurs ans surpranda cun üna megladra soluziun?

L'UdG ha edi duos cudeschs «Pippi Stinvlung» ed «Il guaffen gelg» tradüts

dal tudais-ch in vallader e puter. Restampats sun gnüts: Istorgias in classa; La naivera; Istorgia da Janaiverin.

Carl Grond-Malgiaritta ha scrit istorgettas per la 120-avla ediziun da la Chasa Paterna cul titel principal «Ûn bun cour». Il Dun da Nadal 2001 tratta il tema da «l'uman e la bescha». La 92-avla annada dal Chalender Ladin cumpiglia numerusas contribuziuns da tuot gener.

A tuot quellas persunas chi han güdà a realisar las ediziuns pertocca ün sten grazcha fichun.

Acziuns

Il servezzan da lingua da la Pro Engiadina Bassa/Val Müstair es gnü reorganisà e vain administrà uossa suot il nom «sling» da la Lia rumantscha. La lavur da traducziun e'l sustegn linguistic vegnan evas illas regiuns respectivas.

Ils Forums rumantschs a Sta. Maria, Scuol e Samedan han gnü la mera da lantschar la discussiun in regard al «rumantsch grischun sco lingua ufficiala e chantunala» (revisiun da l'artichel 23 da la ledscha chantunala davart ils drets politics).

Il cuors da rumantsch per chanzlists es gnü manà da Jachen Andry cun bun success.

Il deposit da cudeschs in Chesa Planta ha stuvü gnir rumi e quel i'l Chesin Manella es plain stachi. Acziuns da vendita specialas nun han gnü l'esit giavüschà, uschè chi'd es da chattar üna nouva soluziun per depositar ils cudeschs.

Üna part importanta da mi'incumbenza sun l'inscunter cun persunas chi s'ingaschan per la chosa rumantscha e las visitas ad arrandschamaints culturals. Quai ch'eu constatesch malavita adüna darcheu es, cha als blers bels plets nu seguan adüna ils fats respectivs. Ed apunta, be cun bels plets nu salva ingün il rumantsch.

Gion Peider Mischol, collavuratur regiunal

Scolaziun da creschüts

Dürant il 2001 n'haja organisà trais *cuors intensivs*. A Scuol, in lügl cun 9 classas (6 s-chalins) e 88 partecipants, a Scuol in avuost cun 3 classas (2 s-chalins) e 23 partecipants ed a Sta. Maria in october cun 4 classas (3 s-chalins) e 24 partecipants. In tuot sun ca. 130 personas gnüdas instruidas da 16 magistras e magisters. Nouv n'haja integrà illa sporta dals cuors intensivs ün *cuors da rumantsch grischun* per personas da lingua rumantscha chi'd es stat frequentà da ses partecipants. Il cuors da lügl vain accumpagnà d'ün program cultural chi preschainta sper la lingua eir oters aspets da la cultura rumantscha.

Dürant l'inviern, la prümavaira e l'utuon 2001 n'haja organisà in stretta collavuraziun cun las magistras da rumantsch els cuvis da l'UdG in tuot l'Engiadina *cuors da rumantsch da la saira* per principiants fin avanzats sco eir cuors da conversaziun. Cuors d'agüd per genituros cun uffants in scoula o scoulina spordschaina in Engiadin'Ota. Dal 2001 n'haja pudü constatar ün augmaint da l'interess pels cuors da rumantsch. In Engiadin'Ota pustüt pudess quai esser il resultat d'üna megltra propaganda. Ün fat chi m'inquieta adüna darcheu es cha be pacas personas as mettan a disposiziun per dar cuors da rumantsch. Nossas pussibilitats da spordscher cuors da rumantsch dependan dad üna pitscha gruppa da magistras e magisters. Instruir rumantsch es üna sfida quai pustüt pervi cha las premissas pro'ls partecipants sun enorm differentas. Oters motivs per quista situaziun disfurfuravla sun forsà il modest onurari, il mez d'instrucziun chi nu es dapertuot bainvis e dubis in regard a l'aigna competenza linguistica. Grazcha fich a tuot las magistras els magisters chi adonte da la situaziun difficila praistan üna fich buna lavur.

Sco respunsabel pel program da la *Scuntrada e Fuormaziun Ladina (SFL)* n'haja realisà 28 cuors cun 237 partecipants. Sper il böt primar da spordscher in üna regiun periferà la pussibilità da scolaziun da creschüts garantischa la SFL eir üna buna preschentscha dal rumantsch il rom dals cuors da creschüts. In collavuraziun cun la Pro Engiadina Bassa e cun la staziun ornitologica da Sempach ha la SFL realisà ün cuors special cul tema «Spazi da viver per l'avegnir». Sco continuaziun da quist proget esa previs da s-chafir ün mez d'instrucziun rumantsch e da spordscher dal 2002 ün cuors d'introducziun a la magistraglia.

Dal 2000 ha l'UdG surtut il patronadi da la SFL. Daspö quai maina il collavuratur regiunal la gestiun da la SFL. Sa cha'l secretariat da la SFL es eir respunsabel per l'administraziun e las finanzas dals cuors da rumantsch n'haja ün mantun lavur administrativa implü. L'UdG ha perquai impiegà üna persona a temp parzial chi'm güda cun la lavur da büro.

Internet

L'experiencia muossa cha l'internet as sviluppa vi e plü sco mez important da comunicaziun da nossa società. Il rom d'ün proget da collavuraziun tanter l'UdG e l'Uniun rumantscha da Surmeir n'haja insembel cun Reto

Capeder creà üna «home page» per l'URS. Nus avain fat novas experiencias chi pon servir eir ad otras uniuns rumantschas e chi muossan eir problems e cunfins d'üna tala interpretaisa. In ün oter proget n'haja collavurà cun üna gruppa da lavur da la Conferenza generla ladina (CGL) per realisar ün center didactic «online». Cun agüd d'ün tal center spereschian ils iniziants dal proget da pudair derasar meglder material didactic rumantsch. Eir da quist proget pon profiter las Conferenzas generalas da Surmeir e da la Surselva sco eir personas chi instruischan rumantsch a creschüts.

Divers

Diversas actualitats importantes concernet la rumantschia m'han eir occupà sco collavuratur regiunal eu less manzunar in quist connex il sboz per üna nova constituiun chantunala e la votumaziun sur dals drets politics. Dal mez d'instrucziun da rumantsch «In lingia directa» am n'haja eir occupà in diversas dumondas. A'l «café rumantsch» n'haja insembel cul cuvi da Scuol provà da dar novs accents ed impuls. Eu n'ha gnü Plaschair da pudair preschantar ad üna gruppa da la frislanda dal west la regiun e la cultura rumantscha. Eu n'ha fat duos cuors da perfecziunamaint da rumantsch grischun. Pel büro dal collavuratur regiunal e'l secretariat da la SFL n'haja tscherchà novas localitats. A la fin da l'on n'haja lura pudü far müdada.

Duri Denoth, collavuratur regiunal

Suprastanza

President	Roman Andri, Müstair
Vicepresident	Hermann Thom, Susch
Chaschier	Fadri Häfner, Guarda
Actuara	Annemieke Buob, La Punt
Assessura	Marta Lemm Peter, Bever
SuppleantAs	Claudia Thom-Parli, Ardez Daniel Bulfoni-Tumler, Susch
Revisuors da quint	Oscar Cuorad, Susch Ambrosi Dazzi, S-chanf
Redacziun dal Chalender Ladin	Gion Peider Mischol, Zernez Toni Kaiser, Cuaira
Redacziun dal Dun da Nadal	Natalia Lehner-Schwitter, Scuol
Chesin Manella, 7505 Schlarigna	Antonella Stecher-Castellani, Ftan Ursula Willy

6.4. Renania

Vinavon cun midadas e novaziuns

Nus vivin en in temps hectic e mideivel. Quei che vala oz ei gia damaun puspei antiquau. Da quei svilup sa era la romontschia buca untgir. Pia empruein nus da s'adattar e far il meglier ordlunder.

Activitats dalla suprastonza

En numerusas sesidas dil schaner tochen il december ha la suprastonza dalla Renania tractau damondas da sustegn, ediziuns, revisiun da statuts, collaboraziun regiunala ed aunc bia auter. En gruppas da lavur havein nus discuttau la damonda dalla pressa romontscha, reorganisau e surdau la SFS al CCM, empruau da sliagir la collaboraziun regiunala dalla Sutselva en collaboraziun cun la LR.

Collaboraziun regiunala

Suenter che la collaboraziun regiunala en Surselva era messa sin via cun l'avertura dil CCM a Laax vein nus giu da s'occupar cun la medema damonda per la Sutselva. Suenter biars discuors personals e telefonics ha la sutsignada fatg la remarca alla radunonza generala che mo ina miracla sappi gidar da sliagir la vacanza dalla piazza da collaboraziun regiunala Sutselva. Sin quei clom d'agid ei la miracla veramein s'annunziada en la persuna dad Andrea Rassel. El, carschius si a Casti/Vargistagn ed oz scolast da scola media ad Aschera, ei s'interessaus seriusamein per la piazza da collaboraziun en temps parzial. Ussa han ils discuors fritgeivels entschiet. Ensemen cun la Barbara Riedhauser eis el sedecidius da surprender 60 % (40 % + 20 %) temps da lavur per il romontsch enta Schons. Igl 1. da settember ei staus «*In di da legria per Schons*» (LQ 6-9-01). Quei gi han Barbara ed Andrea entschiet lur lavur che ei gia treis meins pli tard vegnida augmentada sin 70 % per dar damogn a tut las incumbensas e damondas.

A Laax ha il CCM denton priu fuormas concretas. Ils dus collaboraturs ni managers Gion e Martin han recaltgau projects e lavurs da tuttas uisas aschia ch'els han per urialas strusch dau damogn. Las duas secretarias en temps parzial han luvrau adina dapli e cun l'entschatta digl onn da scola dalla SFS ha ina tiarza secretaria entschiet a luvrar el CCM. Detagls davart lur lavur ein da leger el rapport dil CCM.

Il cussegl administrativ dil CCM ei seconstituiss aschia che dr. Martin Bundi ha surpriu il presidi.

La lavur intensiva dil CCM ha giu per consequenza che las duas suprastonzas da Romania e Renania ein vegnidas descargadas ed ein perquei

sentupadas mo a duas sesidas communbalas duront igl onn vargau. Quei duei denton buca esser la regla per igl avegnir, tenor cunvegnientscha duessen haver liug 4 sesidas comunablas ad onn.

Ediziuns

Per l'emprema gada ei La Tschuetta cumparida sut nova redacziun. Els fastitgs dalla premurada redactura Emmi Caviezel ein las duas giuvnas scolastas Sabina Caduff ed Annette Decurtins da Surrein passadas. Ed ellas han fatg lavur cumpleina. La Tschuetta ei pli viva che zacu. Cun sia cuviarta da color cudezza ella las marveglias da mintga affon. Siu cuntegn ei actuals e moderns e sa vegnir duvraus fetg bein en scola sco a casa. Sia derasaziun enconuscha buca pli cunfins enteifer la Sur- e Sutselva, Renania e Romania.

Sper La Tschuetta ei secapescha era il Calender per mintga gi ina ediziun regulara dalla Renania. Era el ei seprentaus en in vestgiu renovau. Buca la cuviarta ei denton semidada mobein ils maletgs dil calendari. Fetg bialas fotografias da vitgs renanians orneschan las paginas e vegnan embellidas da poesias dalla Annamengia Bertogg. Per gl'auter resta il *Calender* il calender aschia sco el vegn spitgaus da ses lecturs sco quei che ina retschercha ha dacuort demussau.

Las duas ediziuns specialas digl onn 2001 ein denton stadas ils «Siemis spel Rein» dad Annamengia Bertogg ed «ei para l'alva», poesias da Martin Fontana. Omisduas ediziuns ein cumparidas la primavera. A Castrisch ha giu liug ina presentaziun dil cudisch dalla vischina Annamengia. Il cerchel cultural ed il chor mischedau han organisau per ella ina bellezza fiasta en sala ornada ed ina fuola da glieud ei suandada igl invit. Ina veramein biala serada per l'autura mo era per la Renania. Era il cudisch da Martin Fontana ei vegnius presentaus en siu liug nativ. La cuminonza romontscha da Flem ha leu organisau la presentaziun. Als organisateurs dalla duas occurenzas seigi engraziu da cor.

Finanzas

Schi loscha sco la Renania ei sin quellas ovras, las duas ediziuns menziunadas han era giu sias varts umbrivaunas, oravontut per il burser dalla uniuin. Edir cudischs ei ozilgi gleiti in affar che ei buca da financiar. Oravontut vala quei naturalmein per ediziuns limitadas sco las nossas. Ils quens per stampa, grafica, redacziun e furniziun ston vegnir pagai gitg avon che la vendita porta fretgs. E far prezzis che cuvieran ils cuosts d'ediziun fuss utopic, strusch enaztgi che savess allura cumprar els. Mo per cletg havein era nus nossas relaziuns; uniuns, instituziuns, fondos ed organisaziuns che sustegnan nus tenor basegns. A tut quellas adressas less jeu admetter in sincer engraziament per il sustegn finanziel mo oravontut era per il moral.

Engraziament

Ni la Renania ni in'otra uniun ni organisaziun san mantener il romontsch. Quei savein mo nus tuts ensemen far enten viver il romontsch e perquei less jeu engraziar a tut quellas e quels che sustegnan gl'entir onn ora nossas stentas, a tuts che porschan maun cu igl ei da realisar lavurs ed a tut quels che portan bunas ideas ni dattan critica constructiva davart nossas ideas. Oravontut deton va miu engraziament a mes consuprastonts ed allas cuminonzas romontschas els divers vitgs che s'engaschan en lur temps liber per la caussa sco era als collaboraturs regionalis ed alla LR che fan quei professionalmein.

la presidenta: Vreni Caprez-Spreiter

Raport da la colavuratura a digl colavuratur regional

Suainter ple c'egn on da vacànza e igl post da colavuraziun regionala an Sutselva puspe occupo. L'antscheata da setember vainsa surprieu la lavur da promover igl lungaitg rumantsch an Sutselva. Egn grànda part da noss tains da lavur vainsa investieu par survagnir investa an noss tgomps da lavur.

Reclama a contacts

Egn post da promoziun da cultura a lungaitg sa betga easser efiziant, scha la si'existenza a purschida en betg ancunaschainta tier la gliued. Parquegl vainsa instrado difaraintas acziuns par far ataint a noss post. Par ca la nosssa lavur gartegi, eassan nus dependents da la bünaviglia a digl sustign da la populaziun. Quella sabasa oravàntut sen contacts parsunals.

Lavur linguistica a culturala

La lavur linguistica e la part la ple concreta a ple frequentata ca nus prastagn. Ella sacumpona digl SLING (Survetsch linguistic) a da l'elavuraziun da mieds da scola. Nus acumpagnagn ear retscheartgas da students davart la cultura an nossas vals.

Curs da rumantsch

Actualmein dat igl dus curs da rumantsch an Sutselva, egn par antscha-viders ad egn par avanzos. Agl curs d'avanzos s'apartizeschan an amprema lingia surmesters, mussadras a pardicàntas. Igl fanadur â gieu liac igl curs da rumantsch intensiv sen dus nivels.

Nossa fegnamira e, d'angrandir la purschida da curs da rumantsch. Egn problem ca satschainta an que conex an Sutselva e, c'igl e greav da catar parsunas c'en prùntas a c'ân betga ratanientschas da manar egn curs da rumantsch.

Angraztgamaint

Nus angraztgagn a tut quellas a quels ca s'angaschan an egna near l'otra furma pigl rumantsch. Egn cordial angraztgamaint ear a la suprastanza da la Renania ca nus sustigna an nosssa lavur. Graztga fetg ear agl parsunal da la LR c'â adegna egn'ureglia avierta par las nossas amparadas.

Andrea L. Rassel

*Per la collavuraziun regiunala:
Barbara Riedhauser*

Suprastanza

Parsura	Vreni Caprez-Spreiter
Viceparsura	Johann Clopath
Actuar	Peter Janki
Cassier	Hanspeter Meiler
AssessurAs	Anita Clopath
	Christ Casper Dolf
	Barbara Riedhauser
Suppleants	Carl Caflisch
	Leni Fontana
	Paul Frigg
	Magnasch Michael
Revisurs	Margreta Cadonau-Candrian
	Martin Cantieni
Delegai LR	suprastonts + suppleants
	Redactors:
Casa Paterna/La Punt:	Augustin Beeli
	Gion Risch Cantieni
Calender per mintga gi:	Paul Michael
	Manfred Veraguth
La Tschuetta:	Augustin Manetsch
	Sabina Caduff
	Annette Decurtins
	Christ Casper Dolf

6.5. Uniuin rumantscha da Surmeir

Radunanza generala

La 79avla radunanza generala dall'Uniuin rumantscha da Surmeir ò gia li igls 7 da zarcladour 2000 a Brinzauls. 27 commembras e commembers on do suatientscha all'invitaziun.

a) Commember d'onour

Igls 28 da mars 2000 ò ser Duri Loza, Salouf festivo igl 80avel natalezi. L'URS ò gratulo igl giubilar antras igl nominar commember d'onour. Ainten la laudatio da Rina Steier èn nias menziunos igls sies marets per lungatg e cultura. Oravantot las prestaziuns per la litteratura liturgica èn da valeta grondiosa. La nominaziun è er stada en act da reconciliaziun per en angaschamaint tg'è betg adegna nia rancunaschia. Lavour da pionier ò igl giubilar er presto cun stgaffier en'ortografia per promover l'avischinaziun tranter igls idioms.

Suprastanza

An 9 sedutas ò la suprastanza, alla quala fon part cun vouch consultativa er igl collaboratour regiunal, Reto Capeder e la delegada alla suprastanza dalla LR, Rina Steier, tracto durant igl onn da gestiun 2000/2001 igls affars dall'uniuin. Oravantot è la suprastanza s'occupada dallas incumbensas suandontas:

a) Paiamaints directs/cunvegna ANR

Anfignen igl onn 2000 nivan las 2 gasettas «Pagina da Surmeir» e «Casa Paterna/La Punt» an regress d'en paiamaint direct da radond 100 000.– fr. Chella contribuziun distribueida antras l'ANR sierava l'existenza. Agl giaveisch dall'ANR da distatger igls paiamaints directs dallas contribuziuns annualas e da paer or tals antras igl cantun Grischun, ò la regenza cantunala betg do suatientscha. Sa basond agl fatg tgi la Gasser SA ò an ples intervenziuns er pretandia paiamaints directs, ò igl cunsegl da fundaziun incarico ena cumischung tgi dueva s'occupar digl problem digls paiamaints directs.

Ainten la cumischung, ainten la quala l'URS è stada represchentada antras igl sies parsoura, èn neidas favorisadas dus propostas:

- dismetter igls paiamaints directs e dulzar igl domber da collaboratours ainten las regions correspondentas (integraziun dallas redacziuns existentas ainten l'ANR)
- paiamaint cunter prestaziun

dall'ANR decida definitivamaintg da midar igl sustign d'en paiamaint direct an en paiamaint cunter prestaziun:

Tenor cunvegna surpeglia l'ANR a parteir digl 1. da schaner 2001 an media set texts e fotografias per emda. Igl texts on d'aveir ena grondezza da mintgamai 80–100 lengias ed on da corresponder allas directivas schurnalisticas dall'ANR. L'ANR indemnescha las prestaziuns dall'URS (Pagina da Surmeir) cun ena somma aint igl rom d'anfignen ossa (ca. 100 000.– fr) Davart dall'URS ins ò annuztgia repeteidamaintg grondas resalvas anvers chesta cunvegna. Argumaints scu sperdita d'autonomia, dretg d'existenza, sminuaziun d'actualitad e.u.a. n'on pero gia nigina vigour.

La cunvegna è decideida per 2 onns.

b) Augmuint da pladimaint digl redacter PdS

Anfignen alla fegn 2000 era Peder Antona Baltermia pladia an piazza parziala da 80 % scu caporedacter dalla Pagina da Surmeir ed an piazza parziala da 20 % tar igl Radio rumantsch. Sen l'antschatta digl 2001 è igl contract da lavour tgi prevei ena piazza cumplagna nia revedia. Chesta midada porscha dasper en angaschamaint cumplagn per la gasetta jamnila er la pusebladad agl RR da stgaffeir ena piazza cumplagna per en correspondent pigl Grischun central.

c) L'URS sen internet

A parteir digl 2001 è l'URS da cattar sot l'adressa www.u-r-s.ch sen igl internet. Las adressas da e-mail èn urs@rumantsch.ch, reto.capeder@rumantsch.ch e pagina@bluewin.ch. La pagina preschentativa dall'URS è concepeida da Duri Denoth, coll. reg. LR, tgi è responsabel per las dumondas generalas d'informatica dalla LR.

d) Posiziun concernent la revisiun dalla constituziun cantunala

La suprastanza dall' Uniun rumantscha da Surmeir ò tracto igl sboz per la nova constituziun cantunala e sa fatschentada an spezial digl artetgel 3 (artitgel da linguas):

La suprastanza dall' Uniun rumantscha da Surmeir sustigna la proposta dalla Leia rumantscha per francar e sustignair migler igls lungatgs minoritars ainten la nova constituziun cantunala. La trilinguitad cantunala so neir mantigneida sulettamaintg schi la constituziun cantunala dat igls madems dretgs a tots treis lungatgs uffizials. La suprastanza dall'Uniun rumantscha da Surmeir è mademamaintg digl meini tg'igl cantun Grischun stoptga surpiglier duple responsablada per garanteir la trilinguitad aint igl cantun. Uscheia duessan igl cantun e las vischnancas, circuits e districts collaborar cu gl cantun an dumondas da lungatg per evitar uscheia tgi ena vischnanca, en circuit u district saptga simplamaintg decider e midar lungatg sainza risguard sen cultura e tradiziun.

En ulteriour passus è chel dallas set regiuns (art. 76). Stgaffond regiuns schi grondas pò chegl esser d'avantatg economic, ma betg or da vista digl lungatg. Anfignen oss pudeva igl lungatg d'en circuit u district pi pitschen esser rumantsch, perveia d'ena gronda maioritad rumantscha. Cun statueir regiuns grondas tgi cumpeglian alloura dus e per la regiun Alvra schizont tots treis lungatgs cantunals uffizials, stò ins tameir tg'igls lungatgs minoritaris nissan cumplagnamaintg sot las rodas dad en lungatg, pi probabel digl tudestg tgi tots son ed igl è da supponer tgi las instanzas da las regiuns faschessan sulettas tgunschamaintg nign sforzs supplementars per manigneir e promover la bilinguitad, resp. trilinguitad.

e) Vocabulari surmiran sen disketta u cd-rom

L'URS ò intervignia repeteidamaintg tar la cumischung per meds d'instrucziun digl cantun Grischun per realisar ena versiun digl vocabulari surmiran sen disketta. A caschung dalla sia seduta digls 20-03-01 ò la suprastanza dall'URS piglia la suandonta posiziun per mangs digl cantun:

- L'URS è pronta da colaborar cun la tgesa per meds d'instrucziun
- L'URS è pronta da metter an disposiziun en tschert daner per gidar finanztgier igl vocabulari surmiran sen disketta
- L'URS è er ancltega da surpiglier igls dretgs digl cantun e da realisar la disketta an atgna reschia, sch'igls costs e la realisaziun da tals stattan ainten en rom surpurtabel per l'uniun. Igls 16 da matg 2001 ò gia li l'amprema scuntrada cun igls responsabels cantunals e chellas cuntinuaron ved aton. Dantant stò neir intercurria igl interess er davart dallas otras uniuns regionalas scu er la dumonda digls costs cun offertas concretas.

Ediziuns

a) Pagina da Surmeir

La Pagina da Surmeir cumpara igl 2001 an sia 55avla annada. Igl domber d'abunentAs monta actualmaintg a 1715. Igl prietsch d'abunamaint pigl 2001 è fixo sen 79.– fr. Cun la midada digl sustign direct an en sustign cunter paiamaint è la collaboraziun cun l'ANR neida intensivada. L'URS ò da far pigl futur tot igls sforzs pussebels per stgaffair maseiras tgi siereschan autonomeia ed independenza dalla Pagina da Surmeir.

b) Sulom surmiran

Igl noss organ annual, igl «Sulom surmiran» è cumparia igl 2001 an sia 10. ediziun. Per la part redacziunala èn responsabels: Rina Steier, dr. Erica Lozza Pasquier e Reto Capeder. La part principala digl Sulom surmiran 2001 è stada reservada cun ena gronda part agl tetel principal «Igl gôt» tgi monta schurmetg per carstgang ed animal, recreaziun, dimora per streias e rachints e.u.a. Da nov cuntigna igl Sulom surmiran ena rubrica «Biografias». Uscheia èn neidas purtretadas 3 persungas tgi veivan ainten la nossa regiun. Igl curs da screiver da Radons mossa er amprens fretgs, publicitgias ainten chest Sulom surmiran.

Sustigns

La suprastanza dall'URS vign confrontada regularmaintg cun dumondas per sustign per occurrenzas da tot gener. Durant igl davos onn da gestiun èn nias deliberos igls suandonts sustigns:

- Teater rumantsch Passio Nova 2000.–
- Festival da film rumantsch 1000.–
- Curs da rumantsch (turissem) 1000.–
- Uniun da musica chantunala 500.–
- Pro Juventute (pass da vacanzas) 500.–
- Chor viril Riom-Parsonz 500.–
- Tribuna sursetra (teater) 500.–
- Claudia Cadruvi (edizium an rg) 300.–
- Uniun da catscheders cantunala 200.–

Undrientscha

La stad 2000 è Rudi Netzer, inspector da scola, Savognin, ia an pensiun. Igl angaschamaint da Rudi Netzer per la promoziun e pigl mantignamaint digl rumantsch marena gronda rancunaschientscha. Scu anteriour president dalla noss'uniun, scu suprastant dalla Leia rumantscha, pero er scu comember dalla cumischung cantunala per meds d'instrucziun ò el presto consequentamaintg lavour da valeta. Angraztg fitg.

Commemoraziun

L'URS sa regorda chest onn er da Gion Duno Simeon, president d'onour dall'URS, tgi ò luvro e sacrificgia bler taimp per l'URS scu president, redacter, scribent e cumponist.

Angraztgamaint

An nom dall'URS angraztga. Oravantot allas commemoras ed agls comembers dalla suprastanza per l'ampernevla collaboraziun. En angraztg fitg agl collaboratour regional, alla redacziun dalla Pagina da Surmeir cugls sies collaboratours ed er agl persunal da biro, scu er a tots incaricos e simpatizants dall'URS tgi sustignan an ena moda u l'otra igl mantignamaint e la promoziun digl noss lungatg-mamma.

Igl president: Corsin Farrér

Rapport annual digl collaboratour regional 2000/2001

La tematica dalla Scuntrada 2000 cun igl motto «An muvimaint» totga franc bagn la nota per mussar tg'igl rumantsch, ma er igls Rumantschs e las Rumantschas sezzas sa cattan ainten en muvimaint prest furious, noua tg'ins

pudess bunamaintg exprimer igl giaveisch: angal schi gess en po pi plang. Uscheia painsa allas midadas enormas tgi sa dattan segl sectour da scola, allas discussiuns actualas pertutgont la votaziun digls 10 da zarcladour 01, tgi regla igl adiever digl rumantsch sen plang cantunal, alla voluntad digls RumantschAs da leir ansomma s'uneir e da promover ena schientscha rumantscha viveida. Differentas tgossas pretendan tenor igl mies manager da far igl pass tenor la tgomma, eir zap per zap er cun la dumonda digl rumantsch grischun e la sia introducziun an scola per sierar igl avigneir digl rumantsch ansomma.

Curtamaintg èn pêr patratgs dalla mia lavour.

Instituziun dalla conferenza rumantscha

Igl angaschamaint per reactivar la conferenza rumantscha è sa paea ed igls 30 da november è neida statueida danovamaintg la conferenza rumantscha tgi cumpeglia Surmeir e Schons e porta oz igl nom: Conferenza rumantscha Grischun central. La fegnameira dalla conferenza rumantscha è bagn chella da promover e da mantigneir igl lungatg rumantsch an scola. A caschung d'ena ampresa scuntrada a Casti, igls 3 da matg ò la magistraglia gia caschung da metter accents pertutgont lour giaveischs e propostas tranter ortografia, sintaxa e translaziun. La suprastanza dalla conferenza vign ad evaluar las dumondas resp. propostas, e porscher curs agl avigneir tenor chels giaveischs. Ansemen cun la conferenza rumantscha duess er neir stgaffia en post didactic, noua tgi la magistraglia pò purtar e sa sarveir da texts e lavours gio preparadas per l'instrucziun da scola. La conferenza rumantscha duess pero er esser en forum da discussiun anvers igl cantun ansemen cun las otras conferenzas rumantschas.

Sling – Sarvetsch linguistic

Siva digl 1996 exista en sarvetsch linguistic sustignia digl cantun per tottas uniuns regionalas. Digl cantun anor, ins ò lia restructurar igl antier sarvetsch linguistic tgi procura translaziuns pigls cumegns, per instituziuns, per la baselgia, uniuns ed organisaziuns, ma er per privats. A parteir digl schaner 2001 è chel sarvetsch an mang dalla Leia rumantscha tgi coordinescha totta lavour. Las translaziuns sezzas vignan fatgas anavant ainten las regiuns e dadas anavant siva alla LR tgi fò alloura er giu chint cuagl cantun. Ins chinta cuagl taimp da metter tot chel sarvetsch sen internet, uscheia tgi mintgign pò sa sarveir scu tg'el vot. Dasper igl sarvetsch lingusistic procura igl collaboratour regiunal er translaziuns u per part er correcturas per La Quotidiana. Igl scopo digl sarvetsch linguistic è naturalmaintg er chel da metter an disposiziun blers texts. Pero duess el er intimar da screiver er sez per betg surlascher chel pensum angal a 3–4 persungas.

Curs da rumantsch

Igl onn scadut on gia li 6 differents curs da rumantsch a Casti e Savognin cun 34 participants. An collaboraziun cun l'uniun turistica da Savognin èn

nias organisos er igls curs da rumantsch da stad, manos da Rina Steier e Petra Uffer.

Scuntrada e furmaziun Surmeir e Grischun central

Siva digl avost 2000 exista ena collaboraziun tranter la Scuntrada e furmaziun Surmeir e tala dalla Corporaziun regiunala digl Grischun central. Igl eco sen la publicaziun da differents curs è sto grond, an spezial pigls curs d'engles. Organisos da l'egna u l'otra organisaziun on gia li:

- 9 curs d'engles a Savognin, Lai e Churwalda cun 93 participants;
- 7 curs d'internet ad Alvagni, Filisour, Lai, Savognin cun 77 participants;
- 6 curs da rumantsch surmiran a Savognin e Casti cun 34 participants;
- 2 curs da taliang per RumantschAs a Savognin cun 19 participants;
- 1 dieta per planisaziun persunala e professiunala a Lai, 16 participants;
- 1 curs da canzlists rumantschs a Casti cun 10 participants;
- 1 curs da screiver a Radons cun 10 participants;
- 1 Curs da rg – introducziun da basa a Savognin cun 9 participants;
- 4 referats, tgi on gia li a Surava, Casti, Surava e Lai.

Scu collaboratour regional sung ia responsabel an amprema lengia per tot igls curs e las occurrenzas tgi vignan realisadas per rumantsch. Ins vei pero tgi per tschertas tematicas u er per tscherts referats d'interess general, ègl grev da catter en referent ed uscheia er da realisar tals an rumantsch. Igl mies intent è chel, da saveir organisar mintg'onn aglmanc en referat rumantsch.

Teater

Chest onn è nia preschento a Lai igl gi liber «Duno da Vaz», ed igl settember ò gia li er a Lai la Biennale 2000 sot la batgetta da Lina Frei-Baselgia. Las dus gruppas regiunalas sa preparan danovamaintg per en teater, igl Teater Val Alvra per ve d'aton e la Tribuna sursetra per igl mars/avregl 2002.

Las ulteriouras preschentaziuns da teater durant igl onn (6) vignan fatgas an spezial dallas uniuns da giuventetna u da chors dalla regiun tgi sa er dattan totta fadeia per porscher belas seirada da recreaziun.

Ediziuns

- An amprema lengia lessa menziunar igl codesch da «Las praulas», en'ediziun tgi ò fatg grond plascheir a pitschen e grond ed è en'ediziun tgi è neida realisada da tottas 5 uniuns regiunalas dalla Leia rumantscha.
- Plaschevlamaintg è cumpareida er la sagonda ediziun digl «Vocabulari da Surmeir», damai tgi l'amprema ediziun è stada vandeida an terma da mianc en onn. Igl mument stainsa an tractativas cuagl cantun per realisar igl vocabulari sen disketta.
- Cumparia è er igl codesch «Amfibis», en codesch dall'URG – e ved aton cumpara scu proxim codesch da chella seria chel digls «Utschels».

- Igl november passo è cumparia en dc «En safir» digl chor viril da Riom-Parsonz-Cunter.
- Cumpareir per l'antschatta digl onn da scola duess igl codesch da lungatg pigl scalem real e secundar, edia digl cantun.
- A cumpareir vign en ulteriour codesch per scolars «Igl tgang verd», ena tematica criminala, edia dalla Leia rumantscha.
- Sen basa privata ò ser Duri Loza edia igl codeschet «Poesias» e Gion Peder Thöni l'istorgia digls «Caputschigns a Salouf».

An strèt看 connex cun las ediziuns stat naturalmaintg er la vendita da talas e cò lessa menziunar ed angraztger an spezial alla magistraglia tgi geida a derasar las ediziuns aint igl noss intschess surmiran.

Acziuns u lavours spezialas

Ansemen cun la prelecziun an scoligna e scola primara è nia realiso ena concorrenza da malager, vot deir, betg agl senn d'ena rangaziun, mabagn agl senn tgi mintgign survigna en pitschen regal an furma da codesch u cassetta.

Angraztgamaint

Concludond angraztga a tottas chellas ed a tots chels tgi mantignan e promovon igl noss lungatg e la nossa cultura. Gist an vista alla votaziun digls 10 da zarcladour ègl impurtant tgi nous vegian ena tenuta positiva e scheian «Ea» alla lescha digls dretgs politics per demonstrar la nossa voluntad dad eir en pass anavant vers en'unitad rumantscha.

Igl collaboratour regional: Reto Capeder

Suprastanza

President	Corsin Farrér, Stierva
Vicepresidenta ed actuara	Ida Fravi-Baselgia, Lantsch
Cassier	Martegn Caspar, Riom
AssessurAs	Daniela Cina, Tinizong Filip Dosch, Cunter Pia Plaz, Savognin
Delegà da la Meirana	Gion Capeder, Casti
Revisurs da quint	Gregor Spinass, Sur Joachim Wasescha, Savognin
Pagina da Surmeir	Peder Antona Baltermia, Salouf
Sulom surmiran	Reto Capeder, Savognin Erika Lozza, Lucerna Rina Steier, Savognin

6.6. Uniun da scripturas e scripturs rumantschs

L'onn 2001 è stà in onn da grondas midadas organisatorias e structuralas per l'Uniun da scripturas e scripturs. Duas tematicas èn stadas centralas per la lavur en suprastanza: sviluppar ina furma da manaschi effizienta e garantir la cuntinuitad da lavur per nossa uniun.

La suprastanza da la USR sa cumponiva a l'entschatta da l'onn 2001 da Mevina Puorger (presidenta), Erica Lozza (assessura) e Madlaina Rauch (assessura). Luzian Spescha (assessor) e Benedetto Vigne (cassier) avevan gia sa retratg a la davosa seduta da suprastanza da l'onn precedent, ils 2 da december 2000. Ils 15 da mars 2001 han demissionà er las trais suprastantas Mevina Puorger (presidenta) e las assessuras Erica Lozza e Madlaina Rauch. La radunanza generala da la USR ha gì lieu ils 31 da mars 2001 a Cuira. La radunanza generala ha incumbensà ina grupp da lavur interimistica consistenta da Clo Duri Bezzola, Fabiola Carigiet e Giovanni Netzer da (1) tschertgar ina nova suprastanza per la USR e da proponer quella a chaschun d'ina radunanza generala extraordinaria per la fin da la stad 2001 e da (2) chattar ina nova redacziun per la Litteratura 24, suenter che Mevina Puorger aveva demissionà era sco redactura. Sco delegads a la radunanza da la Lia rumantscha èn vegnids elegids Linard Bardill (per Peder Cadotsch) ed Aita Dermont-Stupan (per Flurin Spescha). Rico Tambornino è vegnì elegì sco nov revisur da quint (per Peder Cadotsch). Il comité dals Dis da litteratura, che cumpiglia Anita Simeon, Guadench Dazzi, Claudio Spescha e Linus Berther, è vegnì incumbensà da cuntinuar cun las preparativas per ils 11avel Dis da litteratura. Benedetto Vigne è sa declerà pront dad assister anc ad ina ediziun dals Dis. Sco nova commembra da la USR è vegnida elegida Leontina Lergier-Caviezel da Puntraschigna.

Ils 20 d'october 2001 ha gì lieu a Cuira la radunanza generala extraordinaria. La radunanza generala extraordinaria ha elegì sin proposta da la grupp da lavur ina nova suprastanza che sa cumpona da Giovanni Netzer (president), Clo Duri Bezzola (assessor) e Fabiola Carigiet (assessura). La radunanza generala ha decidì da restructurar l'administraziun da l'uniun: (1) la suprastanza cumpiglia danovamain mo pli trais commembers; (2) la lavur administrativa vegn surdada ad in secretariat; (3) questa restructuraziun vala per in temp d'emprova da dus onns. La Litteratura 24, deditgada a Flurin Spescha, n'ha betg pudì vegnir realisada durant l'onn 2001. Clo Duri Bezzola ha surpiglià la redacziun da la proxima Litteratura che duess cumparair per ils 12avel Dis da litteratura a Domat l'onn 2002. Benedetto Vigne maina la cassa da la USR fin la fin da l'onn 2001.

Dals 9–11 da november han gì lieu a Domat ils 11avel Dis da litteratura che han danovamain attratg in vast public. Ils 16 da november ha noss commember Vic Hendry retschet il premi da cultura grischun.

La USR è vinavant preschenta cun ina pagina d'infurmaziun en l'internet, ch'è vegnida tgirada da Benedetto Vigne e che sa chatta sut l'adressa *www.usrum.ch*.

Il president: Giovanni Netzer

Ils Dis da Litteratura 2001

Ils dis da Litteratura 2001 èn vegnids dominads da la parada musicala PRI-SAS – REPRISAS – SURPRISAS da sonda saira, ina producziun enromanta, deditgada al tema principal da questa ediziun: TRANS – in chavazzin che stat per translaziun, transformaziun ... ed en quest cas concret forsa er per transpiraziun. Ina buna impressiun da la sairada dat er l'artitgel da Peider Andri Parli, cumparì en La Quotidiana dals 12 da november 2001 sut il titel significativ «cool & sexy».

Il successun da quella sairada na duai dentant betg laschar emblidar, ch'ìls Dis han gi ina atmosfera stimulanta ed intgantanta er durant las occurrenz diurnas. Menziunada saja per exempel la baterlada dicursiva da dumengia bunura ch'ha tractà er ella la translaziun; menziunà saja er il «fil rouge» da quest'onni, la preschentaziun dal TRANSTEXT, in experiment da stafetta translatorica sin internet.

Da las prelecziuns regularas regordainsa qua quellas duas ch'han er gist figurà sco vernissascha da novas ediziuns: Il «Monolog per Anastasia» lyric-biling da Leta Semadeni e la «Frenzi» irritanta da Silvio Camenisch. E last but not least figurescha la concorrenza PREMI TERM BEL cun il solit disput giuroric, ch'ha ina giada dapli – e per fortuna er quest onni – gi in pèr muments dispitabels, e ch'ha lura manà dumengia a la nundispitada premiazun dal text «Helga» dad Ursina Guldemund-Netzer. Il segund premi è i a las «Coga colonnas» dad Eva Riedi.

Igl è gia capità en l'istorgia dals Dis che l'avertura e la finiziun han mintgamaì marcà ils hailaits. Quest'onni dentant èn avertura e finiziun ids in pau a perder davos la straglich da la sonda saira. Ma strusch ord motivs da qualitat: Venderdi saira han la poeta croata-svizra Dragica Rajcic e ses moderatur Stascha Bader intgantà il public cun ina talk-show improvisada, ma tant pli captivanta e revelanta. GIAST DA SURPRAISA, respectiv giastas eran las trais acturas-chantantas RACHEL MATTER, OLGA TUCEK e BETTINA TUOR, ch'han preschentà en ina prelecziun musicantica-scenica ils famus «Vagina Monologues», in toc da teater contemporan oriund da New York, laschond enavos, sco previs, in public perplex e detg polarisà. Ma tuttina betg uschè nausch, ch'ìl comité fiss restà privà da sias perspectivas: Ils 12avel DIS DA LITTERATURA han lieu dals 8 als 10 da november 2002, sco adina a la halla TIRCAL a DOMAT.

<i>Public relations</i>	<i>Il comité d'organisaziun</i>
<i>Public relations</i>	<i>Anita Simeon</i>
<i>Program</i>	<i>Benedetto Vigne</i>
<i>Premi Term Bel</i>	<i>Guadench Dazzi</i>
<i>Biro Sur Place</i>	<i>Claudio Spescha</i>
	<i>Linus Berther</i>

Suprastanza

PresidentA:	Mevina Puorger (15-3-2001) Giovanni Netzer, Savognin (nov a partir da l'1-4-2001)
Cassier	Benedetto Vigne, Turitg
AssessurAs:	Erica Lozza, Lucerna (03.2001) Madlaina Rauch, Sent (03.2001) Clo Duri Bezzola, Turitg (nov a partir da l'1-4-2001) Fabiola Carigiet, Berna (nov a partir da l'1-4-2001)
Revisur da quint	Rico Tambornino
Redacziun «Litteratura»	Mevina Puorger, Turitg (15-3-2001) vacant

6.7. Cuminanza rumantscha da radio e televisiun

I. Gremis da la CRR

La *radunanza generala 2001* ha gì lieu tenor turnus en l'Engiadina e quai per l'emprima giada a Ftan. Ella è stada preparada excellent cun agid da las forzas localas ed ha gì ina buna frequenza. Sper las tractandas ordinarias ha Chasper Stupan dà in sguard sin sia fritgaivla activitad directoriala da 17 onns El ha pudì racoltar spontana renconuschientscha persuerter. Dr. Bernard Cathomas ha prendì la chaschun per cuortamain sa preschentar sco novelegì directur. Il premi da la CRR è vegnì surdà a chaschun da questa radunanza generala a Curò Mani (laudatio Joachim Wasescha) ed a la Musica da giuvenils da l'Engiadina Bassa (laudatio Curdin Brunold). Detagls guarda protocol.

Per absolver las incumbensas statutaricas e reglamentaras ha il *directori* salvà 3 sedutas durant quest onn e la *suprastanza* la fin da l'onn sia seduta usitada, entant ch' il *cussegl regiunal* è sa radunà 4 giadas. Sper las tractandas ordinarias èn a l'entschatta da l'onn da rapport la midada da direcziun e la posiziun envers il project da revisiun da la lescha federala stadas preponderantas, alura las finzas sin basa federala e regiunala ed il project per in nov bajetg. Da gronda impurtanza èn tar questas sedutas adina las orientaziuns ed ils discurs directs cun il directur general *Armin Walpen* che demussa gronda chapientscha per noss basegns.

Il *cussegl dal public* rapporta da sia activitad separadamain en quest rapport annual. La *giuria dal premi Cristal* è vegnida elegida per ina nova perioda. Mastral Martin Quinter (president), Corina Casanova e Jon Nuotclà èn vegnids confermads en lur uffizi, entant che las commembras demissiunantas Claudia Willy e Anita Simeon èn vegnidas relaschadas cun engraziament e substituidas da Milena Feuerstein e Marco Guetg (detagls guarda rapport separà).

Il dumber da *commembers* da la CRR per la fin da 2001 munta sin 751, quai che munta in creschament da 35 personas.

II. Lavur CRR/RTR

La lavur da noss meds rumantschs da radio e televisiun (RTR) è stada era l'onn da rapport seriusa e professiunala. Las emissiuns rumantschas giaudan respect e renconuschientscha tar il pievel rumantsch e sur ils cunfins da noss linguatg ora e contribueschan quat ras grondamain al servetsch public da la SRG SRR idée suisse. Gist en la fasa politica actuala, nua ch'ina revisiun da la basa legala svizra stat en discussiun, è il servetsch rumantsch,

che na fiss betg pussaivel senza il sustegn solidaric dal maun public ord las taxas da concessiun, da gronda impurtanza. Quai sustegn sa giustifitgescha surtut entras il fatg che televisiun e radio rumantsch è il meglier garant per la survivenza da noss linguatg periclità. Nossas collavuraturas e noss collavuratur èn dublamain dumandads, numnadamain per lavurs en in linguatg rumantsch da qualitad e schurnalisticamain professunalas. Ultra da las emissiuns quotidianas e emnilas ha la RTR arranschà ensemen cun nossa societad purtadra CRR en divers lieus dal chantun occurenzas da radio e televisiun publicas che han chattà viv interess era tar in public linguisticamain maschadà. Plinavant èn ovras da nossa chasa vegnidas peschentadas e par part era premiadas sin terren svizzer e schizunt internaziunal. Quai dat perditga da la qualitad dals products e dal spiert avert che regia e che nus vulain promover era envers autras culturas, senza bandunar u smesar nossa atgna identitad rumantscha.

Nossas collavuraturas e noss collavuratur meritan per lur excellents servetschs, betg il davos era quels prestads nunspectacularmain mintga di, in grond engraziament.

III. Persunalias

In eveniment da tempra speziala è stada la midada dal directur *da Chasper Stupan tar Bernard Cathomas*

che ha gi lieu l'entschatta da settember 2001. Partenza ed entschatta èn stadas preparadas dals pertutgads optimalmain ed han prendì in empernaivel decurs. Diversas occurenzas en quest connex, documentadas era publicamain en la pressa, han mussà che nus avain prendì navidas cumià da Chasper suenter 17 onns fidaivel servetsch da directur ed avain cun plaschair fatg bainvegni a Bernard. La cuntinuaziun dal servetsch irreproschabel da noss meds avant, durant e suenter la midada dat perditga da las qualitads d'omadus ed onurescha ensemen cun els era noss personal. Cun la nomina da Theo Haas sco substitut dal directur ha il directori procurà en il senn dal reglament da gestiun per la necessaria represchentanza dal directur en ils secturs generals, entant ch'ils manaders da program substitueschan il directur en dumondas da program da radio e televisiun.

In'ulteriura midada tar la CRR pertutga noss secretariat: Nossa cumprovada secretaria Corina Luck ha surpiglà cun l'entschatta da 2001 ina nova incumbensa administrativa tar nossa televisiun rumantscha, per uschia avair dapli temp parzial per ina scolaziun supplementara. Nus engraziain ad ella per sia excellenta ed engaschada lavur e per la prontadad dad introducir sia successura en temp parzial, dunna Erna Casal-à Porta, oriunda da Ftan e domiciliada a Schiers.

IV. Nov bajetg per radio e televisiun?

Encoschentamain dovra noss radio urgentamain dapli spazi. Gia dapi ingins onns han ins tschertgà ina schliaziun cun extender il bajetg dad oz.

Quai n'è betg stà pussaivel sut condiziuns e per in pretsch che la SRG, che è proprietaria dal bajetg, ha la finala pudì responsar. Ussa persequitain nus ina nova idea che correspunda ad in vegl desiderat da nossa vart, numnadamain dad eriger in bajetg nov per radio e televisiun sut in tetg. Ins è en empermettentas contractivas ed i na para dal tuttafatg betg sclaus ch'ina realisaziun fiss pussaivla entaifer ils proxims onns. Damai che nus lavurain en stretg e bun contact cun las conpurtadras da la SRG, numnadamain cun la secziun dal radio della Svizzera italiana (RTSI) e cun l'organisaziun dal radio regional da la Svizra orientala (ORG) fissi ideal, sch'ins pudess realisar ina chasa da meds electronics SRG SSR idée suisse.

V. Collavuraziun en ils gremis da DRS e SRG SSR idée suisse e DRS

Ensemen cun las trais autras societads regionalas da linguatg tudestg, franzos e talian è la CRR purtadra da la *societad naziunala SRG SSR idée suisse*, nua ch'il president è ex officio commember da la giunta ed il directur dal gremi executori. Sin questa palanca essan nus s'occupads sper las normalias (tranter auter budget cun repartiziun da las entradas sin las singulas societads e per ils divers projects) cun dumondas e problems che pertutgan la structura (posiziun en princip positiva envers il project da revisiun da la lescha federala da radio e televisiun), finanzials (taxas da concessiun che nus stuain auzar per egualisar il manco ord la renunzia sin taxas da concessiun per persunas cun supplement social a l'AVS) e da persunal (politica da cader suentar il nov contract collectiv da lavur). Per la CRR èsi da gronda muntada da pudair conceder cun medema paisa sco las autras societads en tuttas dumondas naziunalas d'impurtanza. Questa structura federalistica da la SRG duai survivor era en ina futura revisiun da la lescha! Entras la televisiun rumantscha essan nus colliads era cun la *societad regiunala DRS*, quai che dat a la CRR il dretg sin in *Commember dal Cussegl Regiunal DRS*, sin ina partizipaziun a la *Conferenza da presidents DRS* (omadus mandats vegnan exequids dal president CRR) e sin 2 *commembers dal cussegl dal public DRS* (exequids da Natalia Gliott e da Schimun Lemm, che fa part da la respectiva giunta). En quests gremis avain nus la pussaivladad (da la quala nus avain era l'onni da rapport fatg stediain adiever) da collavurar, tgirar contacts e magari trair nizzaivlas consequenzas per nossa societad.

Concludend poss jau constatar che l'onni da rapport merita en tuts grads ina buna nota.

*Per il directori ed il Cussegl regiunal CRR:
Luregn Mathias Cavetty*

Suprastanza

President

Vicepresident

Assessurs

Dr. Luregn Mathias Cavelt, Cuir/Schluein

Remo Godly, Cuir/Zernez

Duri Bezzola, Scuol

(numnà dal Cussegl federal)

Armin Walpen, directur general da la SSR

(ex officio)

Martin Quinter, Mustér

6.8. Uniun da las Rumantschas e dals Rumantschs en la Bassa

Rapport annual 2001

Er sch'ìl dumber da personas che discurran rumantsch sa sminuescha, viva l'URB sco lieu da scuntrada per quels Rumantschs en la Bassa che sa sentan vairamain attaschads a lur lingua materna. La finamira d'entupar tut quels n'è betg anc cuntan-schida, ma nus essan sin buna via!

Radunanza annuala 2001

Quella ha gì lieu ils 28 d'avrigl a Zug. In bel dumber da personas èn stadas pre-schentas a la scuntrada dals Rumantschs en la Bassa. Per la l'emprima giada èn er commembers singuls vegnids envidads persunalmain.

Ils chors rumantschs giogan ina rolla impurtanta en la vita culturala da las uniuns. Perquai han il preschents concedì a la Cuminanza dals chors rumantschs, – chors virils da Berna, Lucerna, Turitg e Zug –, in sustegn finanziel per lur project en favur dal futur dal chant rumantsch.

En la part tematica ha Linus Bühler preschentà il project ch'el e Jacinta Candinan han realisà a la scola chantunala da Zug. Scholars e scolaras che s'interessan per la lingua rumantscha han fatg films rumantschs.

Suenter gentar ha Marianna Blöchlinger prelegì or dal cudesch da Claudia Cadruvi, «Pulmex e maionesa».

Lavur èn suprastanza

La suprastanza è sa radunada trais giadas a Turitg. Durant la stad ha ella surtut lavurà vi da projects. Cun gronda satisfacziun avain nus pudì envidar ils 24 da november 2001 noss commembers a Lucerna ad in Inscunter cultural sut l'aspect da la pressa rumantscha sco mantegniment da noss linguatg.

Cun trais «Fegliets» ha ella fatg attent ils commembers ad occurrenz, publicaziuns da cudeschs, CD e.u.v. ed infurmà davart sia lavur. Quest «Fegliet» che vegn a survegnir bainprest in num, duess daventar in lieu da stgomi d'ideas per nossa glieud.

Commembers

Il dumber dals commembers e da las commembras è s'augmentà passa 60 personas. Ellas vegnan surtut da la Svizra tudestga: 40 % dal chantun Turitg, 23 % da la Svizra orientala, mintgamai 16 % da la regiun da Berna e da la Svizra interna. Be 6 % vivan en Romandia u en il Tessin.

Las uniuns grischunas, rumantschas, chors, figureschan sco commembers collectivs. Lur interess per la chaussa rumantscha sa mussa en ina discreta

participaziun a las radunanzas annualas ed ad autras occurrenzas. L'URB viva grazia a las persunas che s'engaschan independentamain per (lur) gruppaziuns tradiziunalas.

L'URB bainbaud cun atgna pagina d'internet

La Pro Raetia ha dà a nus la pussaivladad d'avrir ina fanestra en lur «chasa». Noss spezialists èn vi da la lavur.

Contacts cun autras organisaziuns

Ils contacts cun uniuns en la Bassa, la Lia rumantscha, la Pro Raetia e la Quarta Lingua èn stads intensivs. Ina stretga collavuraziun tranter las organisaziuns en la Bassa ed er en Grischun è necessaria per pudair coordinar las forzas.

Nossa lavur en favur dal rumantsch en la Bassa è mo pussaivla grazia al grond sustegn – na be finanziel – da vart da la Lia rumantscha, da ses secretariat, da la suprastanza e da tut las uniuns affiliadas. A tut quels e quellas in cordial grazia fitg.

La presidenta: Cilgia Vital

Suprastanza

Presidenta	Cilgia Vital, Goldach SG
Vicepresident	Clau Derungs, Malters LU
Actuara	Erica Vonmoos, Turitg
Cassiera	Lidia Deuber-Casutt, Hünenberg ZG
Assessurs	Jachen Sarott, Chesalles-sur-Moudon VD Sigisbert Lutz, Berna
Revisurs da quint	Adalgott Berther, Dallenwil NW Werner Holderegger, Wil SG
DelegadAs	Cilgia Vital, Goldach Clau Derungs, Malters Erica Vonmoos, Turitg Sigisbert Lutz, Berna

6.9. Giuventetgna Rumantscha

L'onn 2001 è stà marcà dal project grond «Viver e far vibrar» che ans ha accompagnà durant l'entir onn. Il festival da films ed ils inscunters internaziunals eran dasperas dus puncts che han procurà puspè per in onn multifar da la GiuvRu.

Radunanza generala

Il 20-01-2001 ha gì lieu la radunanza generala da la GiuvRu a Bravuogn. Il punct impurtant era franc l'elecziun d'in nov president u d'ina nova presidenta.

Armin Duff, Sumvitg, è vegnì elegì unanimamain sco nov president. *Martin Malgiaritta, Müstair*, è medemamain vegnì elegì sco nov cassier. Ils consuprastants èn sa mess danovamain a disposiziun per il proxim onn.

La suprastanza ha engrazià cordialmain ad *Erwin Huonder, Alvaschagn/Samedan*, per tut sia lavur prestada sco president en favur da la GiuvRu ils davos quatter onns. La suprastanza è er fitg engraziaivla che *Erwin Huonder* stat vinavant a disposiziun per dumondas e per lavurs specificas da project.

Seminari da Pasca KYKY da la GCEE dals 7-04-2001 fin ils 13-04-2001

Passa 150 giuvenils da l'entira Europa han passentà ensemen in'emna a Kosice, la segund gronda citad da la Slovachia. Da la GiuvRu era preschenta ina delegaziun da 7 persunas, *Johann Tscharner, Annatina Dermont, Oliver Nyffeler, Martin Cantieni, Dario Klaiss, Curdin Fliri e Chatrina Josty*. Suentar in'excursiun tras la citad han ils participants pudì lavurar en differents workshops cun temas spezials. Durant quell'emna è era vegnì discutà bler en connex cun l'Europa e l'identitad europeica. Auters temas da discussiun eran ils linguatgs ed er ils differents systems da scola. Cun cor grev ed in cudeschet plain adressas han ils participants suenter in'emna prendì cumià dals novs amis e dal pajais novenconuschent.

Alive and Rocking, Viver e far vibrar, Beò is Beòthail dals 21 da fanadur fin ils 5 d'avust 2001

A la Scuntrada 2000 a Samedan ha il British Council tras la directura Caroline Morrissey prendì si contact cun la GiuvRu per realisar l'onn 2001 in project ch'i n'ha anc mai dà en tal gener. Giuvens musicists rumantschs s'entaupan duas emnas cun collegas da la Scozia e da l'Irlanda che discurren gaelic e fan ensemen musica. Natiralmain è la GiuvRu stada fieuv e flomma per quest project. Erwin Huonder è sa declerà pront da surpigliar l'organisaziun da la vart rumantscha. Cun agid da la Lia rumantscha e da la Columba Initiative en Scozia ed Irlanda è il project alura vegnì realisà.

Ils musicists èn partids en chautschas curtas cunter l'Isle of Skye. Igl è dentant sa mussà spert ch'igl è magari fraid en Scozia er durant la stad. Quai èn stadas premissas idealas per star en ils locals d'emproma e per exercitar. Suenter in'emna han ils musicists lura dà in emprim concert avant 60 persunas. Il proxim di è l'entira gruppa sa dischlocada en Svizra, v.d. a Laax per er dar là in concert e registrar quel per in disc cumpact. Passa 800 persunas han giudì il concert che ha gì in resun enorm positiv.

Ma il project n'è betg stà a fin. Il product, il DC è vegni battegià e preschentà il december 2001 a Belfast ed a Cuira cun mintgamai in concert. A Cuira eran preschentas passa 300 persunas.

Per concluder pon ins dir che l'entir project è stà in grond success. Numerus politichers e musicists han dà in patronadi al project, tranter auter er *Ian Anderson*, chantadur da la gruppa Jethro Tull, e *Linard Bardill*. Il mentur, *Robert Grossmann*, *Pasqual*, ha ensemen cun ses collegas scots manà la part musicala. La Rumantschia è stada represchentada da: *Bianca Mayer*, *Scuol*; *Jan Sedlacek*, *Sent*; *Flurin Vital*, *Ardez*; *Ramun Knapp*, *Scuol*; *Erwin Huonder*, *Alvaschagn/Samedan*; *Rolf Caflisch*, *Trin*; *Roman Caprez*, *Trin*; *Rilana Cadruvi*, *Schluain*; *Gion Soliva*, *Sedrun*, e *Pascal Gamboni*, *Sedrun*.

In grond engraziament merita cunzunt il British Council cun tut ses collavuratur e tut sias collavuraturas che han prestà ina stupenta lavur che ha manà il project ad in success, ensemen cun la GiuRu e las autras instituziuns involvidas.

Per ulteriuras infurmaziuns pon ins visitar la homepage www.aliveandrocking.org – là pon ins er pustar il DC «Cara».

Festival da film rumantsch ils 24 ed ils 25 d'avust 2001 ad Uors/Lumnezia

Gia per la segunda giada ha gì lieu il festival da film rumantsch organisà da Movie Encarden e da la GiuRu. La giuventetgna da Suraua ha procurà per l'organisaziun sin il lieu ad Uors. Positiv è franc era stà il grond interess dal public sco era da las medias. Il festival da film ha cuzzà dus dis, venderdi saira e sonda. Films sursilvans, surmirans ed er in film engiadinai han fatg part da questa concorrenza. Gudagnà ha il film «Aungel d'amur» da *Nathan Schocher* da *Puntraschigna*.

Ils differents films han mussà in vast spectrum da fantasia. Il public era fascinà, ed er sche betg tuts han survegnì in premi ha vali il motto olimpic: «Esser da la partida è pli impurtant che gudagnar!»

Turnea da films rumantschs

Durant ils mais da settember ed october ha la GiuRu organisà ina turnea da films. Il motiv da quella è stada da pussibilitar da guardar ina schelta dals films dal festival a tut quels che n'èn betg stads preschents al festival ad Uors. La turnea ha entschet a Vuorz ed ha continuà a Laax, Flond, Surrein, Danis, Savognin ed a Puntraschigna.

Seminari d'atun da la GCEE (Giuventetgna da las Cuminanzas Etnicas Europeicas) dals 8 fin ils 11 da november 2001

Dals 8 fin ils 11 da november 2001 ha gè lieu a Trst/Trieste (Italia) il seminari d'atun da la GCEE. Quest seminari, al qual pon sa participar mintgamai dus represchentants da mintga organisaziun, è vegnì organisà quest onn da la minoritad dals Slovencs en Italia. Il seminari ha purschè als participants differents workshops (extrem sports, web design, traditional cooking ...). Ils participants han er pudì prender part ad in'excursiun cun il bus en il conturn da Trieste. Las discussiuns interessantas davart las giuventetgnas da las minoritads èn sa dadas uschia automaticamain. Il senn da quests seminaris è che las personas che han da far pli intensivamain cun la GCEE, han sper il seminari da Pasca temp per discutir da chaussas organisatorias ed internas da l'associaziun.

Giubileum 10 onns GiuRu

Gea, era ils pli giuivens vegnan adina pli vegls. Ils 20 da december 2001 avain nus festivà noss anniversari radund. Avant Nadal ha il Chor rumantsch da las scola chantunala da Cuir adina la festa tradiziunala da Nadal. Cunquai che la GiuRu ha tschertgà in partenari adequat per festivar il giubileum, avain nus pudì far la festa ensem cun il Chor rumantsch. Persuenter ha la GiuRu organisà ina band. Ditg pli exact, il batten dal DC «Cara» ha gè lieu durant questa festa. Il batten è vegnì enramà d'in concert dals participants rumantschs e dad in participant irlandais da «Viver e far vibrar».

Engraziament

La GiuRu less engraziar a tuts ed a tuttas che han en ina moda u l'otra sustegnì la lavur da la GiuRu. Grazia fitg a tut ils participants dals differents projects, a la Lia per il sustegn, a tut ils donaturs per il sustegn finanziel ed a las medias, cunzunt al Battaporta.

*Per la Giuventetgna Rumantscha
la vicepresidenta: Zegna Dosch*

Rapport annual da PUNTS

L'onn da PUNTS (november 2000–october 2001) è stà sut l'ensaina da diversas midadas, saja quai en il team da redacziun u tar il concept da layout e redacziunal da la gasetta. Faschain però sin cronologic!

Personality

Durant quest onn ha bandunà – però mo pass per pass – Anita Simeon

nossa redacziun. Ella era stada dal 1994 ina da las iniziantas da nossa gasetta, ca. 8 onns era ella caporedactura dal Surmeir e passa 4 onns anc chauredactura da PUNTS – noss big boss. Grazia Anita!

Rafael Müller da Mon ha surpiglià dad Anita il post sco caporedactur dal Surmeir. David Truttmann da Müstair è daventà chauredactur da la gasetta. Gia il schaner aveva el surdà la caporedacziun per l'Engiadina e la Val Müstair a Fadrina Hofmann da Scuol. Per la part sursilvana è restà responsabel vinavant Conradin Klais da Danis.

La gasetta

A partir dals numers dal mais avrigl avain nus empruvà dad integrar en mintga gasetta tschertas rubricas permanentas, per pudair porscher en il cuntegn dasper il puntissimo mensil ina cuntinuitad. E dapi lura cumparan mintga mais tranter auter il «Disc dal mais» preschentà dal Battaporta dal Radio Rumantsch, ils «Links dal mais», la «Engiavina dal mais», ils «Infos interns». Autras rubricas regularas èn il «Men Caduff» or da la California e las «Occurrenz» inoltradas da las uniuns da giuventetgna dal Grischun. Questas rubricas èn scrittas pli u main adina en rumantsch grischun.

Il fanadur n'avain nus publità nagina gasetta. Ils 12 da fanadur 2001 è PUNTS però stà «on air». Cun agid e sustegn da la redacziun dal Battaporta dal Radio Rumantsch avain nus pudì realisar quella gievgia saira ina emissiu, cun contribuziuns e moderaziuns e tut quai che tutga anc tiers. Per las redacturas ed ils redactors che s'han participads è quai stada ina experientscha schurnalistica fitg interessanta. Il motiv per questa midada da gasetta tar radio è stada nossa situaziun finanziaria. Mintg'onn è garantida mo la finanziaziun dad 11 gasettas. Ina sto damai sa purtar sezza. E l'emissiu da radio s'ha purtà sezza!

Ils 24 e 25 d'avust 2001 ha gì lieu a Suraua il 2. Festival dal Film Rumantsch. Per questa occasiun avain nus scrit in numer spezial tar il tema «film-kino» ed integrà er gist il program dal festival. Quests texts ha mess ensemen il comité d'organisaziun dal festival. E la gasetta è daventada usché magari voluminusa cun 44 paginas – in record per PUNTS.

L'october avain nus collavurà cun La Quotidiana. A questa chaschun avain nus pudì stampar passa 7000 exemplars da nossa gasetta – puspè in record per PUNTS. Questa ediziun gronda – ch'è vegnida tramessa ad abunentAs da La Quotidiana e da PUNTS – è be stada pussaivla grazia al sustegn finanziel da la chasa editura Südostschweiz. Grazia! Avant l'ediziun da questa gasetta avain nus anc ans scuntrads per ina fin d'emna da scolaziun a S.Giusep, entadem la Val Lumnezia. Durant quella fin d'emna è er vegnida en visita tar nus Isabelle Jaeger, redactura e moderatura da la Televisiun Rumantscha. Ella ans ha dà tips e cussegls co che nus pudain e stuain far intervistas. Per sia lavur – gratuita! – la engraziain nus fitg.

Concept da layout

A partir da l'october ha il team da layout er empruvà da dar ina tscherta cuntinuitad visuala a nossa gasetta. L'intent era da render pli regular e constant il maletg da nossa gasetta, però da tuttina pachetar ils texts en in vestì spezial che sa cunfa bain mintgamai cun il «puntissimo», cun noss tema dal mais. La responsabla per il layout, Theres Jörger, ha elavurà il nov concept da layout e surlavura ussa quel permanentamain.

In sguard «futuristic»

Però dain anc in pitschen sguard «futuristic» sin quest nov onn che ha cumenzà per nus gia daditg (november 2001). – Il nov onn avain nus cumenzà cun in nov secretari: Curdin Fliri da Scuol ha surpiglià quest post da Géraldine Fry da Winterthur. Géraldine era stada ca. 3 onns responsabla per l'administraziun da noss abunents e da nossa cassa.

En il center da quest onn stat segir noss giubileum. Il settember cumpara numnadamain la 100avla gasetta PUNTS. Prevesì è ina gasetta pli voluminusa che preschenta ina giada schurnalisticamain noss product – sia istorgia, sia via da lavur, las personas responsablas ... – Dapli na vulain nus però betg tradir.

Grazia!

Per finir vulessan nus però anc engraziar a suandantas las instituziuns e personas che ans gidan mintga mais e tras l'entir onn en ina u l'otra furma. – Al team da la Argo a Glion: Quel procura mintga mais che las dretgas personas survegnan nossa gasetta. A la redacziun dal Battaporta dal Radio Rumantsch: Quella fa blera e buna reclama per nossa gasetta e procura adina cun il «disc dal mais» che nus tadlain la dretga musica. A la Lia rumantscha: Quella dat a nus cun sia «subvenziun permanenta» la pussaivladad dad insumma exister ed ella ans cusseglia e gida nua ch'ella mo sa e po. A nossa editura, la GiuRu: Al president Armin Duff ed als auters commembers da la suprastanza vulessan nus engraziar per la fitg buna collavuraziun. E per finir vulessan nus natiralmain anc engraziar a tut las lecturas ed a tut ils lecturs da PUNTS: Vos essas super!

*Per il team da PUNTS:
il chauredatur David Truttmann*

Suprastanza

President	Armin Duff, Sumvitg
Vicepresidenta	Zegna Dosch, Cunter
Cassier	Martin Malgiaritta, Müstair
Actuar	Chasper Valentin, Sent/Bravuogn
Assessura	Flavia Caduff, Vella
DelegAdas	Isabella Jaeger, Tarasp/Cuira
	Eliane Cathomen, Schnaus
	Flavia Caduff, Vella
	Zegna Dosch, Cunter
SuppleantAs	Andreas Horber, Samedan
	Ivo Huonder, Mustér
	Erwin Huonder, Samedan/Alvaschagn
	Chasper Valentin, Sent/Bravuogn
Revisurs da quint	Georg Malgiaritta, Müstair
	Corina Derungs, Vignogn
	Team da PUNTS:
Chauredactur	David Truttmann, Turitg
CaporedacturAs	Fadrina Hofmann, Scuol
	Conradin Klais, Danis
	Rafael Müller, Friburg
Represchentant en la GCEE	Clà Buchli, Sent

6.10. Cuminanza mussadras rumantschas

In occasiun da noss'ultima radunanza generela ho Madlaina Giovannoli inoltro sia demissiun. Scu successura es gnida eleta Natalina Robustelli. La lavur da suprastanza avains spartieu in differents resorts, que chi ho facilito nossa lavur. A nossas sedutas ans avains occupedas traunter oter culs seguaints temas:

archiv da noss'uniun, plan da basa, LGR, instalaziun d'üna homepage, Uniun mussedras svizras.

Archiv

Illa Lia Rumantscha avains la pussibiledad d'archiver il materiel da nossa uniun. Düraunt ils ultims ans s'avaiva ramasso ter bger materiel, uschè cha que fet bsögn da fer uorden.

Plan da basa

l'rapport da Heidi Caviezel cò aggiunt as pudais vus infurmer detaglieda-maing davart il plan da basa.

LGR

Infurmaziuns importantas sun gnidas publishedas i'l fögl scolastic u illa «homepage»

Installaziun d'üna «homepage»

Vus ans chattais suot www.legr.ch

Suot quista pagina vulessans publicher:

- las adressas da las commembras da la suprastanza
- agenda cun las datas actuelas
- börsa d'ideas
- adressas da collegas chi's mettan a dispusiziun per ün rimplazzamaint.

Uniun mussedras svizras

Las presidentas da las uniuns chantunelas as haun radunedas trais sandas a Turich. Ad es gnieu tratto in speciel il «palperi da posiziun» scu cuntraproposta al palperi da consultaziun cha'l LCH ho preschanto, e chi nun ho brichafat chatto l'approvaziun da l'Uniun da las mussedras svizras. Natalina Robustelli ed Annina Nicolay haun rapreschanto noss'Uniun a la radunanza da delegiedas a Turich.

L'inspectura Daniela Monigatti ho rapreschanto quist an l'inspectorat a nossa seduta cumünaivla chi ho lö üna vouta l'an. Melavita nun es la collavuraziun traunter l'inspectorat, la CMR ed il KgGR auncha dal tuot suffiz-

chainta. Güst in ün tempo inua chi do grands müdamaints sün noss schelin, es üna orientaziun vicendaivla da granda purteda.

Eau finisch mieu rapport cun ün sincer ingrazchamaint a Heidi Caviezel, Sidonia Melcher, Isabelle Defuns e Natalina Robustelli per lur collavuraziun illa suprastanza. Inpü ingrazch eau a Mirta Hartmann ed a Lina Blancke chi s'haun gentilmaing missas a dispusiziun per las gruppas da lavur in connex culla scoula ota pedagogica (PFH).

A vussas tuottas giavüsch eau eir inavant bgera satisfacziun e grand plaschair in vossa vocaziun scu mussedras.

La presidenta: Ladina Maissen-Huder

Suprastanza

Presidenta	Ladina Maissen-Huder, Trimmis
Vicepresidenta	Elvira Casanova, Donat
Actuara	Sidonia Melcher, Ramosch
Cassiera	Isabelle Defuns-Gamboni, Glion
Assessura	Natalia Robustelli-Gut, Samedan

7. RENDAQUINT DA LA LIA RUMANTSCHA 2001

Quint da gudogn e sperdita

	Quint 2001		Preventiv 2001		Quint 2000	
	entradas	expensas	entradas	expensas	entradas	expensas
Contribuziuns						
Confederaziun	2 021 000		2 021 000		2 054 606	
Chantun Grischun	390 000		390 000		390 000	
Tschains da chapital	27 101		16 230		19 489	
Sustegns permanents	5 000		5 000		5 000	
Servetschs spezial	15 323		10 000		22 249	
Uniuns regionalas		400 000		384 000		386 000
Uniuns surregionalas		132 600		132 600		126 625
Diversas contribuziuns		47 812		46 500		38 750
Acziuns spezialas	144 497	287 523	33 000	136 000	284 342	382 009
Collavurators regionalis	26 700	548 586	10 000	552 355	10 675	612 788
Servetsch linguistic	57 863	344 248	12 000	371 000	31 554	338 415
Post d'infurmaziun		109 097		109 200		94 054
Post da translaziun	189 367	171 226	120 000	135 660	97 868	134 171
Post da teater		40 921		47 430		48 505

	Quint 2001		Preventiv 2001		Quint 2000	
	entradas	expensas	entradas	expensas	entradas	expensas
Sustegns divers						
Ord retgav da reservas	8 500		25 000		12 000	
Divers sustegns	6 042		15 500		6 500	
Vendita, ediziuns						
	269 942	379 942	201 000	281 200	187 751	251 183
Scolinas						
	119 954	190 930	137 000	200 600	121 775	218 441
Curs						
	28 662	25 148	25 000	25 000	36 843	29 293
Administraziun						
Organs		58 180		61 500		63 063
Secretariat		392 848		372 700		378 960
Infrastructura generala		98 996		92 800		92 242
Divers custs		112 477		87 500		77 997
	3 309 951	3 340 533	3 020 730	3 036 045	3 280 652	3 272 493
Surpli expensas/entradas (-)	30 581	0	15 315	0	-8 159	0
	3 340 533	3 340 533	3 036 045	3 036 045	3 272 493	3 272 493

BILANTSCHA

per 31-12-01 per 31-12-00

Activas

Daner current	748 135	648 368
Debiturs	104 612	58 696
Inventari	1	1
Ulteriuras activas	10 263	46 099
Chapital da gestiun	863 011	753 163
Maschinas e mobigliar da biro	2	2
Maschinas/vehichels da scolina	2	2
Participaziun e diversas	3	3
Total activas	863 018	753 170

per 31-12-01 per 31-12-00

Passivas

Impegn a curt termin	281 298	219 271
Emprests	0	67 810
Projects	19 748	18 932
Donaziuns	47 660	50 408
Reservas ed ulteriurs impegn	530 798	382 653
Chapital ester	879 503	739 074
Facultad schubra	-16 485	14 096
Total passivas	863 018	753 170
Total activas	863 018	753 170

Reservas 2001

conto	Schliaziun reservas da 2000	Schliaziun reservas 2001	Furmaziun reservas 2001
20850 Reservas diversas	13 804.40	4 500.00 Per analisas interna (ANINT)	9 304.40 resta en reserva per divers projects
20490 Testament anonim		1 500.00 Per «Heimatbuch Trim»	
		2 500.00 Per «Bündner Jahrbuch» Scala 3	
31700 Preschentaziuns LR	10 000.00		1 000.00 Presch. Openair Val Lumnezia
31260 Rumantsch en l'economia	15 000.00		4 000.00 Scolaziun medias
. . .308 Perfezionament personal			20 000.00 Per mancanza da collavuratur en il
33300 Pajas servetsch linguistic			post dal servetsch linguistic en differen-
			tas lavurs retardadas. Quistas lavurs
			ston vegnir exequidas igl onn 2002.
34500 Documentaziun/relaziun publica	2 000.00		15 000.00 Restampa «facts & figures»
35302 Pajas auxiliarias	10 000.00		
36383 Contribuziuns a gruppas da teater	1 000.00		700.00 Scena 2001
36384 La Scena	1 000.00		7 600.00 Cumpra 200 CD-Rom da «EUROTALK»
37500 Cumpra per revendita			5 000.00 Cleragls – Stampa istorgias dalla con-
37555 Lectura uffants e giuvenils	4 000.00		currenza da scriver alla Scuntrada 2000
			15 000.00 Stampa «Il tgaun verd»
			4 000.00 Comic per uffants
			11 432.50 Cudesch «Mut im Bauch»
37574 Restampas	14 000.00		
37591 En lingua directa	288 553.50		202 933.25 Stampas
			20 000.00 Enviament per magistrAs
37703 Teaterets, videos uffants	6 000.00		14 000.00 Video da Taggard
38333 Spesas bus			4 500.00 Custs da Leasing betg previs per 2002
38340 Remplazzament bus	10 000.00		
39383 Server internet			8 000.00 Realisaziun unviern 2001/2002
39384 Fileserver			15 000.00 Realisaziun unviern 2001/2002
61100 Entradas per divers servetschs			40 000.00 Vocabulari Sutsilvan
	375 357.90	8 500.00	
Total schliaziuns reservas	383 857.90		397 470.15 Total furmaziun reservas
Total furmaziuns reservas 2001	13 612.25		202 933.25 En lingua directa (cto. 20830)
			194 536.90 Reservas diversas (cto. 20850)

Finanzkontrolle des Kantons Graubünden
Controllo delle finanze del Cantone Grigioni
Controllo da finanzas dil cantun Grischun

7001 Chur, Loestrasse 2, Tel. 081 257 32 73, Fax 081 257 21 75

RAPPORT DAL POST DA REVISIUN LIA RUMANTSCHA (LR)

Sco post da revisiun avain nus controllà la contabilitad ed il quint (bilantscha, quint da gudogn e sperdita) da la Lia rumantscha per l'onn da gestiun terminà ils 31 da december 2001.

Nossa controlla avain nus fatg tenor ils princips reconuschids che la controlla sto vegnir planisada ed exequida uschia ch'ins eruescha cun gronda segirezza sbagls essenzials en il quint annual. Nus avain examinà ils posts e las indicaziuns dal quint annual cun agid dad analisas e retschertgas sin basa d'emprovas da controlla. Plinavant avain nus giuditgà l'applicaziun dals princips da facturaziun relevants, las valitaziuns generalas e la preschentaziun dal quint annual sco entir. Nus essan da l'opiniun che nossa controlla saja ina basa suffizienta per noss giudicament.

La dimensiun da la controlla e nossas constataziuns pertutgant la controlla avain nus nudà en in rapport separà. Quest rapport avain nus elavurà per mauns da la regenza, da la suprastanza e da la cumissiun da gestiun da la LR.

Tenor noss giudicament correspundan la contabilitad ed il quint annual a la lescha ed als statuts.

Nus recumandain dad approvar quest quint annual.

Cuira, ils 23 d'avrigl 2002

CONTROLLA DA FINANZAS
DAL CHANTUN GRISCHUN

H. Bollhalder
Chefrevisur

A. Lanfranchi
Manader da secziun